یاشێخ

شیوەن بۆ شێخ عومەری قەرەداخی

١٩٣٦

یاشێخ بەیادت یاشێخ بەیادت
بەیادی دڵەی شەیدای ناشادت
بەیادی دەریای بێ بنی عیلمت
بەیادی چیای ویقار و حیلمت
بەیادی (ڕەدی) پێنجوین و جامیت
بەیادی ڕەوشت پیری و جوانیت(١)
بەیادی شێوەی مەشاهیری کورد
بەدەستەوە بوو، تألیفت دەکرد(٢)
بەیادی ئەوەی ئوستادی ئەزهەر
خواردەستی تۆبوو ئەیخاوەن هونەر(٣)
بەیادی بەغداد درشت و وردی
هاتن نەخۆش بووی، خرۆشان مردی(٤)
لە قوتابخانەی شاری بەغدادا
لەبن سێبەری داری خورمادا(٥)
بێ نەوا و بێکەس گرانە دەردم
بەڵگە، پەشێوی، ڕەنگەکەی زەردم
دوور لە یارانم پەژارەی تۆمە
ڕۆیینەکە چونکە، وەک ڕۆیینی ڕۆمە
تا فرمێسک دەبێ بەدەنکی هەنار
شەرتە بێ پەروا بۆت بگریم بەزار
کە فرمێسک نەما لەبەر خۆمەوە
نەکەم سەر بکا بە ڕۆ ڕۆمەوە
هەر بڵێم خونچەی شکوفەی دین ڕۆ
کانی دانایی و کێوی تەمکین ڕۆ

دانەری عیلم و لانەی گەوهەر ڕۆ
مامۆستای میسر و ئێران عومەر ڕۆ

شێخ عومەری قەرەداخی زانایەکی ئایینی بەناوبانگ بوو لە ساڵی **١٩٣٦**دا کۆچی دوایی کرد.

(١) پێنجوین و جامیت - دوو زانای مەزنی ئاینیین، ڕاڤەی بیروڕاکانی کردوون، هەندێکی ڕەد کردۆتەوە.

(٢) لەو ساڵانەدا بەهیوا بوو بەو ناوەوە پەڕاوێک دابنێت.

(٣) شێخی ئەزهەر گەلێک جار پرسیاری ئایینی لە شێخ عومەر کردووە.

(٤) بەنەخۆشی چوو بۆ بەغداد، لە بێمارستانی مەجیدی لەسەر ئەرکی وەزیری داخلیە مزاحم پاچەچی ژۆرێکی درابوویە، ئەتوانین بڵێین هەموو بەغداد چوون بۆ زیارەتی.

(٥) لەو ساڵەدا قوتابی بووم لە ماڵی مامۆستایان لە بەغداد.

***

زۆر لەمە جوانتر مرد

١٩٤٤

چل ڕۆژ لەمەوپێش لە قرچەقرچی دەمی نیوەڕۆدا زایەڵەی دەنگێک هاتە بەر گوێم، بەگرەی ئەو زایەڵەیە پەڕەی خونچەی گوڵی ژین پێش دەم کردنەوە سیس ئەبوو ئەکەوتە زەوی و دەمارەکانی وەک پارچە گۆشتێکی نزیک ئاگرێکی گڕدار هەڵ ئەقرچاو توێ توێ ئەنوشتایەوە. ئەو زایەڵە و شۆرەی کە تەڕایی لە ڕەگی ژیان دەبڕی، دەنگوباسی مردنی کردەوە و ڕەوشت جوان، مامۆستا عەبدولواحید بوو، بەڵام چۆن مردنێک؟ مردنێکی جوان و شیرینی ئەوتۆ کە بگونجێت، هەموو هۆز و تیرە و بەڵکو هاوڕێ و ناسیاوێکی پێوە بنازێت.

ڕەنگە ئێستە وا بزانرێت کە مامۆستا عەبدولواحید وەک سەربازێک چەکی جەنگی لە خۆی دابوو بۆ پاراستنی نیشتمان و هاوخوێنی، لەسەر حەد و سنووری وڵاتەکەیدا چووبووە سەنگەرەوە بە گوللەی وێڵی دوشمن پێکراوە و کوژراوە. نەء وا نەمرد زۆر لەمە جوانتر و شیرینتر مرد، ئینجا ڕەنگە وا بزانرێ کە عەبدولواحید سواری تانک بووبوو هێرشی بردبووە سەر سوپای دوشمن و بەتۆپی تانک شکێن تانکەکەی وردوخاش کرا و خۆیشی مرد، نەء واش نەمرد، زۆر لەمەش جوانتر مرد. ئینجا ڕەنگە وا بزانرێ کە لە سواری فڕۆکەوە خۆی هاوێشتبێتە وڵاتی دوشمنەوە و لەوێ بەدیل گیرابێ و خنکێنرا بێت، نەء واش نەمرد، لەمەش جوانتر و شیرینتر مرد.

لێرەدا ئەگونجێت هەبێ بڵێت لەم مردنانە جوانتر و شیرینتر ئەبێ چ مردنێک بێت، یا ڕەنگە هەبێت بڵێت لەم مردنانە جوانتر و شیرینتر نییە! بەڵێ هەیە لەم مردنانە جوانتر ئەوەیە کە بەتاقی تەنیا خۆیی و پێنووسێک و هەر مێشکی پشتیوانی بێت، بیەوێت گەلێکی هەشت نۆ ملیۆن کەس لە تاریکە شەوی

گیارەشی بەهاری نەزانیندا بلاوێنێتەوە و لای لایەی بۆ بکات و دڵخۆشی بداتەوە و، تەقەلای پارێزگاری بکات، هەوڵی ڕێی ڕاست نیشاندانی بدات تا ڕۆژی ڕوونی شادمانی و سەربەستی و یەکیەتی و برایەتی و دادڕەسی و داوێن پاکی لێ هەڵدێت و بەدرێژی ئەو شەوە زەنگە کە هەر ئەوە خۆی بێ و وەنەوزێک نەدات، وەک باوکێکی کەفتەکاری داماوی هیچ لە دەست نەهاتووی سەر و ڕیش سپی بەدیار نەخۆشی گرانەتای تاقانەکەیەوە لە شەوی ئارەق کردنیا تا ڕۆژ وەنەوزێک نەدات دیارە مێشک و دەمار و خوێن و گۆشت و ئێسقانی ئەم جۆرە کەسانە بەرگەی ئەم هەموو شەونخوونییە و لێکدانەوەیە ناگرێت بۆیە لە تریفەی مانگەشەوی ژیانیاندا کۆچی بێ وادە ئەکەن.

«ئەم پەخشانە بۆ کۆبوونەوەی یادی چل ڕۆژەی کۆچی دوایی مامۆستا عەبدولواحید نوری دانراوە کە لە ڕۆژی (٥)ی گەلاوێژی ساڵی ١٩٤٤دا ماڵئاوایی لە ژیان کرد».

***

جەژنێک

١٩٤٥

جەژنێک جەژنانەی هەر شین و غەم بێت
ناڵە و ئاخ و ئۆف بەویردی دەم بێت
خوێنی جوانان لافاوی چەم بێت
میللەتێک ڕەشپۆش ڕەمزی ماتەم بێت
خوایە ئەو جەژنە دوای بڕێ کەم بێت
خەنەبەندانی جەژنێک بەخوێن بێت
شینی هەورامان تاکو بیستوێن بێت
هەزار دەربەدەر بێ ڕێ و شوێن بێت
جەژنانەی منداڵ هەر زللە و جوێن بێت
خوایە ئەو جەژنە دوای بڕێ کەم بێت
جەژنێ لاوانی بانە و مەریوان
بەزامی جەرگ و بەسەر لێ شێوان
بێ نەوا و بێکەس هەموو وەک شوان
یا بەداماوی بکەونە کێوان
خوایە ئەو جەژنە دوای بڕێ کەم بێت
سێ پەنجە سووری خوێناوی دڵ بێت

بولبول کوژراوی پێناوی گوڵ بێت
دوور لە ئاهەنگ و بەزمی سەرچڵ بێت
دەبدەبەی جەژنێک زامی سەردڵ بێت
خوایە ئەو جەژنە دوای بڕێ کەم بێت
جەژنێک نەگونجێ حەق ببرێت ناوی
وەکو مۆدە بێ و نەمابێت باوی
لەبەر کەساسی و پشتی شکاوی
حەقی ژێرکەوتوو زەقەی بێ چاوی
خوایە ئەو جەژنە دوای بڕێ کەم بێت
جەژنە پیرۆزەی جەژنی بن داران
جەژنی ماتەمی کوچەیی شاران
خوێنی ڕژاوی هەردە و نزاران
مژدەی جەژنی ڕاست نەدا بە یاران
خوایە ئەو جەژنە دوای بڕێ کەم بێت

***

ئەی کورد

بەبۆنەی تەواوبوونی جەنگی جیهانی دووەمەوە، لەبەر دەرکی سەرای سلەیمانیدا هەڵپەڕکێ و زەماوەند کرا. کابرایەکی کوردی دەرەوە زۆر جوان هەڵئەپەڕی، بۆچی؟ خۆشی نازانی. بەو بۆنەیەوە ئەم هۆنراوەیە وترا.

١٩٤٦

خۆت هەڵتەکێنە ڕەنگینە کۆڵت
کوا؟ لە دوور خۆشە دەنگی دەهۆڵت
کەس گوێ ناگری لە بۆڵەبۆڵت
واسیتەی پەستی بۆ شییو و دۆڵت
دوودڵی خۆتە و باوانی چۆڵت
پێت بڵێم کوردە تا کەی زەبوونی
تاکەی ئەسیری تاکو کەی دوونی

تاکەی گێڕۆدەی بوون و نەبوونی
تاکەی گرفتار دەستی گەردوونی
تا خاک فرۆش بێ ڕۆڵەی زۆڵت
تا لەگەڵ یەکدا وێنەی ئاگر و نەوت
بسووتێن تاڵ بن وەکو توێکڵە جەوت
چاوەڕێی هەل بی هاوڕێکەت کە کەوت
تۆ لەقەی لێدەی کاتی هەڵسوکەوت
بۆ مەرگە ڕوتبەی سەرشان و قۆڵت
تاکو تۆ هیوات هەر بۆ پارە بێ
ئەویش بۆ پێک و بۆ ئێوارە بێ
بێ شیو هەزاریش هەر لەم شارە بێ
ڕێگەی نەجات وا و، ئەمەش چارە بێ
بگری بۆ بەختی ڕەشی کوڵۆڵت
تا قەومیەتت مەزەی عەرەق بێ
سوێندم بەخوا و تەنیای حەق بێ
تۆ لەژێر بارا ئەبێ گوێت لەق بێ
بەشت تا ماوی هەر زللە و شەق بێ
گوێ نەگرێ خاوەن لەشە و سمکۆڵت
تا وەتەن بەدرۆ ویردی زمان بێ
بۆ دەعیە و فیز و بۆ خۆبادان بێ
میللەتپەروەرییش ڕێگەی ژیان بێ
ئەوا پێت ئەڵێم قسەی خۆمان بێ
وەک یەکە شیر و ساتووری کۆڵت
تا هەر بە قسە وەتەنپەروەر بی
خۆت وا بزانی کە تاجی سەر بی
باوەڕت وا بێ تۆ منەوەر بی
کەچی گوێ تەپیو بۆ پارە کەر بی
بگرە بۆ قامچی سەرشان و قۆڵت

تا کەی قسەی ڕووت دەلەسەو درۆ
ئەم جرتوفرتە هەر وەرە و بڕۆ
چییت بۆ میللەت کرد کابرای دەسخەڕۆ
گوێ ئەگری لە سۆز ناڵەی کوردەڕۆ
ڕۆژێک بەش دەکرێ گشت خاک و خۆڵت
گەر درۆ ناکەی فەرموو تۆ و مەیدان
بەعەزم و سوبات بەڕوح و بەگیان
قۆڵ بەقۆڵداکەن یەک دڵ و زمان
بەبێ جیاوازی ئەمان و ئەوان
ئەوسا دێتە فەڕ وڵاتی چۆڵت
ساقی لە چاوی دوو دیدە مەستان
بەیادی بەرزی کورد و کوردستان
تۆ پیاڵە تێکە و بیدەرە دەستمان
تا بەدەوابێ بۆ دڵەی پەستان
زڕەی نازی بێ بازنی قۆڵت

***

خوێندەوارێکم(١)

١٩٤٧

خوێندەوارێکم ڕوو لە سی تەمەن
لای خۆم کەم وێنە مەگەر بەدەگمەن
چاکەت و پانتۆڵ ئوتو لێدراو
شەوقی تەوالێت ئەبات ئاوی چاو
کراسی (ئاڕۆ) بۆینباخی ئاڵ
وەک دانەی داون بۆ زۆر پەشێوحاڵ(٢)
بریقەی ڕوومەت بزەی گەشەی لێو
ئەکەم بەکەمەند بۆ کچی سەر بزێو
بەپەلەپیتکە خۆم ئەتەکێنم
لام وایە زۆر دڵ دادەخورپێنم

له گۆشەی شەقام وەکو کێلی گۆڕ
بەبەدەن قیت و ملکەچ و سەرشۆڕ
ڕەپ ڕادەوەستم هەرکەس ڕێبوارە
بۆ من وەک یەکە و جێگەی پلارە
دەمی خۆرئاوا و کاتی زەردەپەڕ
بۆ جێی خواردنەوە ڕێ ئەگرمەبەر
لەڕێ ڕۆیندا لەبەر تەپەی پێم
هیچ جۆرە دەنگێک نایەتە بەر گوێم
کاتێک دەمی پێک، ماچی کرد لێوم
ئیتر بزانە خێوی پارشێوم[(٣)]
خواردنەوە و خواردن پاروو لە دوا قوم
ئەکەم بەپێخوێ تا تیا دەبم گوم
ئەوسا دەکەومە باسی نیشتمان
باسی چۆنیەتی فەلسەفەی ژیان[(٤)]
خۆ هەڵکێشان و وەتەنپەروەری
ئەبنە بابەت و مەزەش لە دەوری
کە لێبوومەوە و نیو قاپم فت کرد
بۆ ژووری یاری ئەڕۆم دەستوبرد
نیو و پەنجایە بۆ ڕابواردن
دوا بەرەڵایە، پۆت بەسەد کردن[(٥)]
چاوی خومارم، یەک دوو ئەبینێ
بەیەک ئاس ژیریم ئیتر نامێنێ
ئەکەومە بلۆف وەکو ژیانم
تا هەڵئەتەکێ کیسە و گیرفانم
کە خانەی کیسەم پشکنی یەکسەر
خاڵی لە پارە. ڕوو لە قاپی دەر[(٦)]
ئەوسا بەرەو ماڵ ئەڕۆم لەگەڵ ڕەت
بەڵام چۆن ڕەتێک ساتی سەد کەڕەت

قاچ وەک تۆرابێت نایەت لە شوێنم
تۆڵەی کیسەی چۆڵ من لەو ئەسێنم
بەکێشی ئەکەم ڕێی پێ ئەماڵم
حەلێ تێگەییم کەوا لە ماڵم
هەیوان بێ، ژوور بێ، من لێی ئەکەوم
ڕاستی بێ هۆشم گوایە ئەخەوم
کە ژانی سەر و پێچی ورگ چوون
با بێهۆشیش بم کە لێم پەیدابوون
بۆ ڕشانەوە ڕام ئەپەڕێنن
بەرگی ئارام و ئۆقرەم ئەدڕێنن
بۆ چۆڕێ ماستاو سەد ماستاو دەکەم
بەڕەنگ و بۆمدا لە خنکاو دەکەم[(٧)]
خۆ یادی پارەی تەرەبووی شەوم
بیرهێنانەوەی پەشێوی خەوم[(٨)]
ئەبنە سەرباری دەردی خۆکردوو
دەردێک هەزاران وەک من لێکردوو

***

خوێندەواری گەل زۆری وەک من بێ
ئەبێ تا ماوە دیلی دوشمن بێ[(٩)]
خوانانی دەبڕێت پێغەمبەریش دۆ
وەک کوردی لێ دێ ئەویش ڕەنجەڕۆ

---

(١) بەداخەوە زۆر لەو خوێندەوارانەی تەمەنیان لەنێوان ٢٠-٤٠دا ئاوایە ڕەوشتیان.
(٢) کراسی ئارۆ - ئەوساکە ئەم جۆرە کراسە بەناوبانگ بوو.
(٣) واتە هەر لە یەکەم قومەوە بڕیاری مانەوەی داوە تا دوای نیوەشەو.
(٤) زۆر کەس لەسەر مێزی خواردنەوە نیشتمانپەروەرێتیان هەڵدەسێت.
(٥) پۆت یەنجاوکێس نیو دینار، گوایە ئەمە قومارێکی سووکە و هەر بۆ ڕابواردنە دوابەرەڵا ئەمەیە هەموو یەکێک بۆی هەیە پوت بکا بەسەد فلس.
(٦) کە پارە نەما بۆ دەرەوە ڕووەو ماڵ بەلەتر ڕۆیشتن و خۆڕاکێشان.

(٧) ئەوەی باوە کە سەرخۆش بەماستاو ژانەسەرەکەی باش دەبێت.

(٨) تەرەبوون لە بنەڕەتدا بەو مریشکە دەڵێن کە لە ماڵی خاوەنی دوورکەوێتەوە و ون ببی.

(٩) واتە هەر میللەتێک زۆر لە خوێندەوارەکانی ئەمە خووڕەوشتیان بێت ئەو میللەتە لەناو ئەچێت.

***

شین

١٩٤٨

تەماشای بەرزی وەفای ئەو کردن
وەتەن، هاتەوە لای تۆ بۆ مردن

«پایەبەرز ئەمین زەکی دانیشتووی بەغداد بوو، بەسەردان چووبووەوە بۆ سلەیمانی لەوێ کۆچی دوایی کرد.

*ئەم پەخشانە بۆ کۆبوونەوەی چلەی یادی خوالێخۆشبوو محەمەد ئەمین زەکی بەگ نووسراوە کە ڕێکەوتی **٢٦**ی ئابی **١٩٤٨** دەکات، لە کتێبی (یادی کۆچی ئەمین زەکی)دا نووسراوە».*

چل ڕۆژ لەمەوپێش گیانێکی بەرزی بەڕێزی کەم وێنە کە وەک ئاوێنە هەموو ڕوویەکی ئەنوان، لە هێلانەی دڵی لاشەیەکی بۆ هۆز و گەلەکەی چەوساوە. بەدرێژی ژیانی نەحەساوە کەوتە پەرواز بەبێ پەڕوباڵ توندتر لە خەیاڵ تیژتر لە هێزی چاو وەک بلّقی سەر ئاو ڕووی بێ ئاوڕدانەوە، بەبێ گەڕانەوە بۆ تاریکستانی ترسناکی پڕ سامی بێ سەرحەد و سنوور، ئەو دەست و پەنچەیەی کە هەمیشە بۆ پێگەیاندن و پێشخستنی گەلەکەی هۆگری خامە بووبوو، بۆنی هەموو خزم و خوێشێکی بەوەوە نابوو لە وەخت و بێ وەختدا ڕازی پەنهانی خۆی بۆ هەڵدەڕشت، لە پڕ دەمارەکانی سست بوو خوێنەکەی تێدا مەیی، لە جووڵە کەوت، خامەش خام بوو، وەک هەتیوێکی بێ ناز کەوت، چاوەڕوانە کە لەمەولا خێرخواهێک ئاوڕی لێ بداتەوە و دەستێک بداتە باڵی، بەڵام خەیاڵی خاوە، قەدری زەڕ بەلای زەڕنگەرەوەیە.

ئەو دڵەی کە بۆ هەموو دەرد و ئازار و نەهاتی و ناتەواوی و بەلای ناگەهانی و نەخۆشی کوردەواری دائەچڵەکی و دائەخورپا و ئەکەوتە پەلە و کوتەکوت و خوێنی ئەڕژانە دەم و چاوی خاوەندەکەیەوە لە خۆیەوە وەستا، وەستانێکی بێ جووڵانەوە و بێ هەناسەدان و پشوو. ئەو مێشکەی کە چاویلکەی نەزانی و لووت بەرزی و خۆپەسەندی لە چاوی هەموو گەلانی دراوسێیاندا دامالّی و فرێی دایە گۆشەی بیرچوونەوە و ڕاستی چۆنیەتی کورد و کوردستانی تێگەیاند دەستی کێشایەوە لە فەرمانڕەوایی هەموو ئەندامەکانی لەشی.

بێدەنگ لەناو هێلانەکەی خۆیدا لێی مات بوو، وەک گەوهەرێکی بێ هاوتا کە لەناو قەڵاییچەیەکی زێڕیندا دانرابێت ئەو تاقە ئەستێرەیەی کە لە ئاسمانی ڕامیاری و مێژوویی کورددا جریوەی ئەهات و

ئەدرەوشایەوە و ڕێگەی هەوارگەی پێگەیشتنی بۆ لاوانی کورد ڕۆشن ئەکردەوە کشا و کەوتە پشت کەلی یادگار، یادگارێک کە لە بیر ناچێتەوە. چرای ئەو بیروهۆشەی کە چەند ساڵە لە تاریکی شەوی گیاڕەشی بەهاری نەزانینی کوردەواریدا بەنەوتی مێشک و پلّیتەی پەنجەی محەمەد ئەمین زەکی بەگی خوالێخۆشبوو ئەسووتا و ئەگڕا.

کەچی لە بەختی کەچمان، لە کاتێکی نەهاتدا، لە ساتێکی وادا کە زیاتر ئەمان ویست پلّیتەکەی هەڵدەین و گڕەکەی خۆشتر کەین کوژایەوە، کوژانەوەیەکی بێ هەڵگیرسانەوە.

چل شەو لەمەوبەر محەمەد ئەمین زەکی بەگ کە یەکێک بوو لە ئەرکانە ناودارەکانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و پایەیەکی بەرزی بەهێزی حکوومەتی عیراق و یەکەمین چرای کوردستان لە شاری سلەیمانی مرد. مردنێک زۆر لە ژین بەرزتر، چونکە هەموو دڵێک بۆی هاتە جۆش، هەموو قورگێک بۆی گریا، هەموو دەنگێک بۆی نووسا و هەموو چاوێک فرمێسکی بۆ ڕشت و هەموو ئەژنۆیەک بۆی هاتە لەرزە و هەموو چەپۆکێک بۆی درا بەسەردا، قوڕی بۆ درا بەسەر هەموو شانێکدا، ڕووی هەموو ناسک ئەندامێکی بۆ ڕنرا.

بەڵی پێویست بوو ئاوای بۆ بکرێت بۆ ئەوەی ببێت بەدەرس بۆ هەموو گەورەیەک بۆ ئەوەی بزانرێت کە کورد گەیشتۆتە ڕادەیەک ئەزانێت پیاوی گەورەی دڵسۆزی بەکەڵک وەک ئەبرۆ پێی لەسەر چاوە. دوای ئەوە گردی سەیوان لە شێوەی ئافرەتێکی ڕۆڵە مردووی زک سووتاوی جەرگ بڕاودا بەرەو پیری چوو، سنگی خۆی بۆ کردەوە و بۆی کرد بە ئارامگا و ئەوسا وتی دە بنوو بەبێ خەم ڕۆڵەی شیرینم تۆ کە ناوت لەسەر هەموو کورد و کوردستانێکە چۆن لە بیر دەچیتەوە، یادت لە هەموو دڵێکدا گێنگڵە دەخوات تا خۆر دەگەڕێتەوە.

چل ڕۆژی تەواوە پەڕاوی (کورد و کوردستان، دوو تەقەلای بێ سوود، مێژووی شاری سلەیمانی، ناودارانی کورد) بێ باوک کەوتوون، بۆیە مات و لێوبەبار کەوتوونەتە گۆشە و کەنار و هێزی گریانیان نەماوە بەزمانی حاڵ دەڵێن:

بێ پشتیوان بێکەس بووین هەمووان
ئیتر کەی لە کوێ، کێ هەوڵدا بۆمان
کەوا بوو دەبا کۆیلید ڕەنگین بێ[١]
سەرانسەر بەخوم وڵات خەمگین بێ[٢]
تا فرمێسک ئەبێ بە دەنکی هەنار
با گشت بەجارێک بۆی بگرین بەزار
کە فرمێسک نەما ئەوسا بەناڵە
بیرچوونەوەی ئەو چونکە مەحاڵە

تەمـــاشـــای بەرزی وەفـــای ئەو کـــردن
وەتـەن هـاتـەوە لای تـۆ بـۆ مـــــــــردن

(١) کۆیلید – تا ئەم دواییەش ڕەوشتی کۆچەرییەکانی کوردەواری وابوو کە مردوویەکیان بمردایە، چیغی گەورە گەورەیان دوور لە دەوارەکان دەگێڕا، لەناویا شیوەنیان دەکرد بەو جێگەیان دەوت (کۆیلید).
(٢) سەر بەخوم – لە کاتی ئازیز مەردەدا ئافرەتان خومیان ئەکرد بەسەریانا، واتە کڵاوەکانیان شین ئەکرد نیشانەی زۆر خۆشەویستی مردووەکەیە.

***

کاری پێچەوانە

١٩٤٩

سـۆفی و عــەرەق خــۆر بۆ ترێ کــڕین
بۆ سـرکـە و شـەراب هەسـتـان و ڕۆیین
یەکی چەند بارێک ترێیـــان کـــڕی
نرخی ئەو ڕۆژەی مــــیــــوەیان بڕی
دوای ئەوە هەر کــــەس بەخــــەیاڵەوە
باری دایە پـێش هـاتـە مـــــــاڵـەوە
عــارەق خــۆر ئەی وت مـادام بێ پارەم
ئەیکەم بەشــــەراب بۆ ئەم بەهارەم
ســۆفــیش هاتەوە زوو بەدەســتــوبرد
داوای لەگـەن و تەشت و کـووپەی کـرد
بژاردیان هەمــوو خــەڵکی ئەو مــاڵە
کـردیانە کـووپەی کـۆنی چەند سـاڵە
***
کــەچی پاش ئەوەی مــاوە بەســەرچوو
سرکـەی مـام سـۆفی بەشـەراب دەرچوو
شــەرابی کــابراش بووبوو بەســرکــە
کفر ئەحمەد ئازای وەرە و دەنگ مەکە
عـەرەق خـۆر سرکـەی کـردە دەرکـۆڵان

ئـەهـات و ئـەچـوو ورد ورد ئـەی بـۆڵان
ســۆفــیش گــاڵی دا شــەراب برژێنن
پیــاوی تەمێ کــرد کــووپە بشکێنن
بەمــە چیــرۆکی کـفـر ئەحـمــەدی پیــر
تـازە بـووەوە و هـاتـەوە بەربیــــــــــر
***
کفر ئەحمەدێک بوو لە کوردی پێشین
مـــــادی پەرست بوو بەڕەڵا لە دین
مەشهـور بوو ناوی ئەو بە کفر ئەحمەد
فەیلەسوفێک بوو گەلێک خێرەومەند
حەقی بەدەست بوو کفر ئەحمەدی کۆن
دۆعــای کـرد بژی مــانگاکــەی بۆ ڕۆن
بەســۆز و بەکــوڵ لاڵەی کــردە خــوا
کــەرەکــەی بمرێ با کــاکــەی نەخــوا
بەیانی بینی مــــانگا مـــــردووە
زەڕەی نێــرەکـــەر دنیـــای گــرتووە
کــفـر ئەحــمــەد ڕایکرد بە هەڵەداوان
کــوێرێکی هێنا دوو دەست بەگــۆچان
کاتێک دەستی دا کوێر لە کلک و سەر
مــانگای مــردووی، زیندوو نێـرەکـەر
ئەوسـا کـفـر ئەحـمـەد ڕووە و ئاسـمـان
ســـەری هەڵبـــڕی وتی ئەی یەزدان
چاوی توانابیت مــێــروولەی باریک
لە وەردی ڕەشـــدا لە شــەوی تاریک
دەبـیـنـێـت تـەواو ئـەیـدەیـتێ لـەوەڕ
کـەرەکـەت نەدی، نەت بیـست زەڕەزەڕ
***

هەموو حەرامێک

١٩٥٠

ئەم ڕێگە دوورە کەی ئەبڕێتەوە
ئەم قەرزە زۆرە چۆن ئەدرێتەوە
هەموو حەرامێک سەرخۆشی بدات
سەرخۆشی بێ شک گشت ئەگرێتەوە
وەکو مەیخانە ژین دێتە بەرچاو
ئەوسا ببینە سەرخۆشی پلاو
چۆن دێتە بەزم و بەستە و پێکەنین
سەرخۆشی برنج ڕۆن بەزۆر سەنراو
حاجی و مەلا و شێخ بەسوود و سەلەم
بەگلاندنی تێکەی ناو بەلەم
وا سەرخۆش ئەبن بەبێ هۆش و گۆش
وەک نەزانێکی بێ دەرد و ئەلەم
خۆ دەستەی کاسب پێوەر و کێشەر
کە قۆڵ هەڵماڵێ و نۆرەی بێتە سەر
بەبادە و مەیی زیاد و کەم کێشان
وا سەرخۆش دەبن تا ڕۆژی مەحشەر
ئاغا بەبەری زەوی ئەم و ئەم
کە پایز دەچێت بۆی بەتەقڵە و دەو
وا مەست و سەرخۆش دەمێنێتەوە
قەد بەری نادات لە مەرج و گرەو
دەستەی ئەفەندی کە خوێندەوارن
لە ڕیزی یاری هەمیشە دیارن
بەشانزە حوقەی مەعاش دۆڕاندن
لایەک سەرخۆش و لایەک هەژارن

***

ئۆپەرێتی چوار وەرزی ساڵ

١٩٥٥

جوتیار

من جوتیاری وڵاتم
پایزە، وەختە، هاتم
بەمانگ زیاتر پێش پەڵە
ورد لە سەرخۆ بێ هەڵە
تفاقی جووت هەڵئەگرم
ڕێ بۆ وەردەکەم ئەگرم
بانە دەبڕم تاک و جووت
تۆو دەچێنم ڕۆژە جووت(١)
بەهۆهۆ ئەرز دەکێڵم
خەفەت لەوێ جێ دێڵم
ئەوسا ڕوو دەکەمە خوا
تاکو پەڵەی لێ بدا
هەوجارەکە و مژانم
نەقیزەکەی سەرشانم(٢)
چاکتر لە شیر و تیرە
بۆ بەرزی نیشتمانم
سوودم بۆ هەموو کەسە
شانازی ئەمەم بەسە
زبانم نییە بۆ کەس
چۆن خۆم دەکەم بەناکەس

ڕەنجبەر

من ڕەنجبەرم زستانە
وڵاتی من کوێستانە
چلورەی بەفر و سەرما
لەپڕ، وا دای بەسەرما

ڕێی دەر و دەشت گیراوە
ئامشۆ و ڕەفتیش بڕاوە
کاڵە و پێتاو دەبەستم
ڕوو لە سەختی دەوەستم
دەماڵم بەفری سەربان
کاروپیشەی من، زستان
خزمەتی ئاژاڵ دەکەم
بەمە خۆم خۆشحاڵ دەکەم
بەروبوومی بزن و مەڕ
وڵات ئەهێنێتە فەڕ
گەورە و بچووک تێر ئەکا
یەک مەڕ هەزار خێر ئەکا
کەڵکم بۆ نیشتمانم
زۆرە خۆشم ئەزانم
زیانم نییە بۆ کەس
چۆن خۆم دەکەم بەناکەس

ئاودێر

من ئاودێرم بەهارە
سوود و کەڵکم دیارە
تەڕ و تووشی بەسەرچوو
گوڵ لە چەکەرە دەرچوو
زەوی شین و زەرد و سوور
ڕەنگاوڕەنگ نزیک و دوور
خەفەت لە دڵ بەدوورە
ڕەنگ گەش گوڵاڵەی سوورە
بێڵ ئەنێمە سەر شانم
بۆ سەیری زەویەکانم
بۆ سەیری کشتوکاڵم

هۆی ژینی خۆم و ماڵم
تاکو چاکتر بێتەبەر
بۆ هەموو کەس سەراسەر
باش بەدڵ ئاوی دەدەم
منیش وا خزمەت دەکەم
خزمەتی من وەهایە
وڵاتیش پێی ئاوایە
زیانم نییە بۆ کەس
چۆن خۆم دەکەم بەناکەس

سەپان – وەرزێر

هاوین منیش سەپانم
سەپانی نیشتمانم
کاتی فرمانە ئەمڕۆ
خوایە نەمکەیت ڕەنجەڕۆ
پەڵە گەنم جوانە
هۆی زیندەگی و ژیانە
پاشی دروێنە و گێرە
شەنکردن فەرموو ئێرە
وەرزێرم بەڕەنجی شان
خزمەت دەکەم نیشتمان
خەرمانی گەنم سوورە
جەواڵ پڕ، ڕوو لە ژوورە
بەشی ماڵ و منداڵم
دادەنێم و خۆشحاڵم
ئەوی تریشی بۆ شار
هەمووی دەدەم بەدینار
بەم ڕەنگە، زۆر کەس لە من
سوودداره، دۆست و دوشمن

زیانم نییە بۆ کەس
چۆن خۆم دەکەم بەناکەس

چوار وەرزی ساڵ

ئێمە چوار وەرزی ساڵین
هەرچەند بەچاو منداڵین
ساڵ وا زوو تێدەپەڕێ
جەرگی تەمەن دەبڕێ
گەورە و بچووکیش دەمرێ
ماوە فرمانە دەکرێ
وەرە تۆ ئەی نەوجەوان
کۆشش کە بۆ نیشتمان
ئەم خاکە پاکە جوانە
دیارە دایکی هەمووانە
چاوی لە گەنج و لاوە
هیوای تۆیە کە ماوە
ڕاپەڕە لاوی وڵات
دڵت پڕ بێت لە ئاوات
ئاوات بۆ بەرزی هیوا
بۆ خوێندن و بۆ بڕوا
بڕوا بەخۆت و بەمن
نەکەویە داوی دوشمن
گەر ڕاست بکەیت ئەی برا
بۆ ژین دەبینە چرا

ئەم ئۆپەرێتە، بە میکیاجی تایبەتییەوە، بەجلوبەرگ و ئاوازی خۆیەوە دە ڕۆژ زیاتر لەسەر شانۆی ئامادەیی کوڕانی سلەیمانی نیشان درا، زۆر سەرنجی ئەو خۆرئاواییانەی ڕاکێشا کە لە شەریکەی دوکان و دەربەندیخان ئەوسا ئیشیان ئەکرد.
(١) بانە، بەشێکە لە ڕۆژە جووت.

(٢) هەوجاڕ، مژان، ئامرازی تفاقی جووتن. نەقییزە، ئەو دارەیە جووتیار گاکانی پێ لێ دەخوڕێ لە کاتی جووت کردنا.

***

گۆرانی خوێندن و فرمان

١٩٥٦

لەسەر ئاوازی تایبەتی وتراوە، ولیەم یوحەنا ئاوازی بۆ داناوە.

ئێمە هەموو براین
بۆ نیشتمان وەک چراین
بێ جیاوازی ئەخوێنین
بیری ئازاد ئەچێنین
کە خوێندنمان تەواو کرد
ڕوو لە فرمان دەستوبرد
فرمان بۆ بەرزی وەتەن
بەهێزی مێشک و بەدەن
خوێندەواری و تێکۆشان
بۆ بەرزیەتی نیشتمان
بۆ خۆ ئەکەینە نیشان
وەک دڵسۆزی ڕەوشت و جوان
ڕۆژ و شەو تێ ئەکۆشین
بەرگی فرمان ئەپۆشین
بۆ بەرزی گشت وڵاتمان
جێگەی هیوا و ئاواتمان
بەری خوێندن کە دەرکەوت
ڕۆژی وڵات کە سەرکەوت
باخمان هەمووی دێتەبەر
نەزان دوور و دەربەدەر
دەچینە ڕیزی گەلان
وەک بولبولی سەرچڵان

کۆڕی بەزم جەم ئەبێ[١]
خەفەت لە دڵ کەم ئەبێ
ئەوسا وڵات خوار و ژوور
تێکرا نزیک یاخود دوور
وەک بەهەشت دێتە بەرچاو
ژین شاد و ژیان تەواو
ئەوروپایی بەیەک جار
ئەڵێن خۆزگە هەزار جار
بەحاڵ و ژینی بەرزمان
ژینی خۆشی سەد تەرزمان

---

(١) کۆڕی بەزم جەم ئەبێ، واتە کۆڕی ئاهەنگمان کۆمەڵ ئەبێ.

***

ئامۆژگاری دایک

١٩٥٦

ئەم هۆنراوەیە بەئاوازەوە بەناوی دایکەوە کچێک دەیڵێت و چەند قوتابییەکی کچیش سەربەندەکەی بۆ دەڵێنەوە.

دایک

کچانی جوانم پارچەی جگەرم
ئامۆژگاری من بۆتان تا دەمرم
وا پێتان دەڵێم باش گوێم لێ بگرن
هۆی شادی دەبێت بۆتان تا دەمرن

کچەکان

ئامۆژگاری تۆ بەدڵ و بەگیان
ئەگرینە دووگوێ دایکی میهرەبان
چونکە بەڕاستی دایک دڵسۆزە
هۆی بەرزی منداڵ تیرەو و هۆزە

دایک

لە دوای تەنگانە بەرەوشتی جوان
ئەوساکە شادی دەبێت بەمیوان
لەگەڵ خوێندنا ڕەوشتی شیرین
پێویستە ببێ بۆ بەرزیەتی ژین

کچەکان

ئامۆژگاری تۆ بەدڵ و بەگیان
ئەگرینە دوو گوێ دایکی میهرەبان
چونکە بەڕاستی دایک دڵسۆزە
هۆی بەرزی منداڵ تیرەو و هۆزە

دایک

تاکو منداڵن زۆرباش بخوێنن
تۆوی دوودڵی لە بنج دەربێنن
ئاوەڵی مەکەن لەگەڵ بەدخوان
وریابن یەکیان قەد نەبن بەدووان

کچەکان

ئامۆژگاری تۆ بەدڵ و بەگیان
ئەگرینە دوو گوێ دایکی میهرەبان
چونکە بەڕاستی دایک دڵسۆزە
هۆی بەرزی منداڵ تیرەو و هۆزە

دایک

خوێندن بێ ڕەوشت داری بێ بەرە
پارە بەبێ خێر هەر دەردی سەرە
ئەوی ئەمێنێ هەر چاکە و ناوە
ئافرەت کە باش بوو کاری تەواوە

کچەکان

ئامۆژگاری تۆ بەدڵ و بەگیان
ئەگرینە دوو گوێ دایکی میهرەبان

چونکە بەڕاستی دایک دڵسۆزە
هۆی بەرزی منداڵ تیرەو و هۆزە

دایک

ئەگەر خاوەنی هەزار کلور بێت
جێگەی نیشتەنی هەمووی بلوور بێت
بێ سوودە ژینی بێ کامەرانی
بەسەری ئەبات گشت زیندەگانی

کچەکان

ئامۆژگاری تۆ بەدڵ و بەگیان
ئەگرینە دوو گوێ دایکی میهرەبان
چونکە بەڕاستی دایک دڵسۆزە
هۆی بەرزی منداڵ تیرەو و هۆزە

***

شاخی قەندیل

١٩٥٧

قەندیل شاخەکەی شێوە کورد نوێن
لە ماڵی خۆیدا بەبێ ڕێ و شوێن
دەمی کراوەی ئەشکەوتی نزار
بۆ دارەشمانە بۆچ دەبات هاوار؟(١)
هاوار بۆ گیانی میری دارەشمان
بۆ چوونی پرسەی شارەکەی بابان(٢)
دیسان بەئاهی داماوانی کورد
ئاسمانی ئێمە جۆرێک تەمی کرد
بوو بەهەورێکی ڕەش و کشومات
لەگەڵ ڕەهێڵەی بەستی ڕێی نەجات
لافاوی ئاوی باران و تەرزە
خانووی داماوی هێنایە لەرزە

بەدەستە ڕووخا بەهێزی لافاو
بوو بە نێچیری، ساوا و ژن و پیاو
خنکا لە ژێریا ، ئەوی کە ڕای کرد
لافاو لە کۆڵان شالاوی بۆ برد
وچانی نەدا هەتا خنکانی
وەک خوێنەخۆی بێ گشت سلەیمانی
قەیسەری و ماڵ و بازاڕ و دوکان
هەرچی تێدابوو بردیە جوولەکان
کە پەردەی ڕەشی شەو هات بەسەردا
قوڕ و چەپۆک جووت ئەدران بەسەردا
زایەڵەی گریە لە هەردە و لە کێو
خوانی سینی بوو تا بکرێت بەشێو

***

قەندیل من هانام وا بۆ تۆ هانی
نەخۆش و تەنیا خۆشت ئەزانی
لێرە ناونووسم ناوی مەینەتی
بەرەو پیرم هات قوڵت و نەگبەتی
دەنگی بێ تەلی دیوەخانی دێ
زایەڵەی کۆستی دووبارەی لێ دێ
دەستە داوێنی بەر بناری تۆم
مل گری ڕێگەی چەوتی لار و کۆم
من دەستگیراوی فرمانی میری
تۆ فریام کەوە تاقە دەستگیری
سەر بەرزکەرەوە لە هەردە و نشێو
بەسەر شاخاندا بۆ شاری پەشێو
چاو وردکەرەوە لە خوار و لە ژوور
هەر لە سەرشەقام هەتا پیرمەسوور

گۆیژە و مەڵکەندی سووچی کانیسکان
بەر دەرکی سەرا و ناو قەیسەریەکان
ورد تەماشاکە تۆ لە جێگەی من
بەکوێری دۆست و بەشادی دوشمن
چۆن بووە وێرانە وا بەدەم و دەس
پڕ بەدەم بڵێ هاوار فەریاد ڕەس
بگەرە فریای شاری لێقەوماو
شارێ هەزاران لەدێ دۆش داماو
شارێ هەزاران تێیدا کۆست کەوتوو
گشت بەبێ لانە شێوی شێو نەبوو
شارێ ئاسمانی هەمیشە تەمە
شارێ ژیانی ڕەمزی ماتەمە

---

(١) دارەشمانە – ئەو گوندەیە لە پشدەر کە جێگەی دانیشتنی تیرەی بابانە پێش ئەوەی ناویان ببێ بەبابان.

(٢) لەکاتی تۆمارکردنی دانیشتوانی پشدەر لەوێ (مدیر قطاع) بووم بۆ یەکەم جار هەواڵی لافاوەکەی سلەیمانیم لە ڕادیۆوە بیست، لە گوندێک بووم بەرامبەر شاخی قەندیل، ئەو لافاوەی کە بە دەیان خانووی ڕووخاند و گەلێک کەسیشی تیا خنکا و زیانێکی زۆریشی بەخشی.

***

لاوی وڵات

گۆرانی بۆ قوتابییان لەسەر ئاوازێکی تایبەتی کە مامۆستا ولیەم یوحەنا دایناوە دەوترێت

١٩٥٧

وەرە ئەی لاوی وڵات
لاوی ڕێی سەختی خەبات
پێت پیشاندەم ڕێگەی ژین
ژینی چەرخی بیستەمین
هەوڵ و ڕەوشت و خەبات
لەگەڵ خوێندن بۆ وڵات

خوێندن بەرەوشتی جوان
هەوڵ بۆ سوودی هەموان
بەهەوڵ و هێز و خەبات
وڵات بەئامانج ئەگات
زەمان وا دەردەکەوێت
هەر زانا سەر دەکەوێت
بەهێزی بیر و دەستی
ئەو دوور دەبێت لە پەستی
لەگەڵ خوێندن و فرمان
بیر پاک بە بۆ نیشتمان
ئەوسا هەوڵ و تێکۆشان
یەک لەسەر یەک بێ وچان
ئاوا دەگەیتە هیوا
هیوا بلندی بڕوا
هیوای ژینی بەختیار
ئاواتی چینی هەژار

***

جەژن

جەژن کە شادی نەبەخشێ بەدڵ
سروەی لەرەیەک هیچ نەدا بەچڵ
تەنیا دەنگێ بێ و ڕەنگێ بەبێ شوێن
دوای برێ جەژنی خۆشی نەبزوێن

***

ئامۆژگاری بۆ گۆڤاری هیوا

١٩٥٧

گۆڤاری هیوا دوای داخستنی گۆڤاری گەلاوێژ دەرچووە.

هیوا چوزەرەی بنکی گەلاوێژ
بەبیری وردی پوختی والا بێژ

بێره کایەوه ساوای تازەبوو
کاتی فرمانه تۆش ئازانه زوو
دەستی خزمەتت پیرۆز وەک ناوت
تا بێیته فەڕ و برەوی باوت

***

هیوا ئەی هیوای هۆزی بەجێماو
لە ڕێ لانەدەیت قەت بەچاووڕاو
نەکەویە سەما بۆ کەس هەڵپەڕین
ساڵی گریە و ڕۆ، یەک سات پێکەنین
ورد و لەسەرخۆ بەڕۆژ و بەشەو
خەرمانی وێژەی خۆتکه، شەن و کەو
ڕێگەی تاریک و پڕ لە دڕندە
لاڕێ گیراوی ماری کوشندە
تێشو بەرەکەت بێ نان و پێخۆر
چوار چمکی والا گەزێک خامی بۆر[1]
جەردەو و ڕێگر لە بێگانە و خوێش
هەریەک بەڕەنگێک ئەوبۆت دێتەپێش[2]
بێ تفەنگ بێ چەک بەتەنها دانە
ئەبێت بشبڕی ئەم ڕێگەوبانە
هەوارگە دوورە و یەکتر نەویستن
بۆ ئەم مەبەستە پەیکان دەبەستن
چاو لە نۆکەری بێگانە دەبڕن
تا ڕێی پێشکەوتن لە یەکتر بگرن
مەبەست، ڕووناک و بەرز و پیرۆزە
چونکە خزمەتی زمان و هۆزە
دەبێ لە سەرخۆ ورد و بەڕاوێژ
بڕۆین تا دوشمن نەتکات گێژ و وێژ
دوشمن وەکو مار ناوەخت ئەگەزێ

کوڕ ئەو کوڕەیە ئەوسا نەبەزێ
لە خۆرگیراندا لەگەڵ وەتەن بێت
هەوڵی بەهێزی مێشک و بەدەن بێت
قۆڵی لێ هەڵکات وەکو نەڕەشێر
پێنووس بەدەست بێت لە جێگەی شمشێر
بۆ سوودی هۆز و نیشتمان و گەل
لە کەمیندا بێ و لە دەست نەدا هەل

---

(١) تێشوبەره = نانەبەره، ئەوەی ڕێبواران نانی تیا دەبەستێتە پشتی لە کاتی دەرچوونیا بۆ ئیش.
(٢) بێگانە و خوێش، دۆست و دوشمن.

***

درەخت

١٩٥٧

بەبۆنەی جەژنی دارودرەختەوە لە ساڵی ١٩٥٧دا نووسراوە.

درەخت بڕین و لە جێی نەناشتن
گوناهە، هەروەک بێ گوناه کوشتن
درەختە مایەی ژینی گشت لایە
بەدارودرەخت وەتەن ئاوایە
بەری درەختە گریکی هەژار
لە قەدی ئەکرێت شتومەک هەزار
ئاگری دارە بەرگری کوێستان
دەکرێت بەسوپەر، تەوژمی زستان
ئاژاڵیش بەدرەخت ژینی تەواوە
درەخت نەبێت ئەویش نەماوە
درەختە برای هاوپشتی بەشەر
ڕۆژی تەنگانە و کاتی دەربەدەر
درەخت بوو کە لە ئەشکەوت کێو
وەک باوک ڕۆڵەی خۆی ئەکرد بەخێو

کاتێک کاروانی ژین بۆ شارستان
کەوتە ڕێ دار بوو لەوحەی داستان
تا شارستانی زیاتر سەرکەوێت
داهێنراوی زۆر، چاکتر دەرکەوێت
زانین دانیشتووی ژێری دەریاکان
بکات بەخزمی مەریخ لە ئاسمان
بە ئەتۆم هەموو جێگەی سەر زەوی
بکرێت بەبەهەشت دڕندە کەوی
فڕۆکە لە ئاسمان جێ بەمەل تەنگ کات
زانین نەزانین یەکسەر بەپەنگ کات
ئەوساکە زیاتر بێ درەخت و دار
ژینمان لەدوایە نەبوو دەردەدار
ئەمڕۆکە پلەی زانین ڕووە ژوور
هەڵدەچێ دیارە لە نزیک و دوور
سەیر دەکەیت درەخت شاڕەگی ژینە
هۆی شۆخ‌و شەنگی گشت ڕووی زەمینە
هەوێنی مەیینی ژیانی ئینسان
درەخت و دارە بێ شک و گومان
ئاژاڵ و درەخت پەڕندە و مەل
پێویستی ژینن بۆ کۆمەڵ و گەل

***

بووکی درەخت

١٩٥٨

بەبۆنەی ئاهەنگی جەژنی دارودرەختەوە لە ساڵی ١٩٥٨دا وتراوە. لە کاتی دانانی ئەم هۆنراوەیە تەماشای هۆنراوەکەی ساڵی ١٩٥٧ نەکراوە، بۆیە هەندێکی لەو دەچێت.

مارەیی بووکی درەختی بەردار
بەروبوومیەتی و جیاوازیش بەبار

بووکی ڕازاوە لە هەردە و نزار
مەڵبەندت دەشت و لادێ و ناو شار
هامڕازی ناڵەی بێدارانی شەو
بێبەش لە ژین و تێر نەبوو لە خەو
ئاگاداری ڕاز، ڕازی کۆن و نوێ
لەژێر سێبەرتا کە داماو ئەنوێ
تارای سەوز و سوور ئەدەیت بەسەردا
شنەی لق و چڵ لە دەشت و دەردا
وەک بوەشێنی دەستی کردگار
بۆ ڕوویی زەردە هەردە و کۆسار
سایە و سێبەرت بۆ حەوانەوە
بەوەرزی هاوین دوای چەوسانەوە
سەد دڵی ناکام ئەهێنێتە جۆش
مەل لەسەر لقت کە دێتە خرۆش
لەسەر لق و چڵ بەسۆزی هوزار
لەگەڵ دەنگی مەل نەوای نەوبەهار
موسیقای سروشت بەدەشت و دەردا
گیانێکی شادی دەکات بەبەردا
بووکی دڵسۆزی مرۆڤی دێرین
کاتی ژیانی چەرخانی پێشین
کاتی ژیانی هەردە و کۆساران
ئاوارە ئاسا وەک دور دیاران
ئاگر بە تۆ بوو قەڵغانی زستان
بۆ تیری تیژی وەیشوومەی کوێستان
بەبەری تۆ بوو بێ باوک و هەژار
گریک و شێوی نەک جارێ سەدجار
ڕەگ و گەڵا و گوڵ سەر تا بەدامان
وەکو دەرمانە بۆ دەوای زامان

شنەی ورد لەرە چرۆ و لق و چڵ
کۆرپەی بەهاری نوێ ئەخاتە دڵ
کاتێک تۆ لەگەڵ کاروانی ژیان
ملی ڕێگەت گرت ڕووە و شارستان
هەتا هەوارگەی مانگ و ئەستێرە
پێویستی ژینت تۆ لەوێ و لێرە
ئاشکرا دەرکەوت ماستی ژین بێ تۆ
نامەیێ و ناکرێت بە کەرە و فرۆ
تازە نۆ بووکی بەهاری دەم کەل
دەنگی پێ خەسو(١) وەک جریوەی مەل
لەگەڵ چریکەی بەحەیرانەوە
بەسیاچەمانەی ناو شاخانەوە
ئەدەن بەگوێم دا نەورۆز و بەهار
پێشوازی ئەون جەژنی درەخت و دار

---

(١) دەنگی پێ خەسو، حەیران، سیاچەمانە و گۆرانی و بەزمی بووک هێنان و شایی ئەمانە هەموو دەدەن بەگوێمدا کە جەژنی دار و درەخت پێشواز و نۆکەری نەورۆزن. (ئەو ساڵە جەژنی دارودرەخت لە نەورۆزدا کرا بۆ ئەوەی نەورۆز لە بیر بچێتەوە).

***

پەیکەری شۆڕش

١٩٥٨

بەبۆنەی شۆڕشی چواردەی گەلاوێژەوە وتراوە

لە چەپکێ گوڵی سووری بەهاران
هەوارگە دەشت و مەڵبەندی یاران
تێر ئاوی خوێن بێ لە جێگەی باران
بنووسن شۆڕشی چواردەی گەلاوێژ
شۆڕش بەبیری پوختی والا بێژ
شۆڕش بۆ مافی گەلی بەش خوراو

لە ماڵی خۆیدا دەم و دەست بەسراو
لە چەپکێ گوڵی ڕەنگ خوێنی کفن
بەقوڵپی خوێنی شەهید دوا مردن
کاتێ بۆ تۆڵە پەنجە ڕەنگ کردن
بنووسن نرکە و چریکەی بەرکێو
جۆری هەڵمەتی کەلی سەر بزێو
کە چۆن خرۆشا بەتەپڵی مەیدان
بەیەک هەناسە گۆڕی داستان
لە چەپکێ گوڵی نزاری زەردە
نەژاکاوی دەست ڕێگر و جەردە
لق لق لە باخی میللەتی کوردە
بنووسن لە جێی باوکەڕۆی مناڵ
چون ڕۆژی تۆڵە بەدەنگی زوڵاڵ
دەرکەوت لە بێشەی نیشتمانەوە
هەڵمەت بۆ دوشمن بەحەیرانەوە
لە چەپکێ یادی شۆڕی دێرین بێ
ئەمڕۆکە مەرهەم زام و برین بێ
نۆبەرەی شادی هەم خۆشی ژین بێ
بنووسن باخی کۆشش و خەبات
پاراوی خوێن بوو باری بەری هات
جاڕی ئازادی و لە دیلی نەجات
ئەو ڕۆژە خورداى کاتێ کە هەڵهات
هەر لەم گوڵانە نەخشەیی وەتەن
پەیکەری شۆڕش، شۆڕشی دەگمەن
بکەن بنووسن لە ژێریا بەخوێن
بژی ئازادی گەلی تۆڵەسێن

***

نەورۆزی نوێ

بۆ نەورۆزی ١٩٥٨ وتراوە

وەتەن مژدە بێت لە شاخ و هەردە
لە دەشت و دۆڵ و چیا و زەردە
لە کێڵگە و باخ و لە لالەزارت
لە ڕۆژی ڕوونی ڕوو لە بەهارت
ئەوا نەورۆزە و ڕوو لە بەهارە
بەڵگە بەخۆشی لە دوور دیارە
کرێوە و دەست و پەنجەی زۆردار
وا هەوای خۆشی لێ کەوتۆتە کار
کلیلەی بەفری کۆنی هەردە و کێو
چورچۆڕەی ژێری ڕووی کردەنشێو
چوزەرەی گوڵی نوستووی ژێرخاک
خەبەربوونەوە بەجاری سەرپاک

***

هەرز و گوڵاڵە و سۆسەن و نەسرین
بە ڕازاوەیی وەک بووکی ڕەنگین
بەریز بەدەستە لە خاک دەرپەڕین
ئەمەیان ئەوت بۆ دڵەی حەزین
وەتەن نەورۆزە نیشانەی بەهار
دەک پیرۆزت بێت نەک جارێ سەد جار
تا دوشمن بمرێ و دۆستیش بەشادی
بژی و ببینێت ڕۆژی ئازادی

***

خرمەی ڕەهێڵەی بارانی بەهار
بەشەماڵ لەرەی شۆڕە بی و چنار
خشپەی درەخت و دەوەنی نزار

هەرسێ ئەم دەنگەن بۆ گوێی ستەمکار
وەتەن نەورۆزە نیشانەی بەهار
دەک پیرۆزت بێ نەک جارێ سەد جار
تا دوشمن بمرێ و دۆستیش بەشادی
بژی و ببینێت ڕۆژی ئازادی

***

لەم شەودا کاتێک کە بەیان ئەنگوت
تاوێک بەرلەوەی هەڵبێ خۆری ڕووت
بەنەورۆزی نوێ کە شادی بزووت
فریشتە لە ئاسمان ئەمەیان ئەوت
وەتەن نەورۆزە نیشانەی بەهار
دەک پیرۆزت بێ نەک جارێ سەد جار
تا دوشمن بمرێ و دۆستیش بەشادی
بژی و ببینێت ڕۆژی ئازادی

***

دەستەی قوتابی کچ و کوڕی ورد
نەوەی کەڵوڕ و زازا و هەموو کورد
لە قوتابخانە شێرانە وەک گورد
ئا ئەم بەیانیە ئەمەیان ئەوت
وەتەن نەورۆزە نیشانەی بەهار
دەک پیرۆزت بێ نەک جارێ سەد جار
تا دوشمن بمرێ و دۆستیش بەشادی
بژی و ببینێت ڕۆژی ئازادی

***

بڕیاری لاوی هۆگری خوێندن
ئاواتی بەرزی لە ڕێتا مردن
خولیای هەمیشەی بۆت خزمەتکردن
ئەم دوو هەڵبەستە بەهۆرەکردن

وەتەن نەورۆزە نیشانەی بەهار
دەک پیرۆزت بێ نەک جارێ سەد جار
تا دوشمن بمرێ و دۆستیش بەشادی
بژی و ببینێت ڕۆژی ئازادی

***

مژدەی نەورۆز

بۆ نەورۆزی **١٩٥٩** وتراوە

وەتەن مژدە بێت لە هەردە و نزار
لە وشکەوەرد و مەڵبەندی جوتیار
لە جۆگە ئاوی ئاودێری بەهار
لە دامەوانی لادێ و ناو شار
لە چینی پێشڕەو چینی کرێکار
مژدەی نەورۆزی کوردانی هەژار
نوێ نەورۆزەکەی چواردەی گەلاوێژ
هێزی دوشمنی کە کرد سەرەو لێژ
بیری ئازادی خۆی کرد بەدەست نێژ
وەک قارەمانی ئازا و حەق بێژ
بەکوێری چاوی بەدی گێژ و وێژ
ئازادی کوردی پوخت کرد والا بێژ
نەورۆز کە چرای کوردی پێشین بوو
چەند ساڵ لەمەوبەر بەبێ نگین بوو(١)
لە دەشتی مێژوو دیلی کەمین بوو
پەرژینی بەرگر نهۆم و چین بوو(٢)
نەورۆزی ئەمساڵ کە دوو جار نوێیە
ئامانجی بەرزە و بەرێ و جێیە
شەق بەرێ دوشمن خۆ چاوی لێیە
مژدەی ئازادی ژیانی پێیە

کە کاروانی کورد وا ڕوو لە ڕێیە
بۆ هەوارگەیەک کە ئاشتی لێیە
ڕێ بۆ هەوارگە لەسەرخۆ ئەبڕێت
مەڵبەند لەوێدا بەخوێن بێ ئەکرێت
جەرگی نەزانین بەخەنجەر ئەدڕێت
دوای دوودڵی هەر بەوان ئەبڕێت
کۆڕێکی خەبات ڕۆژ و شەو ئەگرێت
تا مافی ژینی تەواو پێ ئەبڕێت

---

(١) بەبێ نگین بوو، واتە هیچ گوێی نەدەدرایە و باوی نەبوو.
(٢) نهۆم و چین، واتە ئەو چینە دەستدارە بۆگەنەی داگیرکەر دروستی کردبوون دژی نەورۆز.

***

خاڵە سەلام ڕۆ

مارتی ١٩٥٩

دەستەداوێنم ئەی دڵ من داماو
لاشە زەبوون و نوزەیەک تیا ماو
ئەپاڕێمەوە وەک باوک مردوو
دە فریام کەوە خۆت ئاسایی زوو
بمگەرێ هانام وا بۆ تۆ هانی
کوشتمی ئێشی، کۆستی پەنهانی
کوشتمی دەردی قۆڵتی نەگبەتی
کۆچی ئەسیری بەفری مەینەتی(١)
کۆستی ئەمجارە ئێشی دووسەرە
بۆیە جێ تیری وا کاریگەرە(٢)
لایە پەیوەستی خزم و خوێشیمە
لایە کڵوڵی گەل لە بەدبەختیمە
سەرم سوڕماوە کە چۆن نەمردم
کۆست کۆستی کوردە خۆ منیش کوردم
دەسا مەنجەڵێک جۆشدە لە زووخاو
بنێرە قوڵپێ بۆ گلێنەی چاو

بەڵام چۆن قوڵپێ وەکو بڵقی دۆ
بۆ سەر گلێنەی منی ڕەنجەڕۆ
با نابینابی من هەردوو چاوم
گردەنشین بم هەتاکو ماوم
هەردوو دەست ئەکەم بەتەوقی ئەژنۆ
ئەژنۆ کۆڵەکەی بەینی دوو ئەبرۆ
بەرهەنسک ئەدەم و ورد و لەسەرخۆ
ئەخوێنم ویردی خاڵە سەلام ڕۆ
بەناڵەی بێدەنگ هەموو ڕۆژ و شەو
خەرمانی گریە ئەکەم شەن و کەو
هەتاکو فرمێسک وەک خوێن ئاڵ ئەبێ
دیواخانی چاو جێگای خاڵ ئەبێ(٣)
ئەوسا لە ئاهی دەروونی لێڵم
هەوری ڕەش و مات بۆ بەختی وێڵم
ئەنێرم بگرێت بەری ئاسمان
بەری ئاسمانی هەموو کوردستان
دەنگی چەخماخەی بڵێت کوردینە
دووبارە کۆست و، کۆیلیل ڕەنگینە
کۆستی هەڵبەستی کوردی کوردانە
ئیتر هەڵبەستی کورد سەرگەردانە
وێژە بنووسێت لەسەر داستان
کۆچی شاعیری بەرزی کوردستان

(١) لە زمانی کوردیدا ئەڵێن نەگبەتی باشە، قۆڵت خراپە، لەو ساڵەدا شێخ سەلام لە سەرەتای مانگی مارتدا کە هەوا خۆش بوو چوو بۆ گوندی دۆڵان لە قەرەداخ، هەر ئەگاتە ئەوێ نەخۆشی زۆری بۆ دێنێت ئەمە نەگبەتی، بەفرێکی قورسیش باری ڕێگا ئەگیرێ ئەمیش قۆڵتی نەگبەتی.

(٢) ئێشی دووسەرە چونکە شێخ سەلام خاڵمە و شاعیرێکی بەرزی کوردیشە.

(٣) کە پیاو زۆر گریا فرمێسک ئەبێ بەخوێن.

***

بووکی ژێر دەواری ڕەش

ئەو کچەی لێوی بەخوێنی دەسگیرانەکەی ئاڵ کرد، خەنەی شاییەکەی خوێنی لاوان و تارای بووکێنی دەواری ڕەش بوو.

نووسینی: أ. ب. هەوری

سەرەتا(١)

چیرۆک: ڕووداوێک یان کۆمەڵە ڕووداوێکە نووسەر ئەیگێڕێتەوە، وەک کارەساتێک یان چەند کارەساتێک کە بەسراین بەکەسان و مرۆڤانی جیاجیا لە یەکترییەوە لەگەڵ شێوەی جیاوازیان لە هەڵسان و دانیشتنی جوێ جوێیاندا بەڕەنگێ ڕادەی کارتێکردنی یان کار لێکردنیان دەرخات. چیرۆکنووس هەوڵ ئەدات زنجیرەی ڕووداوێک نیشان بدات بەپێی پلەی مێژوویی و پێوانی مەنتیق بەجۆرێک خوێندەوار ڕابکێشێت بۆ ناو ژیانی چیرۆکەکە بۆ ئەوەی بەتەواوی ئاوێتەی کارەساتە گرنگەکانی بکات تا دان بنێت بەتواندنەوەی کەسەکان و کارەساتەکان لەگەڵ یەکتری، ئەمەش کاتێک ئەبێت کە نووسەر بتوانێت کەسەکان بەتەواوی بکێشێت لە ژیانی تایبەتی خۆیاندا.

چیرۆک جۆرە کارەساتێکە زۆرجار ئەندێشەی (خەیاڵ) نووسەر دروستی ئەکات لەبەرئەوە هەمیشە پێویست نییە ڕووداومان نیشان بدات وەک پەڕاوی مێژوویی نیشانی ئەدات. بۆیە پێویست نییە لەسەر ئەو نووسەرەی کە ڕووی خۆی ئاڕاستەی ڕووداویەتی ئەکات چیرۆکمان بۆ بگێڕێتەوە کە ڕووی دابێت بەڵکو ئەبێت چیرۆکمان بۆ بنووسێت کە بگونجێت وێنەی ئەو چیرۆکە ڕوویدات و بوونی ئەو جۆرە کەسانەی کە لە چیرۆکەکەدا هەن دوور نەبێ لە جەرگەی کۆمەڵایەتییەوە.

مەیدانی ژیان بیابانێکی گەورەی بێ سنوورە، چیرۆکنووس لە ناوەڕاستیا ڕائەوەستێت و بەئارەزووی خۆی بەمـلاو ئەولای خۆیدا ئەڕوانێت بۆ ئەوەی جۆرە کەرەسەیەک هەڵبژێرێت کە بتوانێت ژیانی پێ لێک بداتەوە و ڕێگەی گەیشتن بەئامانجی پێ ڕوون بکاتەوە. کەرەسەی چیرۆک پێویستە هەبێت بەڵام ئارەزووی نووسەر و سەنگ و سووک کردنی کەرەسەکە هونەری چیرۆکنووسی تەواوە، لەبەرئەوە پێویستە کەرەسەی چیرۆک ژێر ڕکێفی هونەری چیرۆکنووس بێت نەک جڵەوی نووسەر بەدەست کەرەسەوە بێت و تەنیا ئەرکی گواستنەوە بەجێ بهێنێت. بەم ڕەنگە ئەگەر هونەری چیرۆکنووس وا دامەزرا وەک وتمان ئەوا ماندووبوونەکەی بەفیڕۆ ناڕوات و ئەو کەسانەی ئەو باسیان ئەکات باشتر لە مێشکدا جێگەی مانەوە داگیر ئەکەن وەک لە کەسانی مێژوویی، ئیتر ئەبێت چیرۆکنووس زۆر وریا بێت لە هەڵبژاردنی باسەکەیدا ئەوەی هەڵی ئەبژێرێت ئەبێت بتوانێت وێنەی بکێشێت چونکە خوێندەوار زۆر دەربەستی ئەوە نییە ژیانی

(١) بۆ نووسینی ئەم سەرەتا بچووکە پەڕاوی (هونەری چیرۆک) دانراوی دوکتۆر محەمەد یوسف نەجم تەماشا کراوە.

کەسان و شاراوەکانی بزانێت بەقەدەر ئەوەی کە ئەیەوێت ئەو کەسە وەک زیندوو لەبەر چاوی خەریکی کاروباری تایبەتی خۆی بێت بۆ ئەوەی خۆی بڕیاری بەسەردا بدات.

چیرۆکنووس کاتێک چیرۆکەکەی پەسەند و خۆی ستایش ئەکرێت کە توانیبێتی هەندێک گۆشەی نەزانراو دەرخات و نەهێنییەکانی ژیانمان پیشان بدات بەڕەنگێ ئەو ڕووداوانەی ژیان کە بە بەرچاویا تێئەپەڕێت زۆرباشی تۆمار بکات، ئەمەش کاتێک ئەبێت کە لە نووسینەکەیدا بگەڕێت بەدوای سەبارەت و ئەنجامدا و جۆرێکی ڕێک بخات وەک مرۆڤێکی زیندووی ئەوتۆ کە لەگەڵ ڕووداوەکاندا وا تێکەڵ ببێت لە ڕاست بچێت.

جا تۆ ئەی خوێندەواری خۆشەویست کە چیرۆکی بووکی ژێر دەواری ڕەشت خوێندەوە خۆت وردی بکەرەوە، لێکی بدەرەوە بزانە تا کام ڕادە کارەساتی چیرۆکەکە و خۆبەخشینی پاڵەوانەکانی کاری تێ کردیت، ئەوسا خۆت بڕیار بدە بەسەر چۆنی چیرۆکەکەدا.

أ. ب. هەوری

٢٧-٢٨/١/١٩٦١

ڕاوێژی ناو دیوەخانەکە

کەمێک پاش بانگی خەوتنان لە شەوێکی بەهاری ساڵی ١٨٨٩ی زایینیدا لە دیواخانی ماڵەگەورە دوو نهۆمەکەی کە کەوتبووە ئەوپەڕی ئاواییەکەوە، پیاوێکی کەڵەگەتی سەر و ریش سپی چەماوەی توکی ریش و سمێڵ تێکەڵاو، کڵاوێکی قوچی لەسەردا، جامانەیەکی بەسەرەوە و یەکێکیش لەملدا و سەبیلێکی گەورەی بەدەستەوە و لەسەر دۆشەکێک دانیشتبوو، شانی دادابووە سەر سەرینێکی گەورەی پەڕی بەرگ سوور، جارجار مژی ئەدا لە سەبیلەکە و جاروباریش تەماشایەکی دەرگای دیواخانەکەی ئەکرد وەک چاوەڕوانی یەکێک بێت. لەوکاتەدا خێزانەکەی کە ئافرەتێکی کەڵەگەتی بەساڵاچووی گەنم ڕەنگی کەم گۆشتی سەرسپی بوو، بەرماڵێک لە کۆڵدا و تەزبیحێک بەدەستەوە، ورد ورد لێوی ئەجولا، هاتە ژوورەوە و چوو لەلایەوە دانیشت، پاش تاوێک تەزبیحەکەی کردە ملی و سەری هەڵبڕی و وتی:

– باوکی موالی ماوەیەکە ئەمەوێت یەک دوو قسە هەیە بۆت بکەم بەڵام تا ئێستە دەرفەت نەبووە.

لالە سەرحەد شان بەرز ئەکاتەوە و دای ئەنێتەوە و ئەڵێت: بێژبە.

خێزانەکەی – وەختە ساڵ زیاترە سەیالی وەک نە نان بخوات و نە ئاو داویەتە باریک و بنێسی، ئەو کوڕە دایکی کوێربێت کە جاران خوشکی خۆی بۆی حەیران ئەبوو، ئێستە وەک ئەیبینیت لەڕ و لاواز و زەرد هەڵگەڕاوە، هەرچەندیش خەریک بووم لەتەکیا هیچی پێ نەوتم، بەڵام خۆم بەهەڵسان و دانیشتن و گفتوگۆیدا زانیم ئەبێ دڵخوازی هەبێت، زۆرم سەر هێناوبرد کەسم بەبیردا نەهات کە بەم جۆرە کاری کردبێتە سەر هەست و بیری، بۆیە کەوتمە گوێ هەڵخستن و چاوگێڕان، ماوەیەک لەمەوبەر بەر گوێم کەوت کە سەیالی دڵی وا بەشانازی لالە مرادەوە.

(لەم ماوەیەدا لالە سەرحەد جارجار سەری ئەلەقان و جاروباریش ئەی وت: ئێ)

– هەرچەند لە پێشەوە بڕوام نەکرد وەلێ لەم ڕۆژانەدا بەچاوی خۆم دیم لە کانی بەرماڵان دووبەدوو گفتوگۆیان ئەکرد، کە لە سەیالیم پرسی باسی چییان ئەکرد ڕەنگی هەڵبزرکاو زمانی تێکەڵ و پێکەڵ بوو نەیتوانی وەڵامم بداتەوە بۆیە ئیتر گومانم نەما ڕاستە سەیالی دڵداری شانازی لالە مرادە.

سەرحەد – جا چی یەژێت.

خێزانەکەی – ئەڵێم خوازبێنی بۆ بکە و بۆی بێنە، هەر چەند سەیالی بەگزادەیە و شاناز لە چینی بۆرە پیاوە بەڵام خوا لێم هەڵناگرێت کەنیشکی وا بەوێڵ و ڕەوشت شیرینم کەم دیوە، بەتاقی تەنیا ئەو ماڵە گەورەیە وەک گوڵ ئەبات بەرێوە، یاخوا خوا پێی ڕەوا بینێ، خاوەنی حەوت برایە کە لە بەگزادەشا وێنەیان کەمە.

سەرحەد سەرێک با ئەدا و ئەڵێت: ئاش لە خەیاڵێک و ئاشەوان لە خەیاڵێک.

خێزانەکەی – ئاشی چی و ئاشەوانی چی، بۆچی شاناز هێنان بەلای تۆوە گرانە. شاناز هێنان بەلای ئێمەوە وەک ئاو خواردنەوە وایە.

سەرحەد – نەخێر بەلامەوە گران نییە، بەڵام ئەی تۆ نازانی تیرەی ڕۆخزایی وان لە تەنگ و چەڵەمەیەکی چەند تووشدا و کەوتوونەتە ڕۆژێکی چەند ڕەش و نەهاتەوە، هیچ دوور نییە کە تا چەند ڕۆژێکی کە سەیالی و باوکی و گشت تیرەی ڕۆخزایی لەناو نەچن، ئەگینا وەنەبێ من هەستم بەمە نەکردبێت و نەمزانیبێت کە سەیالی و شاناز دڵیان بەیەکەوەیە، بەڵام نابێ شایی سەرەتایی کۆست و شیوەن بێت، جارێ با بزانین چیمان بەسەر دێت، ئەوسا بیر لە ژنهێنان بکەینەوە بۆ سەیالی.

خێزانەکەی – ئەیەڕۆ تەنگانەی چی؟ ڕۆژی ڕەشی چی؟ ئەی کەواتە بۆچی لە منی ئەشارنەوە و پێم نالێین، بۆیە چەند ڕۆژێکە کوڕەکانم ئەڵێیت خۆڵی مردووت بەسەردا بێژراونەتەوە. توخوا چی بووە پێم بڵێ دڵم تەقی کرد.

سەرحەد– تەرخانی کە بن ئامۆزای خۆمانن بەناوی سەندنی خوێنی کۆنەوە بەهانەهانە و یاریدەی بێگانە خەریکن لەشکرمان لێ ئەکەن و ئەدەن بەسەرمانا، بەو خەیاڵەی ڕەچەڵەکمان ببڕنەوە، لەبەرئەوە ئێستە وەختی باسکردنی ژنهێنان و زەماوەن نییە، ئێستە ئەبێت بیر لەوە بکەینەوە کە چی بکەین و چۆن چۆنی بەرەنگاری لەشکری تەرخانی ببین. ئەگەر خواکردی و لەم تەنگانەیە ڕزگارمان بوو ئەوا ژنهێنانی سەیالی ئاسانە و هەر ئەبێت شانازیش بێت، من زۆر لەمەوبەر لە دڵی خۆمدا شانازم بۆ سەیالی داناوە. لێرەدا هەناسەیەک ئەدات و ئەڵێت بەڵام زۆر ئەترسم خەنەی زەماوەندەکە خوێنی لاوەکانمان بێت، چونکە هەرچەند ئەم خەیاڵە ئەکەم موچڕکێک بەهەموو لەشمدا ئەگەڕێت.

خێزانەکەی لالە سەرحەد خەریک بوو قسە بکات، مەلای ئاوایی و لالە مراد و چەند پیاوێکی کە و هەر شەش کوڕەکەی لالە سەرحەد خۆیان کرد بە ژووردا. دوای سڵاو مامۆستا لە ژوور هەموویانەوە، دوای ئەو لالە مرد دانیشتن، ئەوسا لالە سەرحەد وتی:

– بەخێر هاتن سەر هەردوو چاوم، فەرووبەرەکەتتان هاورد، خۆشن، باشن، ئادەی کەنی ڕووئەکاتە

خێزانەکەی – بلێ شەوچەرە چیمان هەیە بۆمان بێنن.

کە شەوچەرە و مێوژ و گوێز و خورما ئەهێنن، دەست ئەکەن بەخواردن، دوای تاوێک سەرحەد سەر هەڵئەبڕێت و ئەڵێت:

– هەموو ئەزانن بۆچی ناردمە بەدواتانا.

مامۆستا – بەڵێ ئەزانین بەڵام چاکتر ئەوەیە خۆت بەتەواوی حاڵیمان بکەیت.

سەرحەد – هەموو ئاگادارن لە زۆر کۆنەوە ئێمە و تەرخانی خوێنمان وا لە بەینا، هەرچەند تا ئێستا چەندجار ئەم خوێنە کوژێنراوەتەوە بەڵام دیسان هەڵی داوەتەوە. گوایە بەناوی سەندنی خوێنەوە، بەڵام لە ڕاستیدا بۆ داگیرکردنی سامان و مەڵبەندەکەمانە بەکورتی تەرخانی ژیان بەئێمە ڕەوا نابینن بۆیە دیسان لەشکرێکی فرە زۆریان کۆکردۆتەوە لە خۆیان و لەو بێگانانەی بە تەمای لاکی هەردوولامان ئەمانکەن بەگژیەکدا، ئەگینا لەبەر خاتری چاوی ڕەشی تەرخانی یاریدەیان نادەن، بەڵکو بۆ ئەوەیە هەردوولامان کەم هێز و بێ دەسەڵات بکەن، بەڵام داخەکەم تەرخانی لەمە ناگەن بۆیە بەهیوان لەم ڕۆژانەدا ئەگەر نەکەوینە خۆمان و نەچین بەپیریانەوە لەناکاو ئەدەن بەسەرمانا و ڕەچەڵەکمان ئەبڕنەوە و ئافرەتەکانمان بەدیلی ئەبەن و ئەمانکەن بەپەنگی هەموو کوردەواری. جا بۆ ئەمە ناردم بەدواتاندا بۆ ئەوەی ڕاوێژتان پێ بکەم تا بەهەمووومان چارەیەک بدۆزینەوە و چۆنی بەباش بزانین وا بکەین، ئایا بەلای ئێوەوە ڕەوبکەین خاسە، یان لەشکر کۆبکەینەوە و بەرەنگاریان بوەستین.

لەم کاتەدا مژێکی دوورودرێژی دا لە سەبیلەکەی و هەناسەیەکی هەڵکێشا و تەماشایەکی دانیشتوانی کرد بزانێت کێ یەکەم جار قسە ئەکات.

دانیشتوان هەموو بێدەنگ هەریەکێکیان ئەیویست ئەویتر قسە بکات، چاوەڕوانی درێژەی نەبەست، سەیالی کە بە تەمەن دووەم کوڕی لالە سەرحەد بوو هەڵسایەوە سەرپێ و وتی: من هەموو شتێکم بەبیردا ئەهات باوکم بیلێت، بەڵام ئەوەم بەبیردا نەئەهات کە ناوی ڕەوکردن بێنێت چونکە ئازایی و دڵقایمی ئەو لە هەموو کوردەواریدا بەناوبانگە، وا دەرئەکەوێ بڕوای بەئێمە کەمە، کەواتە با من بەڕاستی تێی بگەیەنم ئەوی بەدڵی هیچ منالێکی ڕۆخزاییدا نایەت ڕەوکردنە، گەورە و بچووک ئامادەین بۆ بەپیرەوە چوونی لەشکری هێرشهێنەر بەهیوای سەرکەوتن بۆ ژیانێکی شادمانی، یان مردنێک لە مەیدانی نەبەردیدا، ئەوەتە ئەم دەنگوباسە بڵاوبۆتەوە کەنیشکە عازەبەکانی ڕۆخزاییی خەریکی خۆ کۆکردنەوەن بۆ شەڕ و داوای چەک لە کەسوکاریان ئەکەن.

لالە مراد – بەخوا شتێکی وام بیست ئەمڕۆ لە شاناز.

لەگەڵ بیستنی ناوی شاناز لالە سەرحەد بەچاوە کزەکانی سەرنجێکی وردی دا لە سەیالی و زانی لەمێژە پێکراوی تیری نازی دڵداری شانازە، چونکە لەگەڵ ناوی شاناز هات سەیالی کەوتە لێوە لەرێ و قسەکانی پچڕپچڕ کرد و لەگەڵ ئەوەشدا زۆری لە خۆی کرد و لەسەر قسەکەی پێشووی ڕۆیشت و وتی:

جا کەواتە با بۆ پەنگ هەموو پیاو و هەرزەکارەکان ڕەوبکەین و کەنیشکەکان بچنە کۆڕی

مەیدانداریییەوە. من باوەڕم وایە باوکم هەر بۆ ئەوەی دەم و دوانی ئێمە تێبگات بۆیە ناوی ڕەوکردنی هێنا ئەگینا بەدڵی نەبوو. ئەمەی وت و دانیشتەوە.

مامۆستا – خوا وێنەتان زۆرکات، تیرە و هۆزێک لاوی وەک ئێوەی تیا بێت (پەنجەی بۆ کوڕەکانی سەرحەد ڕاکێشا) لە ژیانا هەر سەرکەوتوو ئەبێت و هیچ هۆزێک ناتوانێ بەرەنگاری بوەستێت، ئەگەر وەستا ئەنجامی شکان و شەرمەزاری ئەبێت.

سەرحەد – گشت لاوانی ڕۆخزایی ڕۆڵە و جگەرگۆشەی منن، خۆ کوڕەکانی لالە مراد. بەچاوی بەد نایەژم، لە بەگزادەشا وێنەیان کەمە و لەلای من هیچ جیاوازیەکیان نییە لەگەڵ کوڕەکانی خۆمدا، بەیەک چاو تەماشایان ئەکەم.

لالە مراد – کوڕەکانی من خزمەتکاری تۆن.

سەیالی ڕاستی کرد سەرحەدی باوکی لەو پیاوانە نییە کە لەم جۆرە تەنگانەیەدا بیر لە ڕەوکردن بکاتەوە، ڕاستیەکەی ئەوە بوو ویستی بزانێت ئەوان ئەڵێن چی، ئەگەر شەڕیش بکەن با بەبڕیاری هەموو ڕاوێژی گشت لایەک بێت، بۆیە دوای ئەمانە سەرحەد سەری هەڵبڕی و وتی:

سەرحەد و چنارەکەی بەرماڵان بەیەکەوە ڕەو ئەکەن و پشت ئەکەنە دوشمن، لەسەر بستێک زەوی مەڵبەندی ڕۆخزایی ئەبێت خوێنی سەرحەد بڕژێت بەسەر وێنجە و سێپەڕەی ئەم بەهارەدا، من و ڕاکردن و نیشتمان دۆڕاندن ئاسمان و ڕێسمانین، وەلێ گەرەکمە بزانم مامۆستا چی ئەفەرموێت لەم ڕووەوە ئایا ئێمە تاوانبار ئەبین لەم جەنگەدا؟ چونکە گومانی تێدا نییە خوێنێکی فرەزۆری تیا ئەڕژێت.

مامۆستا – ئێمە پەلاماری کەس نادەین و شەڕ بەکەس نافرۆشین و چاومان لە سامانی کەسەوە نییە و نامانەوێت نیشتمان و مەڵبەندی کەس داگیر بکەین. بەڵام ناچارین بۆ پاراستنی نامووس و سەر و ماڵمان و نیشتمانمان بکەوینە جەنگەوە بۆیە گومانم نییە خوا لێمان ناگرێت، چونکە ئێمە شەڕ بۆ پاراستنی خۆمان ئەکەین تەنیا ئەوەی من بەباشی ئەزانم ئەوەیە تا دوشمن نەیەتە سنووری ئێمەوە پەلاماریان نەدەین بۆ ئەوەی تاوانبار و هێرشهێنەر لەلای دۆست و دوشمن بەتەواوی ئاشکرا و دیار بێت.

دوای ئەمە بێدەنگ بوو ئەوسا موالی کە کوڕە گەورەی لالە سەرحەد بوو سەری هەڵبڕی و وتی:

کەواتە هەموو یەک دەنگن و لەسەر ئەو بیرەن کە لەشکر کۆبکەینەوە و ئامادە بین بۆ بەربەرەکانی دوشمن. دانیشتوان هەموو وتیان: بەڵێ.

موالی – کەواتە ئیتر ئێوە واز بێنن ئەوە لەسەر من، مادام ئێمە شەڕ بۆ پاراستنی سەر و ماڵ و نیشتمان و ناموسمان ئەکەین بێگومان سەرئەکەوین، لەبەرئەوەی ئەوان شەڕ بۆ داگیرکردن و تاڵان و بڕی ئەکەن ئەم جۆرە لەشکرە کەم ورە و ترسنۆکە لەگەڵ خوێنی دی ورە بەر ئەدات، تەنیا ئازاکانیان ئەتوانن ڕابکەن، ئەوانی تریان بەکڵاو ئەگیرێن. مایەوە سەر ئەوەی کە بیر لەوە بکەینەوە لێمان ئەکوژرێت.

لێرەدا ئەوەی شیاوی باسە ئەوەیە گەل و تیرە و هۆزێک بیەوێت ئازاد و سەربەست بژی پێویستە

هەمیشە ئامادەبێت سنووری مەڵبەندەکەی بەخوێن بپارێزێت، ئەوەی ئەیەوێت بژی و قوربانی نەدات و خوێن نەڕژێت، شەقامی سەرشۆڕی ئەبیاتە شاری بەندەیی و نۆکەری و دیلیەوە بۆ ورگ تێرکردن وەک وڵاخ. ئەمەی وت و بێدەنگ بوو.

لەم کاتەدا سەرحەد تووکەی سمێڵی ئەهات، وای ئەزانی لە تەمەنی بیستساڵی دایە، ناوبەناو بەزەردەخەنە و بزەی لێوی ژێر سمێڵی سپیەوە تەماشای مامۆستا و لالە مراد و دانیشتوانی ئەکرد.

لالە مراد کە موالی بێدەنگ بوو ڕووی تێکردن و وتی: خوا وێنەتان زۆرکات و بتان هێڵێت نەوەکانی سەرحەد.

دایکی موالی – لەگەڵ ڕۆڵەکانی تۆدا لالە مراد.

دوای ئەمە سەرحەد بەموالی وت: کەواتە دەنگی هەموو ئاواییەکان و دەوارنشینەکان بدەن تا دوو ڕۆژی تر هەموو چەک بەدەس بگەنە ئێرە، چونکە بەپێی هەواڵێک بۆم هاتووە دوشمن سێ ڕۆژی تر دێتە سنووری ئێمەوە.

لالە مراد – کوڕەکانی من هەر لە دوێنێوە ڕۆیشتوون بۆ دەنگدانی لەشکر چونکە کوڕوکاڵ هەر لە پێرێوە لەتەک موالی بەگدا بڕیاری شەڕکردنیان دا، ئێستەش ئەبێت من بڕۆم چونکە ئاردمان نییە و کوڕەکانیش لە ماڵەوە نین، ئەبێ باراش دابگرین و سۆزی شاناز بیبات بۆ ئاش چونکە خۆم لە ماڵەوە فرمانم هەیە. ئەمەی وت هەڵسایە سەرپێ.

لالە سەرحەد – شاناز بەتەنیا ئەچێت بۆ ئاش؟

لالە مراد – بەڵێ ئاشەکە نزیکە و لێشی مەترسە، لالە بەڕاستی کەنیشکە کوردە، ئەی ئەگەر وانیە چۆن هەڵی پێچاوم داوای چەکم لێ ئەکات، بۆ ئەوەیە ڕۆژی شەڕ شان بەشانی براکانی شەڕ بکات، ئەگەر نەزانێت لە باریا هەیە چۆن داوام لێ ئەکات تفەنگی بۆ بسێنم.

دوای ئەمە میوانەکان هەموو هەڵئەسن، مامۆستا لە پێشەوە و ئەوانی تر بەدوایا ماڵئاوایی ئەکەن و ئەچنە دەرەوە.

لە ڕێگەی ئاش

ئەوەی لەناو دانیشتواندا ئارەزووی زوو هەڵسانی ئەکرد سەیالی بوو بۆ ئەوەی بەتەنیا بچێتە ناو جێگاکەی خۆیەوە بەخەیاڵ لەگەڵ شانازدا بکەونە چرپە و سرپەی دڵداریەکی پاکی بێگەردەوە.

سەیالی کوڕی لالە سەرحەدی سەرۆکی ڕۆخزایی بوو، لەلای مامۆستا خوێندبووی، زۆر ژیر و وریا بوو، مەبەستی لە دڵداری پێکەوەنانی خێزانێکی بەرزی بەشەرەفی ئازای داوێن پاک بوو، لەو لاوانە بوو کە باوەڕیان وایە لە باوەشی دایکێکی بەدخووی داوێن پیسدا درۆیە منداڵێکی ڕەوشت جوانی بەشەرەف پێبگات، جوانی و هەڵسان و دانیشتن و ماڵداری و ئازایی شانازی بەدڵ بوو. ئەوەی گرێی دڵی بوو ئەوە بوو بزانێت کە شاناز لە داوێن پاکی و وێڵیشدا شایانە ببێتە هاوسەر و دایکی منداڵانی دوارۆژی سەیالی یان نا. بەڵام هەرچەندی ئەکرد نەی ئەوێرا بۆ ئەم مەبەستە تاقی بکاتەوە، چونکە ئەترسا لەوەی

کە شاناز لە تاقیکردنەوەکەیدا سەرنەکەوێت. ئەوەندەی لەوە ئەترسا خۆی بدات بەدەستەوە و لەبەر چاوی ئەم بکەوێت، ئەوەندەش لەوە ئەترسا کە ئەم لەبەر چاوی شاناز بکەوێت کە هەردوو ڕێگەکە ئەبنەوە بەیەک. کە دوورکەوتنەوەی شاناز و خۆی ئەبێت. لە کاتێکدا کە تا ئەهات بڵێسەی ئاگری خۆشەویستی شاناز لە دەروونیا ڕۆژ لە دوا ڕۆژ پتر سەری ئەکرد. لەگەڵ ئەمەشدا دوا بڕیاری سەیالی ئەو شەوە ئەوەبوو کە بەیانی لە ڕێگەی ئاش هەرچی ببێت تاقی بکاتەوە، بۆیە تا بەیانی لەناو جێگەکەیدا هەر ئەمدیو و ئەودیوی کرد و خەو نەچووە چاوی، وەک منداڵ لە شەوی جەژندا چاوەڕوانی ڕۆژبوونەوە بوو، خۆشی نەیئەزانی دەمەوبەیانی خەوی لێکەوت یان بێ هۆش بووبوو، بۆیە کە ڕاپەڕی و سەری کێشا و تەماشای کرد ڕۆژ درەنگە لەبەرئەوە بەپەلە خۆی کۆکردەوە، تفەنگەکەی کردە شانی و دەمانچەکەی بەستە پشتی و خەنجەرەکەی کرد بەقەدیا و خێرا چوو بۆ ناوباخەکەی سەر ڕێگەی ئاش. کە تەماشای کرد شاناز بە سەروپێچە لارەکەیەوە پەنجەیەکی ناوەتە سەر گۆپکەی هەیاسەکەی و پەنجە گەورەی کردووە بەملوانکە سملّ و مێخەک بەندەکەیدا، ڕووە و چەمەکە ڕاوەستاوە تەماشا ئەکات، بەرچاوگەکەی بریسکە بریسکی دێت، جاروباریش یاری بەگۆ و دەلەکەکەی ئەکات، بارەکەش لە دوایەوە دیارە و گوریسەکەی پێوەیە و هیچ وڵاخیش دیار نییە بۆیە خێرا پێی هەڵگرت و خۆی وا نیشان دا بەڕێکەوت بێرەدا هاتووە بۆیە وتی:

– گیانی شیرینم شاناز ئەوە چی ئەکەیت؟

شاناز – گیانەکەم ئەچم بۆ ئاش و باراش ئەهاڕم، گاڕەشی سندان لێدراو هەڵی تووڕان و بارەکەی خست و چووە ناو چەمەکەوە، داماوم بەدەس بارەکەوە، باش بوو خوا تۆی نارد یاریدەم بدەیت و بارەکەم لەگەڵ باربکەیتەوە.

سەیالی لە دڵی خۆیدا وتی ئەمە باشترین ڕێکەوتە با شتێکی بدەم بەگوێچکەدا بزانم چی ئەڵێت، لەم کاتەدا زمانی چاو لە گفتوگۆ دابوو کە سەیالی کەوتە لێوە لەرێ و بەپێچەوانەی ئارەزوو و بڕیارەکەی نەیئەوێرا هیچ بڵێت. بێدەنگی درێژەی بەست شاناز تێگەیشت کە سەیالی ئەیەوێت شتێک بڵێت بەڵام دوودڵە لەبەرئەوە وتی:

سەیالی وەک قسەیەکت پێ بێت وایە بۆچی نایڵێیت.

سەیالی وتی – ئەترسم لێم تووڕە بیت.

شاناز – لە قسەی خاس زویر نابم بەتایبەتی لە تۆ، چونکە زویر بوون لە تۆ زویربوونە لە خۆم، خۆ دیارە تۆش قسەی خراب ناکەیت.

سەیالی بەمە زیاتر ترسی پەیداکرد و لەبەرئەوەی سەرەتای دڵداریش بوو، بۆیە شەرمیش تێکەڵاوی ترسەکەی بوو، لەگەڵ ئەمەشدا بەم لێوە لەرییەوە لەپڕ وتی:

کەنیشکە کوردەی ماڵ لە نۆ هەوار
پێم بدە ماچێک گاکەت بۆ بکەم بار

شاناز ڕەنگێک ئەهێنێت و ئەبات، واقی وڕئەمێنێ چونکە چەند وەختە کە لەگەڵ سەیالیدا بۆنی گوڵی دڵداری ئەکەن بەیەکەوە و هەموو شتێکیان یەکلایی کردۆتەوە، قسەی وای لە سەیالی نەبیستووە،

چونکه ئەم جۆرە قسەیە جۆرە دڵدارێکە کە بیەوێت دەست بەدوڵبەرەکەی گەرم بکاتەوە، یان دڵدارییەکەیان هەر بۆ ڕابواردن و داوێن پیسی بێت بۆیە بەڕقەوە ڕووی تێکرد و وتی:

نە تۆ بمێنیت نە خاوەنی بار

چەفتەی حەوت برا من چۆم ئەکەم لار

دوای ئەمە دیسان وتی: وا دیارە تۆ هەوای بەگزادەیەتی بایی کردوویت ئەگینا چی تۆی خستەسەر ئەو بیروبڕوایە کە من ئەوەندە بەکەنیشکێکی ڕەوشت و خوو ناشیرین بزانیت؟ بەڵام بڵێم چی من تۆم وا نەئەزانی کە مەبەستت لەتەک مندا داوێن پیسی و ڕابواردنی ئاژەڵانە بێت، ئەڵبەت من کلۆڵم. ئایا تۆ لەو باوەڕەدا نیت کە منداڵێک لە باوەشی دایکێکی بەدخوودا گەورە ببێت ئەویش بەدخوو نابێت؟ ئەگەر بۆ ئەو جۆرە کەسانە ئەگەڕێیت فەرموو هەر لە ئێستەوە بڕۆ بەپێوکاری خۆتەوە.

ئەمەی وت و ڕووی لە سەیالی وەرگێڕا و چەند هەنگاوێک لە بارەکەی دوورکەوتەوە و خەریکی چاککردنی سەرپێچەکەی بوو کە شێوابوو، ئەشی ویست تیلی چاوی لەژێرەوە هەر لە سەیالی بێت تا بزانێت چی ئەکات، بەڵام بەزۆر دانی بەخۆیدا گرتبوو بەئاشکرا ئاوڕی لێ نەئەدایەوە.

سەیالی لە جێگەکەی خۆیدا وەک نەخشی بەرد بێدەنگ وشک وەستابوو نەی ئەزانی چی بکات و چۆن شاناز ئاشت بکاتەوە، هەرچەند لە دڵی خۆیدا زۆر شادمان بوو چونکە شانازی چۆن ئەویست وا دەرچوو، وەلێ ئەترسا کە ئاشت نەبێتەوە ئەگەر ئاشتیش بووەوە دوودڵ بێت، بۆیە پاش تاوێک بێدەنگی وتی:

– شاناز خوای دڵداری و ئەستێرەی ئاسمان و نەوای نەی و لەرەی لق و جریوەی مەل و کورپەی دڵی خۆت، هەموو ئاگادارین لە ڕۆژی دیوانی خودادا کە مەبەستم تاقیکردنەوەی تۆ بوو، ئێستەش لە دوا تاقیکردنەوەدا بەڕەنگێ سەرکەوتیت لەلام بوویت بەپەیکەری جوانی و داوێن پاکی و ئازایی و وێڵ و تەمکین تا ئێستە چەند دڵم بەتۆ خۆشبوو، نازم پێوە ئەکردیت، ئێستە و دوا هەزار ئەوەندە. لەبەرئەوەی ئەگەر ئاشت نەبیتەوە لەگەڵمدا پەیمان بێت هەتا دوا دڵۆپی خوێن لە لەشمدا بەتەڕی بمێنێت وێڵی بیابان و هەردە و کێو و کەژ بم و چیرۆکێکی وەک چیرۆکی مەم و زین بخەمە سەر گەنجینەی وێژەی کوردەواری ئیتر بەبەریەوە نییە لەمە زیاتر دڵم بشکێنیت. من کە بەگزادەی ڕۆخزاییم وەک گاوانێکی خاوەن تاوان لەبەردەمی تۆدا ئەلاڵێمەوە و خۆشت ئاگاداریت ئەمڕۆ و سۆزی تەلزگەیەکی چەند ناهەموارمان وا لە پێشەوە، نەک بکوژرێم، بەسە دڵم تەقی، خۆت ئاسایی وەک جاران ئاوڕێکم لێ بدەرەوە، تاقە فریشتەی هەموو ڕۆخزایی و گشت کوردەواری، بەهیوا مەبە فرمێسکی پەشیمانی بەسەر لاشەی سەیالیدا ئەم گوناهەت بشواتەوە، ئەگەر نەم بەخشیت و دڵت نەیەتەوە جێگەی خۆی پێویستە بزانیت لەلای من داوێن پاکی کەنیشک گەوهەرێکی شەوچرایە بەتاجی دڵدارییەوە، ڕێگەی ژیانی کامەرانی خێزان ڕوون ئەکاتەوە لە دواڕۆژدا، توخوا لە دڵی خۆت بپرسە ئایا باوەڕ ئەکات کە من دڵداری لە تەک کچێکی هەرزەی داوێن پیسدا بکەم؟

ئەمەی وت و بێدەنگ بوو.

دڵدار بیر بڵاوە، زوو بڕوا بەشت ئەکات، هەرچەندە باوەڕکردنەکەی شاناز لە جێگەی خۆیدا بوو سەیالی ڕاستی ئەکرد بۆیە بەزەردەخەنەیەکی پڕ لە سەرزەنشتەوە ئاوڕێکی لە سەیالی دایەوە، بەڕەنگی وەک هێزی کێشندە ڕووەو خۆی ڕای کێشا و وتی:

– سەیالی مەیەژە من بەگزادە و شاناز کەنیشکی چینی بۆرە پیاوە و بەهەموو ڕەنگێ منی ئەوێت. داوێن پاکی و تەمکین زۆر بەرزتر و پیرۆزترن لەلام لە تەختی پادشایی، ئەم جارە لێت ئەبوورم بەمەرجێک جارێکی کە چی وات لێ نەبیستم درەنگە بڕۆ گاکە بێنەرەوە با بارەکە بار بکەینەوە و بڕۆم ڕۆژ درەنگە.

سەیالی بێ ئەوەی هیچ بڵێت بەڕاکردن ڕۆیی و گا ڕەشی هێنایەوە، لە کاتی بارکردندا کە دەستیان خستە ناودەستی یەکتریەوە سەیالی موچرکێک لەبەری پێیەوە هات و لەسەرییەوە دەرچوو، شانازیش وەک هێزێکی کارەبا بەلەشیا هاتوچۆ بکات وای بەسەر هات، کە بار بارکرا و گا ڕەش کەوتە ڕێگا سەیالی زۆری لەخۆی کرد و وتی:

– چتێک هەیە بیلێم.

شاناز وتی: هیچ مەڵێ من بۆ تۆم و تۆش بۆ من، بەزیندوویی لە دووتوێی پەردەی ئاڵدا، یان بەمردوویی لە دووتوێی ڕەشی چاڵدا بۆ ئەوە گومانت نەمێنێت و باشیش دڵنیا بیت زۆر دەمێکە مەرگەمووشم پەیدا کردووە و دامناوە، ئەگەر تۆ شتێکت بەسەر هات منیش پەیمان بێت خۆم دەرمان خوارد ئەکەم.

لەم کاتەدا سەیالی لە خۆشیانا پێی نەئەکەوتە سەر زەوی، ئینجا تەواوی بڕوای بەئاشتبوونەوەی شاناز کرد. دوای ئەوە هەریەکەیان پاشەوپاش ملی ڕێگەکەی خۆی گرت و ڕوویان هەر لە یەکتری بوو، بەچاو و بەدەس یەکتریان ئەدایە دەست خوای بانی سەر تا شاناز بەدوای گا ڕەشدا کەوتە نشێوی و لە چاوی ونبوو.

سەربازگە

بەیانی دوایی بەر لەوەی تیشکی خۆر لە کەل سەر دەربێنێت وەک ئاوایی (دزکەرە) سەربازگە بێت لە هەر ماڵێکەوە چەند تفەنگ بەدەستێک کە لە فیشەکدا زەرد ئەچوونەوە هاتنە دەرەوە و بەڕاکردن و قەڵەم بازدان وێنەی کار ئاسک ڕووە و خانووە گەورە بەرزە دوو نهۆمەکە چوون و لە دەشتاییەکەی بەر خانووەکەدا کۆبوونەوە و بێدەنگ ڕاوەستان و تەماشای دەروازەی ماڵە گەورەکەیان ئەکرد وەک چاوەڕوانی فەرمانێک یان کارێکی گرنگ بن.

دوا بەدوای ئەوان پۆل پۆل نازک ئەندامان، لەپێشەوە پیرەکان و ئافرەتە سەرەکان، دوای ئەوانیش منداڵ بەباوەشەکان و ئینجا کچە عازەبە پێگەیشتووەکان کە تازە چاویان بەکلی دڵداری ڕێژرابوو، هاتن و لەبەر جۆگاکەوە بێدەنگ ڕاوەستان و هێزی بەرهەنسک ڕووەو کوڕەکان و مێردەکانیان وای پاڵ پێوە ئەنان، تۆ وات ئەزانی منالن و تازە کەوتوونەتە شنەشن. جاروباریش دڵۆپی ئاونگی سەر وێنجە و

سێپەڕە تازە دوو پەلەبووەکان، لەولاشەوە زمانی بینین و تیلی چاوی پڕ لە شەرم و حەیای کچە عازەبەکان بۆ کوڕە هەرزەکارەکان شێوەی بێ هیوایی چارەڕەش و بەدبەختی ئەنواند. هەرچەند هەر کەسە بەهێزی ڕووگیری زەردەیەکی درۆی کردبوو بەپەردە بۆ داپۆشینی شێوەی دڵگیری و زیزی دەموچاوی، چونکە زۆرباش ئەیانزانی و هەموو لە دڵی خۆیاندا ئەیان وت: ئاخۆ پاش ماوەیەکی تر لاشەی چەند کەس لەم تفەنگ بەدەستانە دێتەوە بۆ ئاوایی؟ ئاخۆ تاوێکی کە کام ئافرەت بێوەژن ئەکەوێت، کام دایک ڕۆڵە کوژراو ئەبێت؟ کام ساوا بێ باوک ئەکەوێت؟ کام دولبەر بێ دڵدار ئەبێت؟

لەم کاتەدا وەک موسیقای سروشت لە ئاهەنگێکی دوور و درێژ بووبێتەوە و پشوو بدات هیچ نەوا و ئاواز و سروە و دەنگێکت نەئەبیست و هەموو ڕاوەستان بێ جووڵە و چاویان بڕیە دەروازەی ماڵە گەورەکە، لە پڕ کەوتە سەرپشت، لالە سەرحەد گالۆکێک بەدەستەوە و هەر شەش کوڕەکەی لەدوایەوە هاتنە دەرەوە، سەرحەد پێی لە گرێژنەی دەرگاکە هەڵەنگوت و زۆری نەمابوو لەپەڕوو بکەوێت، موالی کوڕی وەک هەڵۆ داهاتێ و گرتیەوە، نەیهێشت بکەوێت، کە هەڵی ساندەوە باوکی ئاوڕێکی لێ دایەوە و لەسەرخۆ تەماشایەکی کرد و هیچی نەوت، وەک بۆ وشەیەک گەڕابێت و نەی دۆزیبێتەوە بیلێت.

دوای ئەوە وردە وردە ڕۆیشت تا گەیشتە سەر بەرزاییەکەی بەردەمی لەشکرەکە، لەوێ ڕاوەستا و هەردوو دەستی خستە سەر قەفی گۆچانەکە و ناوچەوانیشی خستە سەر دەستی وەک پشوویەک بدات. دوای ئەوە سەری هەڵبری و وتی:

– نازانم چیتان پێ بێژم، تەمەنی درێژ ئەم کوێراییەشی هێنا بەچاومدا کە لەگەڵ تیرەی تەرخانی کە بن ئامۆزای خۆمانن دەست بخەینە خوێنی یەکترییەوە، بەڵام چارە نییە. تەرخانییەکان ژیان بەئێمە ڕەوا نابینن، گەرەکیانە ئەو مێرگ و مەڵبەند و نیشتمانەی بەدەستمانەوەیە لێمان زەوت بکەن و تالانمان بکەن بۆ پەنگی کۆچەریەکانی کوردەواری. لەشکرەکەیان وا لەناو ئەو دارستانەدا (پەنجەی بۆ شاخەکەی بەرامبەر دزکەرە ڕاکێشا) چاوەڕوانی لەشکری ئێمە ئەکەن ئەگەر زوو فریایان نەکەوین لە ئاواییدا ئەدەن بەسەرماندا و ئەمانکەن بەپەنگ ئیتر خۆتان و غیرەتتان، ئەم جەنگە جەنگی مردن و ژیانە، جەنگی پیاوەتی و داوێن پاکی و شەرەفە، جەنگی سەربەرزییە لەناو هەموو کۆچەرییەکاندا.

دوای ئەمە لەشکرەکەی کرد بەشەش بەشەوە و وتی:

– هەمیشە سێ بەشی لە هێرشدا بێت و سێ پشوو بدات، خۆی ئامادە بکات بۆ دووەم هێرش، بەڵام دەستم داوێننتان تیغ نەگاتە سەر ئێسقان، ئەوی پشتی تێکردن مەی کوژن، ئەوی چەکی فڕێدا وازی لێ بێنن فرە مەنیشنە سەر لەشکری شکستە با دوشمنایەتییەکە لەمە زیاتر قووڵ نەبێتەوە.

ئەمانە لە خۆمانن بەقسەی بێگانە هەڵخەڵەتاون، ڕۆژێک هەر ئەبێ پەشیمان ئەبنەوە، بەڵام کە شکانتانن و گەڕانەوە لەسەر لووتکەی شاخەکەوە بەدەم ئاوازێکی بەسۆزی هۆرەوە بگەڕێنەوە. ئەمە پەرلەی سەرکەوتننتان بێت. دەبڕۆن لە پەنای خودادا بن و یەزدان ئاگادارتان بێت.

لەم کاتەدا هەناسەیەکی دوور و درێژی هەڵکێشا و تاوێک بێدەنگ بوو وەک بیر لە ڕابوردووی خۆی بکاتەوە، زۆری پێنەچوو دڵۆپی فرمێسکی سپی بەسەر ڕیشی چەرموگدا گلۆر بووەوە و وتی:

– کوێراییت دایە سەرحەد، ڕۆخزایی شەڕی سەر و ماڵ ئەکات و تۆش بێدەسەڵات لە ماڵەوە دائەنیشیت.

دوای ئەمە دەستی کرد بەگریانێکی ئەوتۆ چەک بەدەستەکان وەختەبوو ئاگریان بۆی تێبەربێت، چونکە هەموو ئەیاننناسی کە چەند ئازا و لێهاتوو بوو لەکاتی خۆیدا بەڵام ئێستە پەکی کەوتووە و پیری لای لێ بڕیوەتەوە. موالی کوڕی کە سەرلەشکر بوو ڕووی تێکرد و وتی:

– خەفەت مەخۆ و دڵنیابە پشت بەخوا زۆری پێناچێ بەم زووانە مژدەی سەرکەوتننت بۆ دێتەوە و گوێت لە ئاوازی هۆرەی سەرکەوتن ئەبێت.

دوای ئەمە فەرمانی دا لەشکر ڕووە و ئەو شاخەی کە ئەبێت لەشکری دوشمن لەوێوە بێت، بکەوێتە جووڵە. کە لەشکر کەوتە جووڵە تا لە چاو ونبوو لالە سەرحەد هەر تەماشای ئەکردن، دوای ئەوە وردە وردە تەقەی گالۆکەکەی کرد بەپێخۆری ڕێگا و گەڕایەوە بۆ ماڵەوە، سەبیلێکی تێکرد و سکلێکی خستەسەر و ڕووەو شاخەکە دانیشت، دەستی کرد بەمژ لێدان، لەگەڵ هەر مژێکدا ئەیویست شاخەکە لە بێخ دەربێنێت. درێژی ڕۆژی بەهار کردی و لالە سەرحەدی پیری کەفتەکاری داماو کردی، وەک ماران گاز گێنگڵەی ئەخوارد و چاوەڕوانی دەنگوباسێک بوو. لە پڕ شین و شەپۆڕ لەناو ئاواییدا پەیابوو، لەبەرئەوەی ماڵەکە کەسی تێدا نەبوو هەواڵێکی بۆ بێنێتەوە خۆی هەڵسا و گالۆکەکەی گرت بەدەستەوە و چوو بۆ ناو ئاوایی. لە ڕێگادا بیستی لاشەی چەند کوژراوێکیان هێناوەتەوە لە فیسارە جێگا لە تەنیشت مزگەوتەوە دانراون، ڕووی وەرگێڕا بۆ لای مزگەوت و چووە سەر لاشەکان، زۆرچاک لێیان وردبووەوە بەبێ ئەوەی نقەی لیوە بێت، هەڵسا و بەمۆنییەکەوە پاشەوپاش گەڕایەوە بۆ ماڵەوە، هێشتا نەگەیشتبووە نیوەی ڕێگا، جارێکی تر شین و ڕۆڕۆ بەرز بووەوە، زانی ئەمە بۆ کوژراوەکانی پێشوو نییە، بۆیە گورج پاشەوپاش گەڕایەوە بۆ سەر لاشەی کوژراوە تازە هێنراوەکان، کە تەماشای کرد چەند لاشەیەکی تریشیان هێناوەتەوە، تاوێکی باشیش لەمان وردبووەوە. لەم کاتەدا خێزانەکەی هات. سەرحەد بەمۆڕییەکەوە تەماشایەکی کرد و بۆ ماڵەوە ملی ڕێگای گرت، ئەم جارەش نەگەیشتبووە ماڵەوە ڕۆڕۆیەکی تازە دەستی پێکردەوە دیسان گەڕایەوە. بەم ڕەنگە تا نزیک خۆرئاوا ئەم پیرە بێچارەیە هەر بەڕێگای ماڵی خۆیان و مزگەوتەوە بوو، هەموو جارێکیش بەتووڕەییییەوە تەماشای ژنەکەی خۆی ئەکرد کە دایکی هەر شەش کوڕەکەی بوو. ئەم کردەوەیەی سەرحەد سەرنجی خێزانەکەی ڕاکێشا، بۆیە بۆ دواجار دوای کەوت و لە ڕێگا وتی:

– باوکی موالی ئەوە بۆچی گشت جارێک کە تەماشای کوژراوەکان ئەکەیت لە من مۆڕ ئەبیتەوە؟

سەرحەد کە زانی جگە لە ژنەکەی خۆی کەسی تری لێ نییە، لەسەر بەردێک دانیشت تا پشوویەک بدات، چونکە بەڕاستی ماندوو بوو، ژنەکەش بەدیاریەوە ڕاوەستا، پاش تاوێک سەری هەڵبڕی و وتی:

– کچێ ئابڕوومان چوو، لەناو هەموو ڕۆخزاییدا بووین بەپەنگ. کوڕە ترسنۆکەکانی من و تۆ لە کەندەڵاندا خۆیان شاردۆتەوە. ئەی ئەگەر وا نییە کوا بۆچی لاشەی یەکێکیانیان بۆ نەهێنایەوە.

ژنەکەی خەریکبوو دەم بکاتەوە، لەولاوە ئافرەتێک بەشین و شەپۆڕ هات و وتی:

– لاله لاشەی سەیالی ئاغامیان هێنایەوە. سەرحەد سەری هەڵبڕی و وتی:

– جا تۆ لێت ڕوونە ئەوە؟ ئافرەتەکە وتی بەڵێ. دایکی سەیالی دەستی کرد بە لەخۆدان و ڕۆڕۆ، سەرحەد پێی وت:

– کەنی گریانی گەرەک نییە، ئەو لەو هەموو لاوانە زیاتر نییە کە کوژراون، بڕۆ بزانە لە کوێوە پێکراوە، چونکە بەو خوایەی گیانی سەرحەدی بەدەستە ئەگەر لە پشتەوە پێکرابێت نایەمە سەر لاشەکەی.

دایکی سەیالی و ئافرەتەکە ڕۆیشتن، زۆری پێنەچوو ئافرەتەکە هاتەوە و وتی:

– لاله گیان دوو گوللەی پێوەیە یەکێکیان داویەتی لە سنگی و لە پشتیەوە دەرچووە، ئەویتریان داویەتی لە ناوچەوانی و لە پشتی سەریەوە دەرچووە.

سەرحەد زۆر لەسەرخۆ هەستایە سەر پێ و وتی:

– ئافەرم ڕۆڵەی هەڵکەوتوو بەتەواوی سەلمانت کوڕی سەرحەدیت، دیارە لە کاتی هەڵمەت و هێرشدا پێکراوە. ئەمەی وت و قەفی گۆچانەکەی کرد بەقوڵیدا و زۆر لە جاران خێراتر ڕۆیی بۆ سەر لاشەکە. کاتێک گەیشت دڕی دا بە ئافرەتەکانی چوارلای لاشەکە و زۆر بەوردی سەرنجی لێدا و تەماشای کرد و تێی وردبووەوە، کە حاڵی بوو ڕاستە و سەیالییە و لەپێشەوە پێکراوە فرمێسک بەچاوەکانیا هاتەخوارەوە و ناوچەوانی ماچکرد و سەری هەڵبڕی و وتی:

– هەرچەند قوربانی گرنگمان زۆردا، بەڵام زامی کوژراوەکانمان مزگێنی دەری سەرکەوتنە هەموو لە پێشەوە ئەنگێوراون لە کاتی هێرشدا بۆ سەر دوشمن، بۆیە گومانم نییە سەرئەکەوین و بەم زووانە گوێم لە هۆرەی سەرکەوتن ئەبێت.

کەنیشکی چەندجار دڵشکاو

ئەوی لەم شەو و ڕۆژەدا لە هەموو کەس زویرتر و دڵشکاوتر بوو شا کچی ڕۆخزایی، شانازبوو، چونکە باوک و براکانی قایل نەبوون چەک هەڵبگرێت و لە تەک لەشکردا بچێت بۆ کۆڕی مەیدانداری و جەنگ، تا لە سەیالی بگەیەنێت بەچکە شێر کە لە لانە دەرچوو هیچ جیاوازییەکی نییە، نێر بێت یا مێ بێت، باوک و براکانیشی کە ڕێگەیان نەدا لەبەرئەوە نەبوو لە ئازایی شاناز لە گوماندا بن یان لە کوشتنی بترسن، بەڵکو لەبەرئەوە بوو نەک خوانەکردە بەدیلی بکەوێتە دەستی دوشمن و ببێتە هۆی تەپڵی بەدناوی لێدان بۆیان. شەوگاری دڵی شکاو با بەهاریش بێت وەک شەوی پایز هەر دوور و درێژ و ناهەموارە، بۆیە ئەو شەوە شاناز تا بەیانی وەنەوزی نەدا، لەلایەکەوە لە ترسی گیانی هەر حەوت براکەی و باوکی کە ئەچنە کۆڕی جەنگەوە، لەلایەکیشەوە لە داخی ئەوەی کە نەیانهێشت بچێت بۆ جەنگ، خۆ هیچ نەبوایە لەکاتی برینداربوون و کوژراندا ئەچوو بەهاواری برایەکیەوە، یان هاوسێ ماڵێکیەوە، خۆ سەرباری ئەم هەموو پەژارەیە کە سەیالی بیرئەکەوتەوە وەختە بوو ئاگری ناسۆری دەروونی دامرکێنێتەوە، چونکە زۆر باش ئەیزانی و لێی ڕوون بوو سەیالی لاوێکی چەند ئازا و سەرکەش و خوێن گەرم و

دەمارگرژە، بۆیە گومانی لەوەدا نەبوو کە یەکەم کەسێک لە ڕۆخزایی لەکاتی هەڵمەت و هێرشدا بکوژرێت سەیالی ئەبێت، لەبەرئەوە لەم جۆرە بیرکردنەوەیە خۆی دوورئەخستەوە، هەرچەند لە ڕاستیشدا ئەوەندەی لێ نەئەترسا چونکە دەمێک بوو بیری خۆی لەم ڕووەوە یەکلایی کردبووەوە و بڕیاری دابوو ئەگەر سەیالی بکوژرێت یان بمرێت ئەویش خۆی دەرمان خوارد بکات. بۆ ئەم مەبەستە مەرگەموشی پەیدا کردبوو لە ماڵەوە داینابوو. هەرچەند لەم ڕووەوە بکەوتایەتە بیرکردنەوە ئەی وت لەلای خوا بڕاوەتەوە. مەبەستی ئەوەبوو کە سەیالی نەمێنێت ئەویش خۆی دەرمان خوارد ئەکات.

بەیانی وەک لەپێشەوە وتمان کە لەشکر هەموو لە دەشتاییەکەی بەردەم ماڵی سەرحەددا کۆبوونەوە و ئافرەتەکان بەرامبەریان ڕاوەستان، شاناز لەوبەر جۆگاکەوە لە پشت داربییە گەورەکەوە ڕاوەستابوو، جاروبار سەرێکی ئەکێشا و گورزەیەک تیشکی دووچاوی ڕەشی گەشی ڕووە و ڕاوەستاوەکان ئەنارد، تا لەگەڵ پرشنگی دووچاوی سەیالی هێڵێکی ڕاستیان ئەبەست، ئەوسا دوایی ئەهات. کاتێ لەشکر کەوتە جووڵە شاناز هەلی بۆ هەڵکەوت کە هیچ نەبێت لەگەڵ سەیالیدا هەر بەچاو گفتوگۆ بکات و پەیمانی یان مردن یان ژیان بەیەکەوە تازەبکەنەوە، چونکە هەندێ لە براکانی لەناو دەستەکەی سەیالیدا بوون، بۆیە ئەوانی کرد بەبیانوو و هاتە سەر ڕێگای لەشکرەکە و ڕەوانەی کردن، لە خوا ئەپاڕایەوە بۆیان و هەمیشە لەژێرەوە تیلی چاوی هەر لە سەیالی بوو، ئەوی ویستی هەمووی هەر بەچاو تێگەیاند.

دوای ئەوە بەتەنیا چووە ماڵەوە نەیئەزانی چی بکات. کاتی کوژراو هێنانەوە دەستی پێکرد، مەگەر لاله سەرحەد ئەوەندەی شاناز بەپەرۆش بووبێت بۆ بینینی کوژراوەکان لەبەر براکانی و باوکی و سەیالی.

شاناز ئاگاداری هەموو کەینوبەینی سەرحەد و خێزانەکەی بوو چونکە لەودیو توتڕکەکەوە خۆی لێ گرتبوون. کە سەرحەد بەخێزانەکەی وت کوا بۆ لاشەی کوڕێکی من و تۆیان نەهێنایەوە دڵی ئەکەوتە پەلەکردن و خێراخێرا لێیئەدا و هەناسەی سوار ئەبوو، لەبەر خۆیەوە ئەیوت:

خوایە سەیالی بە دوورخەیت.

کاتێک ئافرەتەکە قیژانی وتی: لاله لاشەی سەیالی ئاغامیان هێنایەوە، شاناز ڕۆژی ڕووناکی لێ بوو بەشەوی تاریک و دڵی وەک هەناری داتەکاوی لێهات و کەوتە کورپەکورپ، وەک ئاسکی ڕەم کردەی سەر لێشێواو نەیئەزانی چی بکات. بۆیە تاوێک ڕووەو ماڵی خۆیان ڕایکرد و تاوە و دوا گەڕایەوە بۆ جێگاکەی خۆی.

سەروپێچەکەی کرابووەوە. کۆڵوانەکەی لێ کەوتە خوارەوە، بەبێ ئەوەی هەڵی بگرێتەوە ڕووەو جێگەی تەرمەکان وەک شێت ڕایکرد، لەم کاتەدا چاوەکانی ئەبلەق بووبوون، کە گەیشتە ئەوێ بەپەلەکوتان دڕی دا بەکۆڕی ئەو ئافرەتانەی کە بەخوێنی برینەکانی سەیالی دەست و پەنجەیان سوورکرد بوو، زاوارۆیان ئەکرد بەدەوری لاشەکەیدا.

ئافرەتەکان لە دیمەنی سامداری شاناز زۆری نەمابوو کوژراوەکانیان لە بیر بچێتەوە یەک تەماشای یەکیان ئەکرد و واقیان وڕمابوو، بەڵام شارەزاکانیان و هاوتەمەنەکانی شاناز ئەیانزانی حەقیەتی و ئەبێت زیاتر بکات، چونکە ئاگاداری پەیوەندی شاناز و سەیالی بوون، ئەمان لەوە سەریان سوڕما بوو کە شاناز

چۆن هێشتا زیندووە.

کاتێک شاناز گەیشتە سەر لاشەکەی سەیالی کە هێشتا خوێنی گەشی سەری ئەکرد، تاوێکی باش لێی وردبووەوە وەک باوەڕ نەکات، چاوەکانی گڵۆفت و زیاتر سەرنجی لێدا کە گومانی نەما ڕاستە سەیالییە و کوژراوە، هەردوو چنگی کرد بەخوێنەکەیدا و بەهەردوو چەپۆک دای بەتەوقی سەریدا، بەڵام حەیای ئەو سەردەمەی کۆچەرێتی بەرهەڵستی وەستا، بۆ بەرزبوونەوەی ئاوازی ڕۆڕۆکردن. لەم کاتەدا بوو لالە سەرحەد هات و ئافرەتەکان ڕێگەیان بۆ چۆڵ کرد کە بچێتە سەر لاشەکەی، شانازیش وەک مقەبا زیاتر لە تارماییەکی بێ گیان ئەچوو، چووە ئەولاوە ڕاوەستا بزانێت سەرحەد ئەڵێت چی. بەڵکو ئەمە خوایە سەیالی نەبێت و ئەم چاوی ڕێشکەوپێشکە بکات. کە گوێی لێ بوو سەرحەد وتی: بەڕاستی سەلمانت کە ڕۆڵەی سەرحەدیت.

ئیتر شاناز بەتەواوی جڵەوی هێزی توانای لە دەست پەڕی و دایە پرمەی گریان و ڕۆڕۆ و چەپۆک دان بەسەردا، وەک دێوانە ڕووە و ماڵ ڕایکرد، دوو ئافرەتیش بەدوایا بەڕاکردن ڕۆیشتن، چونکە گومانیان نەبوو ئەم ڕاکردنەی بۆ ماڵەوە بۆ خۆکوشتنە. شاناز لە پێش هەموویاندا گەیشتە ماڵەوە، لە پەنای هییزەکەدا پریاسکەیەکی دەرهێنا و کردیەوە شتێکی لێ دەرهێنا و قووتی دا. لەبەرئەوەی زۆر بوو لە بینی گیرا ڕایکرد دەمی نا بەهەنگڵی کوندەکەوە و یەک لەسەریەک قومی لێدا. لەم کاتەدا ئافرەتەکان گەیشتن، هەرچەند بەزۆر دەمی کوندەکەیان لە دەست سەندەوە بەڵام ئەو مەرگەمووشەکەی قووت دابوو، زۆری لەگەڵ خەریکبوون تفی بکاتەوە بێ سوود بوو، خۆی لە دەست ڕاپسکاندن بۆلای جێی کوژراوەکان ڕایکرد، لە ڕێگە هەرچەند پێی لە بنچکێ هەڵەنگوتایە بەهەموو هێزێکەوە خۆی ئەکوتا بەسەر زەویدا و خێرا هەڵئەسایەوە تا گەیشتە ژێر دەوارەکە گشت سنگ و بەرۆکی و دەموچاوی خەڵتانی خوێن بوون، بەم حاڵەوە گەیشتەوە سەر لاشەی سەیالی کە لەبن دەوارەکەدا ڕاکێشرابوو شیوەنی بەدیارەوە ئەکرا. ڕاوەستا، دەموچاوی بەتەواوی شین هەڵگەڕان، چاوەکانی کە جاران ئەتوت گەلاوێژن ئەبڵەق دەرپۆقیبوون، خۆشی بەمدیو ئەودیودا ئەهات و وردورد ئەی نکان.

شیوەنکەران لە دیمەنی سامیان لێ نیشتبوو لەپڕ قیژانی و وتی:

– سەیالی مەڕۆ منیش دێم. ئەمەی وت و خۆی دا بەسەر لاشەکەدا. ئافرەتەکان خەریکبوون هەڵی سێننەوە، یەکێ لە هاوڕێکانی وتی وازی لێ بێنن با داخی کۆنە و نوێی دڵ و دەروونی بڕێژێت. پاش تاوێک کە ویستیان هەڵی سێننەوە تەماشایان کر وا لە گیانەڵا دایە و پاش تۆزێک گیانی سپارد. لێوە شین هەڵگەڕاوەکانی خوێنی ئاڵی پێوەبوو، تومەز دەمی نابوو بەزامەکەی ناوچەوانی سەیالیەوە و تا گیانی تیابووە و توانیویەتی مژیویەتی.

کە ئەم دەنگەیان دا بە لالە سەرحەد دەستی دا بەدەستدا و وتی:

– لە چی ترسام وا دەرچوو، خەنەی زماوەندەکە خوێنی لاوەکان بوو، تارای سووری دەواری ڕەش بوو.

هۆرەی سەرکەوتن

کاتێک دوا تیشکی زەردەی خۆری ئەو ڕۆژە خەریکبوو گوندەکە بەجێ بهێڵێت و دەواری ڕەشی شەو

بدرێت بەسەر ئاواییە ڕەشپۆشەکەدا، مێگەل و ئاژەڵەکەش خۆی کرد بەئاواییدا و بەکۆڵانەکاندا بەبارە و بۆرە و قارەوە بڵاوبوونەوە، چونکە کەیبانووەکان خەریکی شیوەن و ڕۆڕۆ بوون، نەیان ئەپەرژایە سەر مەڕ و بزن و مانگا دۆشین و کار و بەرخ و گوێرەکە تێبەردان. شوان و گاوانیش لەجیاتی نان چنینەوە کەوتنە یاریدەدانی ئافرەتەکان لە کولیلیل دروستکردن و خوم گرتنەوە و قوڕشێلاندا کە تفاقی پرسە بوون لەو ڕۆژەدا.

هەر لەم کاتەدا کە تریفەی مانگەشەوی مانگی چواردەی تازە لە کەل گۆشە کشا و دەرکەوت و دای لە دەموچاوی لالە سەرحەدی داماو، کە بەکزییەکەوە لە سەربەستە بەرزەکەی بەردەمی دەواری تەرمەکان چوار مەشقی دانیشتبوو، لەپڕ وەک شتێکی بیر کەوتبێتەوە سەری هەڵبڕی و بەملا و ئەولای خۆیدا ڕوانی و وتی:

– ئەرێ کێ گوێی لە دەنگمە بابێت. کە یەکێ لە گاوانەکان هات بەدەنگییەوە پێی وت:

– بەچوار لای دەوارەکەدا شاپلیتە دابگیرسێنن، ئەگەر نییە ئاگر بکەنەوە، با چاومان لە کوژراوەکان بێت. دوای ئەوە سەری دانەواند و دەستی کرد بە بەرهەنسکدان بەجۆرێ لەگەڵ هەر بەرهەنسکێکدا وەختە بوو سەری هەڵبکەنرێت لەلایەکەوە لە داخی ئەم کوژراوە جوانەمەرگانە بەتایبەتی سەیالی و شاناز کە دوو کۆرپەی دڵداری بەکام نەگەیشتوو بوون لەلایەکیشەوە بەزۆری لەبەرئەوەی ئەوا شەوی بەسەرا هات و هیچ دەنگوباسێکی سەرکەوتنی لەشکرەکەیان نەبوو، بۆیە زۆر لەوە ئەترسا سەرەڕای ئەم کۆست و کارەساتە پڕ دەرد و مەینەتیەش لەشکرەکەیان بشکێت و بەتەواوی بەسەر و ماڵەوە تێدا بچن و بەجارێک ڕەچەڵەکیان ببڕێتەوە. یان ئەوانەیان کە ئەمێنن ببڕای ببڕای ڕوویان بێت لەناو کۆچەرییەکاندا ناوی خۆیان و تیرە و هۆزەکەیان بێنن.

ئەو لەم لێکدانەوەیەدا بوو دەنگی زایەڵەی هۆرەی سەرکەوتن بەنەوا و ئاوازێک بەر گوێچکەی کەوت، زۆری نەمابوو شادە مەرگ ببێت، وەک باوەڕ نەکات قیژانی وتی: ئادەنگ. کە شیوەنکەران هەموو بێدەنگ بوون سۆزی ئاوازەکە تا ئەهات لەرەی نەواکەی نزیکتر ئەبووەوە کە نیشانەی سەرکەوتنی لەشکرەکەیان بوو بۆیە سەرحەد زۆری نەمابوو لە خۆشیانا دەست بکات بەپێکەنین و کوژراوەکان و کۆستە ناهەموارەکەی لەبیر بچێتەوە. لە ڕاستیدا ئاوازی هۆرەکە وەک ئاوێک وابوو کە ئەکرا بەسەر ئاگری دەروونی هەموو کۆست کەوتووەکاندا و هەر لەبەرئەوە بوو کە هەرکەسە لە خۆیەوە بەبێ پێ وتن بێدەنگ چاوەڕوانی گەیشتنی لەشکرەکە بوو.

دوای کەمێک چاوەڕوانی بەرایی لەشکر دەرکەوت و لە پێش هەموویانەوە موالی کە سەرلەشکر بوو سەری دانەواند بوو وەک کۆست کەوتوو گورجوگۆڵ ئەڕۆیشت چونکە سەرکەوتووی مەیدانی جەنگ بوو. کاتێ گەیشتە ئاقاری دایکی کە لە ڕیزی ئافرەتەکانی بەردەمی دەواری تەرمەکاندا ڕاوەستابوون، دایکی قیژانی کوا سەیالی، بۆچی بەجێت هێشت؟ موالی بەبێ ئەوەی سەر هەڵبڕێت دایە پرمەی گریان و خۆی کرد بەژێر دەوارەکەدا، یەکەیەکە چووە سەر کوژراوەکان، بەدیار هەموو یەکێکیانەوە تۆزێک ڕاوەستا و دواجار چووە سەر لاشەکەی سەیالی و بانگەوازی براڕۆی بەرزکردەوە، ئەو لەو وێنەیەدا بوو مامۆستا

هات و قۆڵی گرت و تکای لێکرد کە لەگەڵیا بچێتە دەرەوە. کە موالی ڕووە و دەرەوە هەنگاوی نا وەک بۆ دواجار ئاوڕ لە سەیالی بداتەوە، لەودیو لاشەی سەیالییەوە تەرمێکی تری بەرچاو کەوت کە لەوەپێش سەرنجی ڕانەکێشابوو بۆیە چووە پێشەوە، کە چومکی جاجمەکەی بەرزکردەوە لاشەی شانازی دی موچرکێکی پێداهات و داچڵەکی و بەسەرسامییەوە تەماشای مامۆستای کرد. مامۆستا بەچاو و بەدەست حاڵی کرد کە دوای سەیالی خۆی دەرمان خواردکرد، موالی دیسانەوە دەستی کردەوە بەگریان و لەگەڵ مامۆستا لە دەوارەکە چوونە دەرەوە، دایکی هات بەپیریەوە و دەستی کردە ملی و وتیەوە کوا سەیالی؟

موالی کە بەگریانەوە وتی ئەی زەماوەندتان بۆ نەکردوون و لە پەردەدا نییە؟ کۆڕی شیوەن جۆرێک گەرم بوو کەس سەر کەس نەدەپەڕژا و هیچ گوێیان نەئەدایە تکا و پاڕانەوەی مامۆستا، بۆیە بەناچاری هاواری برد بۆ لالە سەرحەد، کە تەماشای کرد ئەو لە هەموویان خراپترە بەم ڕەنگە تا ئەهات ئاگری شیوەن و لەخۆدان و ڕووڕنینەوە کلپەی ئەسەند و بڵێسەی بەرزتر ئەبووەوە لەبەرئەوە مامۆستا بەناچاری ڕایکردە ماڵەوە و بەپەلەپەل هاتەوە و بەدەنگی بەرز وتی:

– بیکەن بەخاتری ئەم قورئانە بەسیەتی. بەم ڕەنگە شیوەن و لە خۆدان بێ شەرعیە و خوا و پێغەمبەری خوا پێیان خۆش نییە و مردووەکانیش زیندوو نابنەوە چاکتر ئەوەیە وەک چۆن بەسەربەرزی و سەرکەوتوویەتی لە مەیدانی جەنگ و پیاوەتیدا گرەوتان بردەوە. ئێستەش پیاوەتی و جوانمەردی ئەوەیە ڕێزی مردووەکان بگرن. ڕێزی مردووگرتن بەتایبەتی کوژراوانی پێناوی شەرەف و داوێن پاکی و نیشتمانپەروەری ئەوەیە زوو بشاردرێنەوە و نەمامی یادیان لە دڵی گەورە و بچووکدا بنێژرێت، ببڕای ببڕای لە یاد نەچنەوە.

سۆزی بەر خۆرکەوتن لە هەموولایەکی شارەزوور و ناوچەکانی تری کوردستانەوە دەستەدەستە پرسەکەر ڕوو ئەکەنە ئەم ئاواییە، بێتو بزانن هێشتا کوژراوەکان نەشاردراونەتەوە ئەمەمان بۆ ئەبێتە لەکەیەکی نەنگ و بەدناوی و لە گرنگی سەرکەوتنەکەمان کەم ئەکاتەوە، مردنی ئەمانە پیرۆزترین مردنە و بەناوازە مەگەر دەست خواپێداوێکی وەک ئەمان بکەوێت.

خۆیان دا بەکوشت بۆ ئەوەی تیرە و هۆز و نەتەوەکەیان سەربەست و ئازاد بژین.

لەم کاتەدا مامۆستا ویستی پشوویەک بدات لالە سەرحەد چەند توانی بەدەنگی بەرز وتی:

– مامۆستا خاس یەژیت، گەرەکە تا پێش خۆرهەڵاتن هەموو بشاردرێنەوە، ئیتر شەو بەبەریەوە نییە، ئەبێت گەورە و بچووک نێرومێ هەریەکە خەریکی فرمانێک بێت تا هەموو ئەنێژرێن لە یەک جێگادا. بەمەرجێک گۆڕی سەیالی و شاناز بەتەنیشت یەکەوە بن.

ئەوا ئەم گۆڕستانەشم ناو نا گۆڕستانی شەهیدانی نیشتمانپەروەری و دڵداری.

– سەرنج –

ئەم چیرۆکە لەلایەن کۆمەڵەی هونەرەجوانەکانی سلێمانیەوە بەیارمەتی نووسەر خرایەسەر قاڵبی چیرۆکی سەر شانۆ و نۆ ڕۆژ لە هۆڵی نامەخانەی گشتی سلەیمانی نوێنرا.

دەستووری نووسینی زمانی کوردی

بەپیتی عەرەبی

١٩٦٨ زایین

نووسینی زمانی کوردی بەپیتی عەرەبی

سەرەتا

هەموو خوێندەوارێک ئەزانێت کە ئێمە لە چەرخێکدا ئەژین بەچەرخی خێرایی و ئەتۆم و داهێنراوی زۆر ناسراوە، زانین و دانایی و داهێنراوی بەکەڵک ئەوەندە زۆر بڵاوبوونەتەوە مرۆڤی وەک ئێمەمان کە بەچەند هەوارگە دوور بەشەلەشەل کەوتووینەتە دوای کاروانی ژیان تەنانەت فریای ئەوە ناکەوین هەر ناوەکانیشیان فێر ببین. ئەم پێشکەوتنە زۆرە لە زانستی و داهێنراوی نوێدا کارێکی ئەوتۆی کرد میللەتە بەرکەوتووەکانیش بەناچاری لە دوا دوای چەرخی نۆزدەهەم و سەرەتای چەرخی بیستەمدا کاتێک بەشێکی گرنگ لە نەهێنیەکانی زانستی دۆزرانەوە و داهێنراوی تازە بەشێوەی فراوان دەستی پێکرد هەستیان بەوەکرد کە درێژەدان بەیاسای نووسین و خوێندنەوەی زمانەکەیان و پێچوپەنا بۆ دروستکردنی نەک هەر هەڵەیە و بەس بەڵکو ئەبێتە هۆی پاشکەوتنیان لە فێربوونی زانستی چەرخی نوێدا بەو سەبارەتە بەپەلەپەل چوونە سەر ئەو بیر و بڕوایەی کە ئەبێت بەشێوەیەک بچن بۆ فێربوونی نووسین و خوێندنەوەی زمانەکەیان کە بەزووترین کات و کورتترین ڕێگە پێکبێت تاوەکو دوای ئەوە ڕووی خۆیان ئاڕاستە بکەن بۆ فێربوونی زانستی تازەی سوودبەخش بەمرۆڤ و مرۆڤایەتی و کێبڕکێی(١) زانیاریدا بکەونە بەربەرەکانی لەگەڵ یەکتری بۆ گەیاندنی کاروانی ژیانی نەتەوەکەمان بەهەوارگەی شادمانی.

جا ئەی خوێندەواری بەڕێز لە جێگەیەک ئەمە بیروڕای ئەو میللەتانە بێت کە نەک چەند ساڵ بەڵکو چەند چەرخ لە پێش ئێمەوەن لە شارستانیەتیدا ئەی ئێمەی زۆر داماو بەدەست خودپەسەندیەوە لەگەڵ سوودپەرستی خۆیی ئەبێت چی بکەین؟

ئایا ڕەوایە خۆمان بپێچینە کوچک و کەلەکێک و دڕک و داڵێک کە بەدەستی خۆمان دروستی بکەین لەکاتێکدا کە زمانەکە لە چاو خۆیدا زۆر ئاسان و لەبارە بۆ زوو فێربوونی نووسین و خوێندنەوەی. ئەگەر سەرنجێکی ورد بدەینە نووسراوەکانی کۆنی کوردی بۆمان دەرئەکەوێت کە نووسراوەکە دەستنووس بێت یان چاپکراو لەسەر شێوەی عەرەبی و فارسی نووسراوەتەوە لەگەڵ ئەوەشدا بەزەحمەت خوێندراوەتەوە و تا ئەمڕۆش(٢) هەندێکیان پارێزراون و ماونەتەوە.

بەڵام لەبەرئەوەی بۆ خوێندەوارانی تازە هەندێک گرانتر بوو زۆریش نەدەگونجا لەگەڵ ئەو مەبەستەی کە

(١) کێبڕکێ = نەردێن: موسابەقە.

(٢) ئەمڕۆ بریتییە لە دوو واژە (لەفز) ئەم، ڕۆژ بەڵام بۆ سووک وتن بووە بە ئەمڕۆ.

لە پێشەوە وتمان بۆیە لە ساڵی ١٩٣٠ زایینی بەدواوە هەندێک لە خوێندەوارانی دڵسۆز کەوتنە هەوڵ و تەقەلا بۆ ئەوەی ڕێگەیەکی ئاسانتر و کورتتر و تایبەتی بدۆزنەوە بۆ نووسینی کوردی.

بەڵێ هەوڵ و کۆششی ئەم خوێندەوارانە تا پلەیەک سوودبەخش بووە تەقەلاکەیان بەفیڕۆ نەڕۆیشت وەلێ هەندێکیان لەم سالانەی دواییەدا ئەوەندە دوورکەوتنەوە و موبالەغەیان تێداکرد لەڕاستی چوونە دەرەوە و هۆیان کرد بەئامانج لە جیاتی پێکهێنانی یەک شێوەی ڕێکی خاوێن بۆ نووسینی کوردی چەند شێوەیەکی چەوت هاتە کایەوە. جۆرە ئاژاوەیەک لە نووسینی کوردیدا پەیدابوو، بووە هۆی ئەوە کە تا ئێستە یەک دەستوور و یاسای تایبەتی پەیدا نەبێت کە پێویست بوو زۆر لەمەوبەر ببوایە چونکە خوێندەواری پایەبەرزمان زۆر زۆرترە لە جاران و گیانی نیشتمانپەروەریش پتر لە پەرەسەندنایە. جا لەبەرئەوەی کە لەم ڕووەوە هەندێک شارەزاییم هەیە چونکە ماوەی ٣٠ ساڵە لە قوتابخانە سەرەتاییەکاندا خەریکی ئەم فرمانەم و کەمێکیش هەڵسوکەوتم کردووە لە نووسین و خوێندنەوەی کوردیدا و هەرچیش لەم بابەتەوە نووسرابێت بەوردی خوێندوومەتەوە و سەرنجم لێداوە. ئەوا بەتاقیکردنەوە لەم بابەتەوە چیم بەباش بۆ دەرکەوتووە بەچەند باسێک بەکورتی لەگەڵ گیروگرفتی پیتەکانی ر، و، ی، ل، هەمزە ئەنووسم و پێشکەشی ئەکەم بەو خوێندەوارە دڵسۆزانەی کە خەریکی ئەم جۆرە فرمانانەن بەڵکو بەئەندازەی خۆی سوودی لێ وەربگیرێت. ئیتر خوا و گەل پشتیوانی دڵسۆزان بن.

١٩٦٨/٧/٢٧

شێوەی گشتی نووسینی کوردی یان شێوەی ناوچەیی

پێش ئەوەی ڕاستەوخۆ بچینە سەر باسەکە هەندێک شت هەیە کە زۆر پەیوەندییان هەیە یان وەک بەشێک وان لەو بۆیە، با بەکورتیش بێت ئەبێت باسی بکەین یەکێک لەو شتانە کە ڕەنگە گرنگەکەیان بێت جۆرە بانگەوازێکە کە لەم سالانەی دواییەدا کرا و وترا ئەبێت هەر ناوچەیەک لە کوردەواری بەو شێوەیەی گفتوگۆ ئەکات و ئەدوێت وا بنووسێت. ئەوەی بەرامبەر ئەم بانگەوازە سەرسوڕماومان ئەکات. ئەوەیە کە هەندێک خوێندەوار بەپەرۆشەوە بەرەو پیری بانگەوازەکە ڕۆیشتن و پەخشان و هەڵبەست و نامیلکە و پەڕاویشیان لەسەر نووسی لەکاتێکدا کە زۆر بەئاشکرا دیارە ئەمە هەڵەیە و هیچ نەتەوەیەک بەدرێژی مێژوو ئەمەی نەکردووە چونکە ئەم کردەوەیە ئەبێتە هۆی ئەوەی کە زمان هەتاهەتایە یەک نەگرێت. ئێمە خاوەنی ئەم جۆرە بڕوایە تاوانبار ناکەین چونکە دوور نییە کە لە ڕاستیدا مەبەستیان بەرژەوەندی (مەسلەحەت) زمانی کوردی بووبێت ئەوەی کە خستوونیەتە سەر ئەو ڕچە[1] باریکە چەوتە نەشارەزایی بێت بەدەستووری یەکگرتنی شێوە جۆر بەجۆرەکانی زمانێک ئەگینا بەئاسایی و بەڵگەی هەستکراو ئەم جۆرە بانگەوازانە ئەدرێنە دواوە. جارێ هیچ زمانێک نییە هەرچەند زیندوو و خاوەن سامان بێت لە دواندن و گفتوگۆدا شێوەی جوێ جوێی نەبێت کەچی هەمووشیان یەک جۆر شێوەی نووسینیان هەیە کە ئەمە لە زمانی عەرەبیدا زۆر بەئاشکرا دیارە. هەروەها لە زمانەکانی تریشدا،

---

(١) ڕچە: ڕێگەیەکی باریک و خوار.

لەبەرئەوە ئێمە ئەم جۆرە بیرە بخەینە کارەوە و لەسەری بڕۆین تووشی هەڵەی وا ئەبین (ئاسمانیش بکەین بەلێفە دایناپۆشێت) و هەتا هەتاشە زمانی کوردی نابێت بەخاوەندی دەستوورێکی تایبەتی لە نووسینی خۆیدا چونکە هەموو کەسێک ئەزانێت کە شاری سلێمانی و دەوروپشتی لە گفتوگۆ و دوانندا پیتی دال قووت ئەدەن و نایڵێن لەبەرئەوە ناشی نووسن، هەروەها پیتی (ت)ی ڕاناوی دووەم کەسی تاک و پیتی (ت)ی ڕاناوی سێیەم کەسی تاک، بۆ نموونە لە جیاتی بڵێن (منداڵ، مەحموود) ئەڵێن (مناڵ، مەحموو). لە کەسی دووەمی تاکدا لەجیاتی بڵێن تۆ کەی نان ئەخۆیت ئەڵێن تۆ کەی نان ئەخۆی، بۆ کەسی سێیەمی تاک لەجیاتی بڵێن ئەو نان ئەخوات ئەڵێن ئەو نان ئەخوا.

لە ناوچەی پشدەر بەعومەر ئەڵێن حومەر و بەحەمزە ئەڵێن عەمزە وە لە هەندێ ناوچەی تر وەک کۆیسنجەق بەماڵ ئەڵێن (مار). ئەمە ئەوە ئەگەیەنێت ئەگەر لەسەر ئەم یاسایە بڕۆین ئەبێ هەر لەم ناوچە بچووکەدا سێ شێوە نووسین بنووسین. ئەنجا خاک بەدامانی زمانی کوردی ئەگەر ئەم کالایە بەبالای ببڕێت و بۆ هەموو شێوەکانی بەکار بهێنرێت، ئەبێت ئەوەندە شێوە هەبێت کە لە ژمارە نەیەن. ئەی کەواتە ئەی خوێندەواری بەڕێز ئەبێت چی بکەین؟

وەلامی ئەم پرسیارە زۆر سووک و ئاسانە ئەویش ئەوەیە، وشە کوردیەکە بادینانی بێت یان سۆرانی یان هەر شێوەیەکی تری کوردەواری بێت لە بنچینە و بنەڕەتدا خۆی چۆنە (نەک چون لەدەم دێتە دەرەوە) وا بنووسرێت ئەوساکە هەر کەسە یان هەر ناوچەیە چۆنی ئەخوێنێتەوە بابیخوێنێتەوە.

بۆ وێنە بنووسین:

سەرلەبەیانی مەحموود و عومەر چوون بۆ ماڵی حەمزەی هاوڕێیان، کە تەماشایان کرد ئەرکی قوتابخانەی ئەنووسێتەوە و لەبەری ئەکات، ئەوانیش هاوبەش بوون لەگەڵیدا، ئەی تۆ بۆ نەچوویت شاسوار، نازانیت منداڵی زیرەک ئەبێت لەکاتی خۆیدا هەموو فرمانێکی جێبەجێ و ئامادە بکات ئەگینا پاش ئەکەوێت و کەس خۆشی ناوێت.

نموونەیەکی تر بەهەڵبەست، تێهەڵکێشێکی نووسەر لەسەر هەڵبەستێکی موستەفا بەگی کوردی.

ئاهی داماوان تەمی کرد هەروا بەفیڕۆ ناڕەوێت
لاوی لێهاتوو لە مەیداندا بەگورزێک ناکەوێت
گەردنی کوردی لە کێوی بێستوون مەحکەم ترە
چونکە سەد ساڵە لەژێر باری غەم دایە نانەوێت

وشەی بێگانە

ئەوەی لەلای خوێندەواران و شارەزایانی زمانەکانی گێتی ئاشکرا و دیارە ئەوەیە هیچ زمانێک نییە لەسەر زەوی هەرچەند دەوڵەمەند بێت وشەی بێگانەی تێدا نەبێت وەک زمانی عەرەبی، فارسی، ئینگلیزی، بەکورتی وەک هەموو زمانە پێشکەوتووەکان و زمانە سەرەتاییەکانی تر. کە وابێت وشەی بێگانە و ئاوەکی بەکارهێنان لە زمانی کوردیدا ناچارییە و هیچ شوورەیی و نەنگی تێدا نییە، تەنیا مایەوە سەر ئەوەی بزانین ئەو وشە بێگانانەی کە لە کوردیدا هەن و بەکار ئەهێنرێن ئەبێت چۆنیان

بنووسین، ئایا وەک لای خاوەندەکانیان چۆن ئەنووسرێن ئاوایان بنووسین یان ئێمە چۆنمان پێویستە؟ بۆ ئەم وەڵامەش وا ئەزانم دانامێنین چونکە ئەو کەسەی شتێک ئەخوازێت لە دراوسێکەی بۆ ئەوەی ئەخوازێت ناتەواوی و پێویستی خۆی پێ جێبەجێ بکات لەبەرئەوە وای بەکار ئەهێنێت کە خۆی ئەیەوێت نەک خاوەندەکەی چۆنی بەکار ئەهێنێت. کەواتە وشەی بەکارهێنراوی بێگانە لە زمانی کوردیدا ئەبێت لەسەر شێوەی دەستووری نووسیاری[١] کوردی بنووسرێت، ئەمە یاسایەکە تەنیا بۆ ئێمە نییە ئەگەر سەرنجێک بدەین لە زمانی عەرەبی زۆر بەئاسانی ئەمەمان بۆ دەرئەکەوێت ئەو نەتەوەیەی کە وشەی بێگانە وەرئەگرێت وای وەرئەگرێت کە ناتەواوی خۆی پێ جێبەجێ بکات (دیارە خواستەمەنی هەر بۆ ئەوەیە)، لەبەرئەوە لە بۆتەی دەستووری زمانەکەی خۆیدا وای ئەتوێنێتەوە کە لەگەڵ وشەی ڕەگەزی خۆیاندا بگونجێت سەیرکەن لە عەرەبیدا پەڵوولە بووە بە فالزە = فالوذج[٢]، تازە بووە بە طازج، سادە بووە بە ساذج، ئەندازە بوو بە هندسة، برید لە بردن وەرگیراوە، هەروەها هەزاران وشەی تر. بەکورتی وشەی بێگانە ئەبێت بەدەستووری نووسینی کوردی بنووسینەوە و چۆنمان ئەوێت وایان بەکاربهێنین، ئەمەش نە نەنگە و نە ناتەواویە چونکە هەموو گێتی لەسەر ئەم یاسایە ئەڕوات، ئاشکراشە ئەو نەتەوانەی کە دراوسێن و زمانیان وەک یەک نییە یان لە یەک وڵاتدا ئەژین یان لە یەک ئاییندان هەیە وشەی یەکتری زۆرتر وەرئەگرن و بەکارئەهێنن وەک چۆن دوو دراوسێ شتومەک لە یەکتری زیاتر ئەخوازن وەک لە دوورماڵان، ئەمە یاسای سروشتییە.

ئەوا لەسەر ئەم شێوەیە ئەم بنچینەیەی شێخ سەلام لەسەر هەڵبەستی ئەحمەد بەگی ساحیبقران لەکاتێکدا کە شێخ مەحموودی نەمر دیل بووە لە هیندستان بەو کەسانەیان وتووە کە تەنیا بۆ سوودی خۆیان زیاد لە پێویست کڕنووشیان بۆ ئینگلیزەکان بردووە و لاسایی شێوەی ژیانی ئەوانیان ئەکردەوە و هەموو شتێکی کوردیان بەناشیرین نیشان ئەدا و داکۆکی ناڕەوایان بۆ کورد و بەرەی سەر بە کورد ئەکرد.

تێ بگەن ئێمە ئەسیرین موختەسەر، من وا ئەڵێم
دەستت بەسراوە مەڵێ من ناوی خۆم مێجەڕ ئەنێم
فائدەی چی ناوی حەپسە با لە زێڕ گیرێت نقێم
عەبرەتە ئەربابی غیرەت تێ بگەن من چی ئەڵێم
ئەهلی عیسمەت حەپسە سەربەستی بەلای بێ باکەوە

وشە دروستکردن

هەموو خوێندەوارێک ئەزانێت کە زمان هۆیە ئامانج نییە، هۆیە بۆ تێگەیاندنی مەبەست ئەو مەبەستانەی کە پەیوەندییان هەیە بەژیانەوە یا پەیوەندییەکە کۆمەڵایەتی بێت یان وێژەیی یان ئابووری

(١) نووسیار = ئیملا، ئەم وشەیە تا ئەم ساڵانەی دواییە بەکارئەهێنرا، تازە خەریکە لە بیر ئەچێتەوە. نووسەر = کاتب. نووسین = کتابة.

(٢) بۆ ئەوەی باشتر لەم باسە بگەیت قاموس ئەلئەعلام بخوێنەرەوە.

یان سیاسی یان هەر جۆرە پەیوەندییەکی تر. هەمووش ئەزانین کە ژیان لە سەرەتادا (بەچاوپۆشیین لە بەربەرەکانی خۆرسک[١]) زۆر سادە و بێ گیروگرفت[٢] بووە بەو سەبارەتە زمانەکانیش سادە و بێ گیروگرفت بوون و هەریەکەیان بریتی بووە لە چەندان وشە کە دوور نییە لەناو کۆچەریەکان و نەتەوە پاشکەوتووەکاندا لە سەدان وشە بەڵکو کەمتر تێپەڕ نەبووبێت، بەڵام حەلێک کاروانی مرۆڤ وردە وردە ڕووەو شارستانیەتی کەوتە ڕێگە و شێوەی ژیانی زیاتر پەلی هاوێشت و بڵاوبووەوە بۆیە ناچار مەڵبەند بەمەڵبەند بۆ ئەو شێوە تازەیە وشە دروست بکات دوور نییە ئەو دروستکردنە لە سەرەتاوە بەڕێکەوت بووبێت یان وەک منداڵی لە دایکبوو ناونرابێت. بەڵام دوایی ئەو نەتەوانەی کە زووتر گەیشتنە هەوارگەی شارستانیەتی و شێوەی ژیانیان گەلێک لکی لێ بووەوە، حاڵی بوون کە زمانەکانیان لەگەڵ ژیانی تازەیاندا ناگونجێت و پێویستیان بەوشەی نوێی زۆر هەیە دروستی بکەن بۆیە ناچاری بنواشە[٣]دەستووریان بۆ ئەم مەبەستە دانا و ئەم جۆرە دەسەڵاتەیان دایە دەست کۆمەڵێک لە خوێندەواری شارەزا و ناویان نا ئەنجوومەنی زانستی. بەم ڕەنگە زمانی نەتەوە پێشکەوتووەکان وردە وردە بەڕەنگێک بگونجێت لەگەڵ پێشکەوتنەکەیان لە شارستانیەتدا پێشکەوت و بوو بەخاوەندی چەند هەزاران وشەی تازەی بەکەڵک و پێویست بەپێی دۆزینەوە و داهێنراوی نوێ بەتایبەتی لە سەرەتای چەرخی بیستەم بەدواوە، جا بەم سەبارەتەی کە وتمان زمانی کوردیش کە پتر لە پێنج هەزار ساڵ لەمەوبەرەوە هەبووە و تا ئێستەش قەبارەی خۆی پاراستووە و ئەیەوێت لەگەڵ ژیانی تازەی شارستانیەتیدا هەر بڕوات کەواتە گومان نییە حەوەجی بەوشەی تازە هەیە ئەبێت بۆی دروست بکرێت و بۆی دابنرێت[٤].

لێرەدا ئەوەی گومانی تێدا نییە ئەوەیە زۆرکەس ئەڵێت جا خۆ کورد ئەنجوومەنی زانستی نییە. بەڵێ ڕاستە نییەتی و نەتەوە پێشکەوتووەکانی ئەمڕۆش لە سەرەتای ژیانیاندا نەیان بووە، ئەم نەبوونی ئەنجوومەنی زانستییە ئەوە ناگەیەنێت کە ئەبێت ئیتر دەستەئەژنۆ دانیشین و هیچ نەکەین، بەپێچەوانەوە ئەگەر لەخۆبوردن هەبێت با کەمیش بێت هەستی نەتەوایەتیمان (وەک نەتەوەکانی دراوسێمان) بەڕاستی بجووڵێت زۆر ئاسانە بەمەرجێک لە هەل و ڕێکەوت سوود وەرگرین وەک چۆن لە ساڵی ١٩٦٠ زاییندا لقی نەقابەی مامۆستایان لە سلەیمانی چەند لیژنەیەکی[٥] دروستکرد بۆ دانانی زاراوەی کوردی، لیژنەکانیش ئەرکەکەیان بەجوانی بەجێ هێنا و نزیکەی ٢ تا ٣ هەزار زاراوە و وشەی پوختیان لەسەر

(١) خۆرسک = تەبیعەت.

(٢) گیروگرفت: دیشوار، پێویست بوو دیشوارمان بنووسیایە چونکە هەمیشە وشەی سادە برەوی باشترە، دوای ئەم نووسینە وشەی دیشوارمان واتە گیروگرفت لە دیوانی مەولەویدا دی.

(٣) بنواشە = بنچینە = قاعدە.

(٤) مەبەستمان لە وشە دروستکردن و دانان ئەوە نییە هەرکەس بەئارەزووی خۆی هەڵسێت و وشە دابنێت، چونکە ئەبێت دانانەکە لەسەر یاسایەک بێت لەلایەن شارەزایانەوە.

(٥) لیژنەکان ئەمانە بوون: ١- لیژنەی زاراوەی زانستی. ٢- لیژنەی زاراوەی پەروەردەی نیشتمانی. ٣- لیژنەی زاراوەی ئیدارە و سیاسی. ٤- لیژنەی زاراوەی بیرکاری (ریازیات). ٥- لیژنەی جوغرافیە.

ئەندازە و پێوانێکی ڕێک دروستکرد. بەم کردەوەیەیان پاڵێکیان بۆ پێشەوە نا بەزمانی کوردیەوە بۆیە گەرەکە کوردیش کردەوەکەیان بەسوپاسەوە وەربگرێت.

نووسیار و نووسینی کوردی

ئەوەی گومانی تێدا نییە ئەوەیە هەموو پێچوپەنا دروستکردن و ڕێگە دوورخستنەوەی فێربوونی نووسین و خوێندنەوەی کوردی ڕەوا نییە و بەباش وەرناگیرێت بەتایبەتی وەک لە پێشەوە وتمان لەم ڕۆژەدا کە هەموو میللەتان ئەیانەوێت ڕێگەی نووسیاری و نووسینی زمانەکەیان کورتتر و سادەتر بکەن لە جاران.

تا ئێستە هەرچییەک لە بابەت نووسیاری زمانی کوردییەوە نووسراوە بەزۆری ئەوەیە هەموو ئەرکێک ئەخاتە سەرشانی نووسەر وەک خوێندەرەوە هیچ پەیوەندییەکی نەبێت بەباسەکەوە ئەوەی ئاشکرایە ئەوەندەی نووسەر پێویستە لەسەر دەستوور و یاسای تایبەتی بڕوات خوێندەرەوەش ئەبێت لەکاتی خوێندنەوەدا توانا و سەلیقەی خۆی بەکار بهێنێت و بەپێی وشە و ڕست و ناوەرە[1] دەنگی پیتەکان جوێ بکاتەوە. بەم ڕەنگە ئەرکەکە ئەکرێت بەدوو بەشەوە لەمیانی نووسەر و خوێندەرەوەدا و ناچار نابێن داوا لە نووسەر بکەین نووسینەکەی بکات بەئاوی ڕەوان بۆ ئەوەی خوێندەرەوە بەئاسانی هەڵیقوڕێنێت و هیچ ماندوو نەبێت. هەموو خوێندەوارێکی کورد ئەزانێت کە زمانی عەرەبی دەستوورێکی چەند گران و زەحمەت و دوورودرێژی هەیە کەچی پاش ئەو پەڕاوانە کە بۆ قوتابی قوتابخانە سەرەتاییەکان ئەنووسرێنەوە و زانایان و نووسەران و بوێژان و چیرۆکنووسان و ڕەخنەگران لە نووسینەکانیاندا هیچ گوێ نادەنە نووسینی ئیعراب واتە: سەر، بۆر، ژێر زەنە و گیراوی[2] لەسەر پیتەکان لەگەڵ ئەمەشدا ئەبێت خوێندەرەوە بەبێ هەڵە بیان خوێنێتەوە، ئەگەر نەیتوانی و بۆرداری بەسەردار خوێندەوە ئەوە نیشانەی ئەوەیە کە ئەو نەخوێندەوارە زمانی عەرەبی نازانێت، نەک نووسینە عەرەبییەکە خراپ نووسراوە.

ئەو زمانانەی کە تا ئێستە بەشێوەی گشتی بەپیتی عەرەبی ئەنووسرێن لە هەموو گێتیدا ئەم زمانانەن عەرەبی، فارسی، ئەفغانی و کوردی، ئەگەر بەچاوێکی وردبین و دڵێکی پاک تەماشایان بکەین و سەرنجیان لێ بدەین بۆمان دەرئەکەوێت کە هەرچەند کوردییەکە لەوان کەمتریش خزمەت کراوە یاسایەکی تایبەتی نییە و نەبووە لە نووسیندا لەگەڵ ئەوەشدا لە خوێندنەوەدا لەوان ئاسانتر و بێ گیروگرفتترە. ئەمەش هەر لەبەرئەوەیە کە زمانەکە لە خۆیدا لەبارە و دەستوورێکی سادە و ئاسانی هەیە کە بریتییە لەوەی وشەکە لە بنچینە و بنەڕەتدا چۆنە ئەبێت وا بنووسرێت واتە ئەسڵی وشەکە بەتەواوی و هیچ پیتێکی واز لێ نەهێنرێت و بنووسرێت ئەوسا هەر پیتێک جووڵەیەکی کورتی بەرەو ژووری هەبێت ئەبێت نیشانەی (ە) بەدوایەوە بنووسرێت وەک پیتەکە جووڵەیەکی کورتی سەرەوخواری هەبوو واتە ژێرداربوو (ی) بەدوایەوە ئەنووسرێت وەک بمانەوێت بنووسین مللەت، زللەت ئەنووسین میللەت، زیللەت

(١) ناوەرە = مەعنا.

(٢) گیراوی بەعەرەبی شەدەی پێدەڵێن لەسەر ئەو پیتانە ئەنووسرێن کە پیتەکە توند بێت وەک مەدە و شەدە.

هەر پیتێک بۆردار بێت نیشانەی (و) بەدوایەوە ئەنووسین وەک بمانەوێت بنووسین (نەتەوەی کرد لە کردستانا ئەژی) ئەنووسین نەتەوەی کورد لە کوردستاندا ئەژی.

ئەوا بۆ نموونە لەسەر ئەم شێوەیە ئەم چوارینەی ئەحمەد بەگی ساحێبقڕان کە بۆ شێخ مەحموودی نەمری نووسیوە لەکاتێکدا لە هیندستان دیل بووە:

وەک مەدینە بێ نەبی بێت یان نەجەف بێت بێ عەلی
شاری غەزنەش ئێستە بێ مەحموودە وەک داری کەلی
حەیفە ئەو جێیی ئاسمان بێ زینەتی خورشید و ماە
ساخودا بیکەیت وەک خورشیدی ڕەخسان مونجەلی

نووسینی پیتی (ر)

هەموو خوێندەوار و نەخوێندەوارێک ئەزانێت کە پیتی (ر) لە زمانی کوردیدا دوو جۆر دەنگی هەیە:

یەکەم دەنگی سووک یان لاوازی پێ بلێین (هەرکەس چی پێ ئەڵێت پێی بڵێت) وەک دەنگی (ر) لە وشەی بەرخ، چەرخ، برنج، کار، بار، شار، هتد. ئەم جۆرە دەنگە بەیەک (ر) ئەنووسرێ.

دووەم دەنگێکی گڕ یان قەبە وەک دەنگی (ر) لە وشەی شڕ، قاڕەقاڕ، باڕەباڕ، ڕێوی، ڕێگە، ڕۆیشتن. تا ئێستە نووسەرانی کورد بەشێوەی گشتی بۆ نووسینی ئەم جۆرە (ر)یە بە دوو ڕچەدا ئەڕۆن، هەندێکیان ئەڵێن ئەبێت ئەم جۆرە دەنگە بە دوو (ر) بنووسرێ، بەڵگەشیان بۆ ئەم داواکردنەیان ئەوەیە کە لە هەندێک لە زمانەکانی تردا وەک ئینگلیزی بەدوو (ر) ئەنووسرێ ئێمەش ئەم ڕێگەیان بەباشتر ئەزانین وەک چۆن لەمەودوا باسی ئەکەین لە کوردیدا واوی گوشراو و یێی گیبر بەدوو (واو) و دوو (ی) ئەنووسرێن، ئەی کەواتە بۆچی لە پیتی (ر)دا ئەم جیاوازییە هەبێت.

دەستەی دووەمی خوێندەواران ئەوانەن کە ئەڵێن پێویستە ئەم (ر)یە نیشانەی وەک حەوتی لە ژێرەوە بۆ بنووسرێت، ئەوەی کە ئێمە لێرەدا لەگەڵی نین ئەوەیە بۆچی لە واوی کراوە و لامی قەڵەو و یێی کراوەدا نیشانەکە لەسەر پیتەکە بنووسرێت، تەنیا لە پیتی (ر)دا ئەبێت لەژێر پیتەکەوە بنووسرێت، ئایا ئەمە بۆ ئەوەیە کە نەک پیتی (ر) بەم نیشانەیە لەسەریەوە وەک پیتی ز، ژ بخوێنرێتەوە، ئەمەش بەڵگەیەکی زۆر بێ جێ و پووچە، خوێندەوارێک نەزانێت ز، ژ، ر لەیەک جیابکاتەوە ئەوە هەر ئەو خوێندەوارەیە کە نازانێت کوردی بخوێنێتەوە، لێرەدا شتێکی تریش هەیە لە بابەت ئەو (ر)یانەوە کە ئەکەونە یەکەم پیتی وشەوە ئەمانەوێت نیشانی بدەین ئەویش ئەوەیە کە کورد ناتوانێت پیتی (ر) کە لەپێش وشەوە بێت بەسووک بیڵێت، بەناچاری نیشانەی هەبێت یا نەبێت بەگڕ لەدەم دێتە دەرەوە، کەوابوو نووسینی نیشانەی وەک حەوت لەسەریان لەژێر ئەو (ر)یانەوە کە یەکەم پیتی وشەن زیادە و پێویستی نییە وەک ڕێوی، ڕێگە، ڕاست، لەبەرئەوە بەلای ئێمەوە ئەم جۆرە (ر) بەیەک (ر) بنووسرێ باشە. ئەوا ئەم پێنج خشتەکیەی نووسەر بۆ نموونە ئەنووسین بۆ (ر) جۆربەجۆرەکان:

تیلی تەماشا چاوی شەرم پرر
بۆ سەر دڵەکەی بەسەر غەمدا کرر
وەکو خەنجەری تیژی جگەربرر
بە کوردی ئێسک و پروسک ئەدات درر
تا ناوەڕۆکی دڵم ئەکات شرر

نووسینی پیتی واو

لەکاتی گفتوگۆ و خوێندنەوەدا سەرنج بدەین و هەندێک لەبەر خۆمانەوە وردی بکەینەوە بۆمان دەرئەکەوێت کە پیتی واو لە کوردیدا چەند جۆرێک دەنگی هەیە:

یەکەم: دەنگی واو بەگوشراوی و توندی کە لە کاتی وتنیدا هەردوو لێو وەک غونچەی تازە دەمکراوەی لێ دێت، ئەم جۆرە واوە هەمیشە لە ناوەڕاستی وشە یان دوای وشەوە ئەبینرێ (هەرگیز لەپێشەوە نابی) لەبەرئەوەی ئەم جۆرە واوە دەنگی توندی تایبەتی هەیە ئەبێت واوەکان لە کاتی نووسینیدا دوان بن وەک دوور، ژوور، ڕوو، زوو، بەکورتی هەر واوێک لەسەر کێشی واوی وشەکانی (ژوور، زوو) بن ئەبێت لە نووسیندا واوەکان دووان بن.

دەنگی ئەم جۆرە واوە لە هیچ کاتێکدا لە دەنگی وشەکانی وریا، وتن، وشە، ورک، ناچن بۆیە ئەبێت واوی یەکەم پیتی وشە بەیەک واو بنووسرێت.

دووەم: واوی کراوە ئەم جۆرە واوە یەکەم لەکاتی خوێندنەوەیاندا دەم زۆر ئەکرێتەوە بەرەنگێک زمان ئەکشێتەوە بۆ دواوە، لە پیتی دوای ئەم جۆرە واوەدا زمان ئەگەڕێتەوە تا ئەنووسێت بەمەڵاشووەوە وەک سەهۆڵ، دەهۆڵ، چۆڵ، بۆڵەبۆڵ... هتد. بەڵام لەو جێگایانەی کە بەزەحمەت ئەزانرێن و ئەخوێنرێنەوە یان لەو پەڕتووکانەدا (پەرراو) کە بۆ قوتابی سەرەتایی ئەنووسرێن نیشانەی وەک حەوتیان لەسەر بنووسرێن بەمەرجێک دوای پلەی سەرەتایی وازی لێ بهێنرێت وە خوێندەوار بەپێی وشە و ڕست و ناوەرە لە واوەکانی تری جیا بکاتەوە و بیخوێنێتەوە.

سێیەم: واوی وەستاو واتە بێ جووڵە ئەم جۆرە واوانە بە زۆری ئەکەونە پێش و پاشی وشەوە ئەبێت بەیەک واو بنووسرێن وە هیچ نیشانەشیان ناوێت.

چوارەم: ئەو واوانەی لە جیاتی بۆری عەرەبی بەکار ئەهێنرێن ئەمانەش ئەبێت بەیەک واو بنووسرێن بەبێ نیشانە وەک کورد، گورد، موحتاج، موختەسەر... هتد.

دوای ئەمانە واوی بەستەر هەیە کە بە عەرەبی واوی عەتفی پێ ئەڵێن ئەم جۆرە کە دوو ڕست یان وشە بەیەکەوە ئەبەستێت ئەمانەش ئەبێت لەمیانی وشەکان یان ڕستەکاندا بنووسرێن و نەشنووسێن بەپیتی پاش و پێش خۆیانەوە چونکە نە لەم لایە نە لەو لایە وەک واوی بەستەری ئەم هەڵبەستەی مەولەوی:

ئاخ ئاخ و داخ داخ وەی وەی و ڕۆ ڕۆ
هەر هەشت بەجارێک لێم بوون بەسۆ

نموونەیەکی گشتی بۆ واوە جۆر بەجۆرەکان:

هیچ گەلێک بێ پێشەوا پێشکەوتنی هۆزی نەدی
چون بەبێ شوان ڕائەگیرێت مێگەل و ڕان و ڕەمە
وا گوریسێکی سیاسەت بادراوە گورزە هون
ڕای ئەکێشن جووڵە ناکات کورد لە جێی خۆی مەحکەمە
گورزە هونە ئەم گوریسە بەڵکی شیرازەی هەیە
هێزی کوردە لابەرێت شیرازە و هەم شەرزەمە
بێ محامی بێ تەشەبوس حەقی خۆی داوا ئەکات
ڕووت و قووت و ناتەواوی شاهیدن بۆ مەحکەمە

دیوانی سەلام لاپەڕە (٧٣)

نووسینی پیتی (ی)

پیتی (ی) لە کوردیدا سێ جۆر دەنگی هەیە:

یەکەم: دەنگی (ی) تیبیژ یان گیبیر، هەر وشەیەک دەنگی (ی)یەکەی لەسەر کێشی(ی) وشەی شیبیر، گیبیر، تیبیر، ژیین، بایی دوایی بێت پێی ئەڵێن (ی) تیژ و ئەبێت بە دوو (ی) بنووسرێت ئەم جۆرە (ی) هیچ کاتێک یەکەم پیتی وشە نابێت.

دووەم: (ی) بە کراوەیی، ئەم (ی)یانە ئەو جۆرە (ی)یانەن لە کاتی وتنیاندا دەم زۆر بەرەوخوار ئەکرێتەوە، زمان ئەچێت بۆ دواوە، پێیان ئەڵێن کراوە وەک (ی) ئەم وشانە پیری، دوینی، شیت، پیی... هتد ئەم جۆرە (ی)یانە ئەبێت بەیەک (ی) بنووسرێن بەڵام لەو جێگایانەدا کە بەزەحمەت ئەزانرێن یان وشەکە کەم بیستراوە یان لەو پەڕاوانەدا کە بۆ قوتابخانەی سەرەتایی ئەنووسرێن نیشانەی وەک (حەوت)یان لەسەر بنووسرێت زیانی نییە.

سێیەم: دەنگی (ی) بەرەوخواری کورت واتە ئەو (ی)یانەی لەجیاتی ژێر بەکار ئەهێنرێن لەگەڵ (ی) تەرخان، (ی) پالّدان، ئەمانەش هەر بەیەک (ی) ئەنووسرێن وەک کە بمانەوێ بنووسین پەڕاوەکەی من باسی نووسینی کوردی ئەکات، ئازاد خەڵکی گوندی خاک و خۆڵە، تەنیا ئەوەندە هەیە کە (ی) تەرخان یان (ی) پالّدان گەیشتن بەوشەیەک کە دوا پیتی (ی) بوو ئەبێت هەردوو (ی)یەکە بەیەکەوە بنووسرێن وەک کانیی بەرمالان، قوتابخانەی کانیی ئاسکان.

ئەوا بۆ نموونەی هەموو جۆرە (ی)یەکان هەڵبەستێکی شاعیری پایەبەرز هاوملی شێخ ڕەزای تالّەبانی (شوکری فەزلی) ئەنووسین کە لە کاتی خۆیدا بۆ پیشەوای ناودار شێخ مەحموودی ناردووە:

ئیش کە ئێستە ڕووی لە هەورازە سەرە و لێژی نەکەیت
بیری وردیشی ئەوێت هەر بەدوعا و نوێژی نەکەیت

گێرەشێوێنێک کە کای کۆنی بە با دا لەکنت
چاکە هەر لێی خوریت سەیری دەم و کاوێژی نەکەیت
سەرەتای هەموو ئیشێ یەکبوونە ئەویش نابێت هەتا
هەر برینێک کە لە دڵدا هەیە ساڕێژی نەکەیت
قەومی بێ سەر نییە ئەمڕۆ لە هەموو عالەمدا
دەتەوێت تاجی سەری بیت بەهەوا گێژی نەکەیت
شا وەکو شایەکی شەترەنجە لە عالەم ئەمڕۆ
گەورە قانوونە قسەی کورت ئەمەیە درێژی نەکەیت

نووسینی پیتی لام

پیتی لام لە زمانی کوردیدا سێ جۆرە دەنگی هەیە:-

یەکەم: دەنگێکی توند یان گیير، ئەم جۆرە لامە لە زمانی کوردیدا زۆر کەمە وەک: کوللە، گوللە، کەللە، بەڵام ئەو وشە عەرەبییانەی کە لە کوردیدا بەکار ئەهێنرێن وەلامەکانیان بەم شێوەیەیە زۆرن وەک میللەت، زیللەت، ئەمانە کوردییەکان یان عەرەبییەکان کە لە کوردیدا بەکار ئەهێنرێن ئەبێت وەک لای سەرەوە نیشانمان داوە بەدوو لام بنووسرێن.

دووەم: دەنگی لامی ئاسایی، ئەم لامە دەنگەکەیان سووک لە دەم دێتە دەرەوە لەبەرئەوە بەیەک لام ئەنووسرێن وەک لاولاو، لەبلەبی، کل، شل، لادێ... هتد

سێیەم: دەنگی لامی قەڵەو، ئەو لامانەیە کە دەنگەکەیان بەقەبەیی لە دەم دێتە دەرەوە و سەری زمان توند لە مەلاشوو گیير ئەبێت لەکاتی وتنیاندا ئەمانەش هەر ئەبێت بەیەک لام بنووسرێن، ئەو لامانەی ئەکەونە پاش ئەلف و واوی کراوە و ئەو (ە)یانەی کە لەجیاتی سەر بەکار ئەهێنرێن بەزۆری لامی قەڵەون وەک: شاڵ، چاڵ، کوڵ، قەڵەو، دەهۆڵ... هتد، لەگەڵ ئەمەشدا لە هەندێ جێگەی زەحمەتدا بۆ زوو خوێندنەوە، نیشانەی وەک حەوتی لەسەر بنووسرێت بەلای ئێمەشەوە باشە.

ئەوەی سەرنج ڕائەکێشێت ئەوەیە هەندێک وشەمان هەیە لەسەر یەک کێشن کەچی لامی ناو وشەکە هەندێک جار قەڵەو وەک ئەم لامانە: چڵ، دڵ، شڵ، مڵە. هەندێک جاریش لامی ئاسایین وەک مل، چل، شل، کل...... هتد.

چاک وایە ئەم دوو جۆرە لامە بەدەگمەنیان دابنێین و خوێندەوار بەبیستن فێریان ببێت چونکە ژێر ڕکێفی هیچ بنواشەیەک نین.

نموونەیەک بۆ هەموو لامەکان:

ئەم ساڵ مڵە و کوللە لاولاو و گوڵی باخچەکەی ماڵی ئێمەیان هیچ نەهێشت.

نووسینی هەمزە

هەمزە لە کوردیدا ئەگەر سەردار بوو ئەبێت لەسەر چوکلەی بە (ھ) دوایی بنووسرێت وەک ئەو، ئەمڕۆ، ئەوان، ئەگەر ژێردار بوو ئەبێت لەسەر چوکلەی دوایی بە (ی) بنووسرێت وەک ئێمە، ئێوە، ئەگەر بۆردار بوو ئەبێت لەسەر چوکلەی دوای (و) بنووسرێت وەک ئومێد، ئۆغر. کاتێک هەمزە و ئەلف گەیشتن بەیەک ئەبێت هەمزەکە لەسەر چوکلەیەک بێت لە پێشەوە نووسابێت بەئەلفەکەوە وەک ئاگر، ئاخوڕ، ئاوڕدانەوە... هتد.

نموونەیەک بۆ نووسینی هەمزە جۆر بەجۆرەکان:

کاک ئومێد ئەو لاوەی دوێنێ لەگەڵ ئێوە بوو، ئەمڕۆ تووشی ئێمە هات، زۆر تووڕە بوو، لە خۆیەوە ئاگری ئەکردەوە، نازانم بۆچی؟

نموونەیەکی گشتی بۆ نووسینی هەموو پیتەکان بەم شێوەیە، ئەوا هەڵبەستێکی نووسەر ئەنووسین:

وەرە ئەی لاوی وڵات
لاوی ڕێی سەختی خەبات
پێت نیشاندەم ڕێگەی ژین
ژینی چەرخی بیستەمین
هەوڵ و ڕەوشت و خەبات
لەگەڵ خوێندن بۆ وڵات
خوێندن بەڕەوشتی جوان
هەوڵ بۆ سوودی هەموان
بەهەوڵ هێز و خەبات
وڵات بەئامانج ئەگات
زەمان وا دەردەکەوێت
هەر زانا سەر دەکەوێت
بەهێز و بیر و دەستی
ئەو دوور دەبێ لە پەستی
لەگەڵ خوێندن و فرمان
بیر پاک بە بۆ نیشتمان
ئەوسا هەوڵ و تێکۆشان
یەک لەسەر یەک بێ وچان

ئاوا دەگـــــەیتــــە هیــــوا

هیـــــــــــوای بـڵـنـدی بـڕوا

هیـــوای ژیینی بەخـــتـــیـــار

ئـاواتـی چیـــــــــــنـی هـەژار

نموونەیەکی تر – چوار خشتەکیەکی نووسەر:

جـەژن کـە شـادی نەبەخـشـێت بەدڵ

ســـــروەی لەرەیەک هیچ نەدات بەچڵ

تەنیـا دەنگی بێت ڕەنگی بەبێ شـوێن

دوای بڕێت جـەژنی خـۆشی نەبزوێن

سەرچاوەکان

بۆ نووسینی ئەم باسە ئەم وتار و پەڕا و و دیوانانەی خوارەوە تەمەشا کراون:

١- قەواعیدی کوردی – خوالێخۆشبوو مەلا سەعید کابان.

٢- ڕێزمانی کوردی – کاک نوری عەلی ئەمین.

٣- قەواعیدی کوردی – مامۆستا تەوفیق وەهبی بەگ.

٤- فەرهەنگی مەردوخ – مامۆستا مەردوخ.

٥- کۆلکە زێڕینە – مامۆستا گیو موکریانی.

٦- زنجیرە وتارێکی نووسەر لەم بابەتەوە لەگەڵ مامۆستا فوئاد ڕەشید ساڵی ١٩٥٢ز لە ڕۆژنامەی ژیندا بڵاوکراوەتەوە.

٧- فەرهەنگی خاڵ – مامۆستا شێخ محەمەدی خاڵ.

٨- مێژووی ئەدەبی کوردی – مامۆستا عەلائەدین سوجادی.

٩- دیوانی ئەحمەد بەگی ساحێبقڕان.

١٠- گۆڤاری چیا – مامۆستایانی قوتابخانەی مەنار.

١١- زاراوەی زانستی کوردی لقی نەقابەی مامۆستایان لە سلەیمانی.

١٣- فەرهەنگی مەهاباد – مامۆستا گیو موکریانی.

١٤- دەستوور و فەرهەنگی زمانی کوردی – فارسی – عەرەبی – مامۆستا عەلائەدین سوجادی.

زینەت خان

ئەو شاژنەی بەچەند وشەیەک خۆی چەسپان لە مێژووی قارەمانیەتی ئافرەتانی کورددا.

هەشتا، نەوەد ساڵێک لەمەوپێش لە میانی هەردوو هەوراماندا (هەورامانی ئەمدیو و هەورامانی ئەودیو) شەڕێک قەوما. مەجید بەگ ناو کە سەرۆکێکی گەورەی ناودار بوو، لەبەر ئازایی و هەڵمەت لە شەڕدا پێیان ئەوت گورگەبۆر، لە یەکەم هێرشدا کوشندانە پێکرا و بەبرینداری کەوتە دەست دوشمنەکانی.

ئەوەی لەم شەڕەدا سەرنج ڕاکێشەرە وەک لەم چیرۆکە شانۆییە کورتەدا بەرچاو ئەکەوێت هەڵوێستی زینەت خانی دایکی مەجید بەگە کە بۆ یەکەم جار بەبرینێکی تووشی کوشندەوە گەیشتە سەر کوڕە قارەمانەکەی لەناو لەشکری دوشمندا، لەجیاتی شین و شەپۆڕ و گریان و ڕۆڕۆ شتێکی وت کە شایانە بەئاوی زێڕ لە یەکەم لاپەڕەی مێژووی شانازی دایکی بلیمەت و قارەماندا بنووسرێتەوە.

١٩٧٢/٦/٢٥

پەردەی یەکەم

لە دیوەخانێکی گەورەی پڕ فەرشدا کە دیوارەکانی هەموو جۆر چەکی جەنگی ئەو ڕۆژە وەک تفەنگ، دەمانچە، خەنجەر، شمشێری پێدا هەڵواسرابوو لەلای سەرووی ناو دیوەخانەکەدا پیاوێکی سەوزەی کەڵەگەتی چوار شانە بەجلی بەگزادەی هەورامییەوە شانی دادابووە سەر سەرینێکی گەورەی پەڕی بەرگ سوور، تەزبیحێکی بەدەستەوە بوو خۆی پێوە ئەخلافاند، پاش تاوێک سەری هەڵبڕی و ڕووەو دەرگای دیوەخانەکە تەماشای کرد و وتی:

– کێ لەوێیە؟ ئا وەرە ژوورەوە کوڕە.

لەگەڵ بانگ کردنەکە دەستبەجێ کوڕێکی جوان خاسی تەرپۆش کە زەرد ئەچووەوە لە فیشەکدا هاتە ژوورەوە، دوای کڕنوش دەستی ڕاستی خستە سەر سنگی خۆی و بێ قسە ڕەپ ڕاوەستا (کە ئەمە نیشانەی ئەوەیە ئەمر کە قوربان)، مەجید بەگ بەوردی هەر لە تەوقی سەریەوە تا کەلەموستی پێی تەماشایەکی کرد، لەوە ئەچوو زۆری پێخۆش بوو کوڕەکە ئەوەندە لاوچاک بوو، پاش تۆزێک وتی:

– بیستم شێخ سادق هاتووە تا ئێستەش چاوم پێی نەکەوتووە تا بزانم بۆچی هاتووە، ئەترسم دیسان بەزمەکە هەڵی دابێتەوە.

– بەڵێ قوربان هاتووە، بەڵام نازانم بۆچی هاتووە، تۆزێک لەمەوپێش دیم ڕووەو ژوورەکەی زینەت خان ڕۆیشت.

مەجید بەگ قسەکەی پێبڕی و وتی:

– چوو بۆ لای دایکم بەڕاستی ئەم شێخ سادقە پیاوێکی سەیرە، کە ئەکەوێتە تەنگانەوە هاوار دێنێت کە فریای کەوم کەچی لە پێشیشەوە ئەچێت بۆ لای دایکم، دوور و درێژ هەموو شتێکی بۆ باس ئەکات، دایکیشم بێ قەزابێ کە ئەم جۆرە باسەی بۆ بکەن نەک شەڕی لێوە هەڵگیرسێت وەختە زارەترەک ببێت، بۆیە دەستی منی بەستووە و نایەڵێت لە پێستی خۆمدا بجووڵێمەوە و چاک و خراپ هیچ شتێک بکەم، بەڕاستی سەرم لێ تێکچووە نازانم چی بکەم. بەڵام وا بزانم ئەمجارە چارە نییە ئەگەر شتی تازە ڕووی دابێت ئەبێ یەکلایی بکەمەوە...

دەبڕۆ بابە بزانە شێخ سادق لەکوێیە بۆم بانگ بکە، ئەگەر لەلای دایکم بوو بەئیشارەت حاڵی بکە هیچ باسێک بۆ دایکم نەکات، هەرچەند بێ سوودە من شێخ سادق بناسم ئێستە لە بنی کولەکەکەی داوە و هەموو شتێکی بۆ دایکم گێڕاوەتەوە.

ئەمەی وت و دەستی کردەوە بەهەڵسووڕاندنی تەزبێحەکەی و کابراش کڕنووشێکی بۆ کرد و چووە دەرەوە و زۆری نەخایاند پیاوێکی باڵا میانەی ڕیش ماش و برنج بەبەرگی پیاوی ئایینییەوە سەربەستانە خۆی کرد بەژووردا و لەگەڵ سڵاودا مەجید بەگ هەستا لەبەری و لە تەنیشت خۆیەوە داینا و دوای خۆش هاتن و چاک و چۆنی ڕووی تێکرد و وتی:

– شێخ سادق دەنگوباسی تازە چییە و چیتر ڕووی داوە، ڕاست و بەبێ کەم و زیاد پێم بڵێ و هیچم لێ مەشارەوە.

– خۆشی سەری تۆ هیچی خراپی تازە ڕووی نەداوە.

– من بەم دوعایە ناڵێم ئامین و نابێت هیچی تازەش ڕووی نەدابێت ئەڵبەت لەلایەکی تریشەوە شتم بیستووە، من فیکەی خۆم ئەناسم و زۆرباش ئەزانم هەراکە لەگەڵ منە و بەتۆی دەردەبڕن، ئەگینا ئەم هەموو بیانوگرتن و بەگژاهاتنی تۆ و خزمەکانی ترمان بۆچی؟ ئێوەی بەسزمان تاوانتان چییە زیاتر لەوەی کە پورزای منیت. ئەترسم دایکم پێی وتبیت کە هیچم بۆ نەگێڕیتەوە.

شێخ سادق وتی:

– نازانم چیت پێ بڵێم، بەخوا منیش سەرم سوڕماوە، ئەگەر شتت بۆ ئەگێڕمەوە پورم عاجز ئەبێت، ئەگەر بۆشت نەگێڕمەوە تۆ عاجز ئەبیت، بۆیە تیاماوم نازانم چی بکەم ئەگینا کەی ئەمە ژینە، ڕۆژێک جووتە گامان بەرئەدەن، ڕۆژێک لە پیاوەکانمان ئەدەن، ڕۆژێک ئاوی زەرعاتەکانمان ئەبڕن، ڕۆژێک هاوسێ ماڵەکانمان جەریمە ئەکەن، سەرەڕای ئەمانەش بەسووکمان تەماشا ئەکەن، باوەڕ بفەرموو ئەگەر ئێمە بیکەین ڕۆژی دە جار شەڕمان پێ ئەفرۆشن. بەکورتی ژین بەئێمە ڕەوا نابینن وا ئەزانن خوا ئێمەی بۆ بچووکی و بەردەستی ئەوان دروستکردووە.

لە کاتی ئەم قسانەدا مەجید بەگ جاروبار سەری هەڵدەبڕی و بەتووڕەییەوە تەماشایەکی ئەملا و لای بنمیچەکەی دەکرد و سەری دائەنەواند، بۆ دواجار لە پڕ سەری بەرزکردەوە و وتی:

– ئەمانەی تۆ دەڵێیت هەموویان ڕاستن لە زۆر لای تریشەوە قسەم بیستۆتەوە، من ئەزانم دایکم لە

دڵسۆزی و خۆشەویستییەوە نایەڵێت ئەم جۆرە دەنگوباسە بەڕاستی بگات بە من نەک شەڕ ببێت و من شتێکم بەسەر بێت. تف لە ژیانی دیلی و سەرشۆڕی و بەندەیی، من ئەم جۆرە ژیانەم ناوێت. خەو و خواردن و بەس یاسای ژیانی ئاژەڵە. من وا ئەزانم کەس نییە بەم جۆرە ژیانە ڕازی بێت.

لە کاتی ئەم قسانەدا بەتەواوی ڕقی هەستا بوو، خوێن زابووە دەموچاویەوە. خەریکبوو جارێکی کە دەست بکاتەوە بەقسە، لەپڕ دایکی، کە ئافرەتێکی کەڵەگەتی کەم گۆشتی گەنم ڕەنگ بوو، گورجوگۆڵ و وریایانە بەبەرگی ئافرەتێکی سەرەی کوردیەوە خۆی کرد بەژووردا. کوڕ و خوشکەزا بەبەرزەپێ لە بەری هەستان، تا ئەو دانەنیشت و ئیشارەتی نەکردن بۆ دانیشتن، دانەنیشتنەوە. پاش دانیشتن زینەت خان ڕووی تێکردن و وتی:

– باسی چیتان ئەکرد بۆ منیشی بگێڕنەوە بەڵام بەبێ زیاد و کەم پێوەنان، هەرچەند سادق هەندێکی بۆ باس کردووم.

مەجید بەگ – مادام شێخ سادق بۆی گێڕاویتەوە و ئاگاداری باسەکانی لەمەوپێشیشی، وائەزانم پێویست بەدووبارە کردنەوە ناکات، دایە توخوا ئەمە ڕەوای حەقە ئەمانە بەئێمەی ئەکەن، ئەگەر هەر یەکەم جار تۆ ڕێت بدامایە من ئەم توانی سنوورێک بۆ دەستدرێژیەکەیان دابنێم، من کە تا ئێستە سەرم بۆ پاشاکانی قاجار و خەلیفەکانی عوسمانی دانەنەواندووە نازانم بۆچی ئەوەندە لەمانە ئەترسیت، باوەڕ بکە هەر ئەو ترس و لەرزەی تۆیە منیشی کردووە بەمریشکەکەی ڕابی و ناوێرم لە پێستی خۆمدا بجووڵێمەوە چونکە ئەترسم ئەگەر بێت بەشەڕ و لە شەڕەکەدا تووشی شتێک ببم، بەشین و شەپۆڕ لەناو دۆست و دوشمندا بمشکێنیت و ئابڕووم بەریت...

دایکی قسەکەی پێ بڕی و وتی:

– کوڕم ئەمانە بڕبڕەی پشتی خۆتن، هەر دوولاتان یەک تیرە و هۆزن، وا دیارە نەگبەتی گرتوونی بۆیە ئەتانەوێ دەستتان بچێتە خوێنی یەکتری، هەر نەتەوەیەک ئاوا دووبەرەکی تێ بکەوێت و هەر لایە بۆ سوودی تایبەتی خۆی بەقسەی بێگانە بکەوێتە جامبازە و ببێت بەدوشمنی براکەی خۆی بێگومان ئەنجامی لەناوچوونە و نەمانە. من گومانم نییە ئەگەر حاڵ وا بڕوات زۆری پێ ناچێت هەردوو لاتان نامێنن و دوشمن بەخاکتان شاد ئەبێت. ئا لەبەر ئەمەیە من لە شەڕ ئەترسم، هەر چەند ناوی شەڕ دێن لەمیانی تۆ و خزمەکانتا موچڕکێک لەسەرمەوە دێت و لەپێمەوە دەرئەچێت، چونکە ئەزانم زیانی ئێوە و سوودی دوشمنی هەردوو لاتانی تێدایە، من ئەمەوێت لەگەڵ خزمەکانتا دەستتان نەچێتە خوێنی یەکترییەوە ئەگینا ئەوەندە دەستەوسان و بێ کارە نیم، ئەگەر خوا نەکردە قەوما ئەوسا بۆت دەرئەکەوێت کە دایکت چۆن ئافرەتێکە.

مەجید بەگ: ئەمانەی وتت ئەزانم هەمووی ڕاستە، ئەی بۆچی ئەبێت هەر ئێمە بەم بارەدا لێکی بدەینەوە و چاو لە کردەوە ناشیرینەکانی ئەوان بپۆشین، ئەی نابێ ئەوانیش ئەمە لێک بدەنەوە و بەقسەی ئەم و ئەو ئەوەندە خراپە لەگەڵ ئێمە نەکەن.

زینەت خان: بڵێم چی، جا ئێستە بەتەمای چیت؟

مەجید بەگ: ئەوەی ڕاستی بێ ئەمەوێت لەشکر کۆ بکەمەوە، شەونخوون بدەم بەسەریاندا.

زینەت خان: ئەترسم ئەم قسەیەت لە جێگایەکی تریش کردبێت؟

مەجید بەگ: وا ئەزانم جارێکی تریش ئەم قسەیەم درکاندووە.

زینەت خان: کورم تۆ ئازایت، دلێریت، بەڵام ئیش بەهەڵەشەیی ناکرێت، ئەی نازانی پێشینیان وتوویانە دار و دیواریش گوێی هەیە، ئەگەر ئەوان ئەم قسەیە ببیستنەوە لەسەرە ڕێگای هێرشەکەتدا خۆیانت بۆ مەڵاس بکەن و بەتەڕن لەناوت بەرن ئەوسا من چی بکەم.

مەجید بەگ (بەمۆنیەوە): لەمە زیاتر ناتوانم بێدەنگ بم، هەموو شت ئامادەیە، چی ئەبێت با ببێت، من مردنم لە لا خۆشترە لەم جۆرە ژیانەی کە بۆنی نۆکەری لێ دێت. بەسە با ببڕێتەوە، زۆرم قوت دایەوە، ئیتر لە وزەمدا نەماوە.

زینەت خان: ڕەزام بەڕەزای خوا، ئەگینا من لایەنگیری شەڕ نیم، چونکە ئەزانم نەمانی لایەکتان لاواز بوونی لاکەی ترتانە و سوودی دوشمنی بێگانەی تێدایە.

ئەمەی وت و هەستایە سەرپێ و بۆ ڕۆیین ئامادە بوو.

پەردە دائەدرێتەوە.

پەردەی دووەم

دیوەخانی سان

ڕێکوپێکی و دیکۆر لەسەر شێوەی دیوەخانی ماڵی مەجید بەگ، ئەم دیوەخانە هەندێک گەورەتر و ڕازاوەتر و شتومەک زیاتر و نایابتر.

سان لە ناوەڕاستی لای سەرووی دیوەخانەکەدا چوار مەشقی دانیشتووە، چەند پیاوێک لەلای خوارووەوە بەپێوە ڕاوەستابوون، بێدەنگ سەریان دانەواندبوو. پاش تاوێک سان سەر بەرز ئەکاتەوە و ئەڵێت:

– ئەرێ پێم ناڵێن مەجید بەگ چۆن چۆنی ئاوا زوو خراپ و کاریگەر پێکرا؟ بەڕاستی سەیرە سەرکردەی لەشکر لە یەکەم هێرش و یەکەم دەستڕێژدا تووش ببێت. من هەرگیز نەم ئەویست ئەو ئاوا بەکەساسی و برینداری ببینم، بەڵام چی ئەکەیت لەگەڵ قەزا و قەدەردا؟

بێدەنگ بوو، یەکێک لە ڕاوەستاوەکان ڕووەو سان تۆزێک چووە پێشەوە و وتی:

– قوربان ئەوە بوو لەمەوپێش ئێمە خەبەرمان وەرگرت کە مەجید بەگ خەیاڵی خراپە و لەشکری کۆکردۆتەوە و ئەیەوێت لە ناکاو هێرش بێنێت بۆیە ئێمەش خۆمان کۆکردەوە و بەهەر چوارلادا لەشکرمان لە بۆسە دا، کاتێک ئەوان بەخەیاڵی خۆیان ناخافڵ هاتن و لەناو دارستانەکەدا گەیشتنە بەردەممان ئێمە

تێمان خوڕین وتمان کوڕە کێن، ئەوان بەدەستڕێژی تفەنگ وەڵامیان داینەوە، بەڵام لە سەنگەردا بووین و جێگەمان قایم بوو باش چاومان لەوان بوو، کە کەوتینە تەقە لێیان وا ئەزانم لە یەکەم دەستڕێژدا بڕەسوارەکەی پێشەوە هەموو پێکران و کوژران یان بریندار بوون، بۆیە هێزەکانی دوای ئەوان کە بەمەیان زانی و بۆئەوەی ئەوانیش تیا نەچن پاشەوپاش گەڕانەوە، ئێمەش دوای ئەوان لە سەنگەرەکان هاتینە دەرەوە و چووینە سەر کوژراو و بریندارەکان کە تەماشامان کرد مەجید بەگیان لەناودایە. زۆر ڕێزمان گرت و هێنامان بۆ ئێرە.

سان – ئاخۆ ئێستە برینەکەی چۆنە؟

پیاوەکە – تا بڵێی خراپە و زۆر کاریگەرە، بێگومان ناژی، سەیر ئەوەیە قسە لەگەڵ کەس ناکات، ناناڵێنێ، داوای هیچ لەکەس ناکات، خۆی عاجز نیشان نادات، نایەڵێ کەس برینەکانی ببینێت یا دەرمانی بکات، باوەڕ بفەرموو ئەوانەی یەکەم جار برینەکەیان دیوە ئەڵێن قۆڵی چەپی تۆزێک چەرمی پێوە ماوە، ڕانی ڕاستیشی هەپروون هەپروون بووە، نازانم ئەم پیاوە چۆن بەرگەی ئەم برینانە ئەگرێت و بۆچ هاوارێک ناکات.

سان – پیاوی ئازا و دلێری وەک مەجید بەگ نەک هەر لەناو هەوراماندا بەڵکو لەناو هەموو کوردەواریدا زەحمەتە جارێکی تر هەڵکەوێتەوە، بەخوا حەیف، ئای داخی بەجەرگم مەجید بەگ.

دوای ئەمە هەردوو دەستی کرد بەکەمەندی هەردوو ئەژنۆ و، ئەژنۆکانیشی دایە بەینی دوو ئەبرۆ، وەک بەدەم ئێشەوە بێت، خۆی ڕاژاند و پاش ئەوە سەری هەڵبڕی و وتی:

– من لە ئەنجامی ئەم کارەساتە زۆر ئەترسم بۆیە چەند پیاو ماقوولێکم نارد بۆ لای زینەتی دایکی و تکام لێ کردووە کە بێن مەجید بەگ بەرنەوە و هیچ نەبێت تا برینەکانی ئەو خۆش ئەبێتەوە با جارێ شەڕەکە بوەستێت، لەوە ئەچێت تکاکەی قبوڵ کردبێت، ئەگینا ئا ئێستا هێرشی تریان ئەهێنا. خۆی بێت کوڕەکەی بەرێتەوە، هەر ئێستە مەجید بەگ بێننە دیوەخان و جێگەی بۆ داخەن و هەموو لەبەردەمیا دەستە و نەزەری ڕاوەستن. هەر ئەمرێکی کرد بۆی جێبەجێ کەن.

ئەمەی وت و هەستا و چووە دەرەوە، دەستبەجێ بەدەستوورەکەی سان بەوپەڕی ڕێزەوە مەجید بەگیان بەبرینداری هێنا بۆ دیوەخان و لەناو جێگەی تایبەتیدا ڕایان کێشا و هەموو بەرامبەری بەپێوە ڕاوەستان، دەست لەسەر سنگ وەک چاوەڕێی فرمان بن، ناو بەناو کە لێیان ئەپرسی ئەمرێکی هەیە کە بۆی جێبەجێ بکەن، ئەو وەڵامی نەئەدانەوە و ڕووی لێ وەرئەگێڕان.

لەم کاتەدا لە دەرەوەی دیوەخان بوو بەدەنگە دەنگ، ڕاوەستاوانی ناو دیوەخانەکە دەستیان کرد بەسەرەتاتکێ و تەماشا کردن، تا یەکێک لە ڕاوەستاوان لەبەرخۆیەوە وتی:

– زینەت خان هات.

بەبیستنی ناوی زینەت خان مەجید بەگ تەواو شپرزە بوو، لەوە ئەترسا کە دایکی بەم ڕەنگە ناهەموارە چاوی پێ بکەوێت، بەگریان و شین و شەپۆڕ لەناو دوشمنەکانیدا بیشکێنێت. لەم کاتەدا

هەموو چاویان بڕیبووە دەرگای دیوەخانەکە لە پڕ زینەت خان بەهەموو چەکی ئەو ڕۆژەوە زەرد ئەچووەوە لە فیشەکدا، چەند پیاوێکی چەکداری شۆخیشی بەدواوە، وەک شێری بەچکە ونکردوو بەرقەوە خۆی کرد بەژووردا، چاوێکی پڕ قین و کینەی گێڕا بەناو دیوەخانەکەدا و بێ نقە لە مەجید بەگ نزیک بووەوە، بەچاوی دایکانەی پڕ دڵسۆزی و خۆشەویستی تێی وردبووەوە و هەناسەیەکی هەڵکێشا و وتی:

– ڕۆڵەی شیرینم هیچ خەفەت مەخۆ ئەمەی بەسەر تۆ هاتووە لە مەیدانی ئازایی و نەبەردیدا هەر بەسەر قارەمانێکی هەڵکەوتووی وەک تۆدا دێت، هەرگیز بەسەر ئەم سەرشۆڕ و ملکەچانەدا نایەت (پەنجەی بۆ ڕاوەستاوەکان درێژکرد). پەیمانیش بێت هەموو بەهارێک گوڵاڵەسوورەی ئەم کەژ و کێوانەی هەورامان بەخوێنی دوشمنەکانی تۆ ئاو بدەم.

لە کاتی قسەکانی دایکیدا مەجید بەگ لە خۆشی قسەکانی، برینەکانی لە بیر چووبووەوە و بسکەی سمێڵی ئەهات.

دوای ئەوەی زینەت خان لە قسەکانی بووەوە بەدەست و بەسەر ئیشارەتی ئەو پیاوانەی کرد کە لەگەڵی بوون. سووک مەجید بەگیان هەڵگرت و بردیانە دەرەوە و پەردە دائەدرێتەوە.

پاش تاوێک لەودیو پەردەوە دەنگێک هاواری کرد:

– داخی بەجەرگم پێش ئەوەی بگاتە ئاوایی خۆیان مەجید بەگ گیانی سپارد.

هۆنراوە

ئەم بەشە بریتییە لەو هۆنراوانەی مامۆستا هەوری ئامادەی کردبوون بۆ چاپکردن بەناوی بەشی سێیەم لە هۆنراوە.

لەیادم دەرنەکەیت[١]

١٩٤٣

لە ئاهەنگدا لە شادی و پێکەنینا
لە سەیری چوونە باخ و گوڵ چنینا
لە بازاڕدا لە سەودای دڵ کڕینا
لە یادم دەرنەکەیت من سووتاوی تۆم
لە شیوەندا، لە خۆدان و لە گریاندا
لە ڕۆڕۆ لە ئاهی بەربەیاندا
لەتەک ناڵەی دەنگ نووساوی ئێواراندا
لە یادم دەرنەکەیت من سووتاوی تۆم
لە بەهاردا ڕۆژی شادی و پێکەنین
یا لە کۆڕی ڕەشبەڵەکدا بۆ هەڵپەڕین[٢]
ئەو حەلەی دڵدار ئەڵێ با دەست گرین
لە یادم دەرنەکەیت من سووتاوی تۆم
لە سەیراندا کە چوویتە دەم نزار
بۆ چنینی گوڵ ڕەسیدەی نەوبەهار[٣]
کاتێ مەست بوون بەبۆنی لالەزار
لە یادم دەرنەکەیت من سووتاوی تۆم
لە هاویندا کە سێبەر خۆش ئەبێت
دڵ لە تاوی تینی گەرما کەم هۆش ئەبێت
پیاو بەبادەی مەینەتی سەرخۆش ئەبێت
لە یادم دەرنەکەیت من سووتاوی تۆم
کە عارەق کەوتە دووچاوی کاڵت